

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. FEBRUARJA 1924. ŠTEVILKA 1.

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

»Ali si iz moje zemlje in matere, sodobnik moj, ali nisi? Kako pak učiš? Da smo plemenska čreda in da nismo narod in ne bomo? Da so nam meje preozke? Da svoje zgodovine nimamo? Da tudi v svojo bodočnost verjeti ne moremo? — Prijatelj, sodobnik moj, tvoje ime je hudič...«

»Hudič, sem rekel, ker me boliš. Ker nimaš oči, ki imajo nebes nad seboj, da ga vidijo, kadar le hočejo. Ker nimaš stopal, da bi ti pojoče globino razodele v tegobah poti. Globino najglobljo v svetih gomilah. Ker nisi vzletel v višine, ker nisi segel v globost. Zato, ker me ljubiš, sem ti rekel hudič...«

»Zato, ker le šteješ in rajtaš. Zato te kolnem, dvanaajsti, kakor te je klet Učenik v najsvetejši človeški svoji uri: hudič, hudič, hudič...«

»Morda bo odgovoril blagoslov nebes na mojo kletev in potrdil: Amen!...«

(Refleksija na Jenkovem grobu v zdanjih dneh.)

I. NJEGOVO POLJE.

Vsredo slovenskih zemelj je leglo široko polje. Kakor okrog jezera se je spletel okoli polja v dvojen venec visoki in nizki breg: eonska rast zemlje in zgodovina ljudi: boleost grude in žalost človeških src. Človeških src hrepenenje je izbiseril čas v tihih cerkvicah bližnjih in nižjih vrhov pri sveti Marjeti, pri svetem Joštu, pri svetem Gabrijelu na Planici, pri svetem Urhu na Križni gori, pri svetem Mohorju vrh Osovnika, pri sveti Katarini, pri Materi božji na Šmarni gori, pri svetem Primožu za Kamnikom, pri svetem Ambrožu nad Šenturško goro, pri svetem Štefanu nad Velesovim, pri svetem Miklavžu na Možanci in pri svetem Jakobu v čemšeniški prisojnosti. Žalost zemlje je zrastle za svetei in so kakor trni v kroni Krvavec in Greben, Grintovec in Kočna, Zaplata s Hudičevim borštom, Storžič, Kriška gora, Begunjsica, Stol in zadnji stražnik v zimah Triglav; »črno-krilata« Jelovca, dvoglavi Ratitovec, trojni Blegoš, loški Ljubnik in zadnji stražar v solneč pod Polhograjei — Krim...

Z E POZNA JE NOČ KO TI PIJEM
ZAH. NOČ ME PRINAJA!
MIRU MI. ODKAR TE POZNAM. V SA
JUTRA ME ZARJA
BEDERO YE NAJDE. V SE DOLGE NOCI ODGIVARJA
TI MOJE NEMIRNO SRCE. KAR / KRIVNO / STNO
ME VPRAJA
TUO GLAS. KI POV/SODI GA GUJEM. GLEZ
V NOENI TIYINI
POV/SODI. POV/SODI TE VIDIM. DOKLER SE DNEVA
PRIKAZE KRIJEČA SVITLOBA IN ZOPET TAZ REVA
SLONIM OSAMIJENA NA MOKRI BLAZINI

JAKAC B.: IL. K A. GRADNIK »PISMA«.

Samó bližnji sosedje, božji svetei vidijo jasno v polje. Vidijo kakor na dlani. Vidijo cesto čez polje, ki je od vekov, vidijo ceste čez polje, ki so iz časa. Kakor na človeški dlani, kamor so se od rojstva zapisale črte: *linea vitalis*, *linea prosperitatis*, *linea solis* in sestre... Sava, cesarska cesta, občinske poti...

Kadar zapadejo slane, vidijo svetei polje kakor v lesorezu. Strnjena bojna krdela so se posejala čez polje v dve vojski ob črti življenja. Pestri praporci vihrajo krdelom ob boku. Krdela so temne gmajne smrečja, hrastovja in gabrovja. Čakaš, trpiš, da ne vstanejo in ne gredo kot Macbethov gozd. Praporci so sela s pisanim spremstvom kozelcev. Čakaš, trpiš, da ne jeknejo bobni na pokolj... Bojno čelo grozi čelu, desni savski breg in levi savski breg, Drulovka proti Hrastju, Breg proti Prebačevemu, Jama proti Žerjavki, Praše proti Trebojam, Mavčiče proti Mošam, Podreča proti Dobročajni z vsem, kar je zad. Zad so krdela, je Hrastovec in Fraj del, zad so Srednje njive in Ledine, Poline in Velike ločne, Hrastiče in Tičarji, Plesno in Planjave, Velike in Smrekove dobrove; zad je še Gmajna pod Mejo proti gmajnam za Trajberkom okoli Tragarice z vsem, kar je spred in zad...

Njegovo polje je desni breg. Za njega dni je šel čez Savo pod Kranjem lesen most z božjo martro na sredi. Od Zbilj na Smlednik je vozil brod. Le v Loki je bil kamenit most, »smrt škofa Leopolda« imenovan. Med božjo martro pod Kranjem, med brodom pod Smlednikom in med smrtjo škofa Leopolda je njegovo polje, od Labor do Jeperce in Trate pravokoten trikotnik, živ samó v stranicah, v sredi gluhi kot mrtev rog in mrtev kot nema dlan, ki jo pišejo le brezglasne črte solnea, sreče s sestrami — poti iz živih sel v tišino polja...

Linea vitalis — črta življenja pa krčevito živi. Od božje martre pod Kranjem pa do broda pod Smlednikom se je zarežala v živo. Nobena rana ne zija strahotneje kot ta zlokobna globel z živo silo planinskih voda na dnu. Vode v goráh plašijo, a so lepe. Stresajo breg in ga trgajo, a ga morajo. Voda med božjo martro pod Kranjem in med brodom pod Smlednikom samo grozi. Ni se razlila v polje,

zajedla se je podenj. Zavistno se je skrila globoko in potajila. Ne namaka ga v peščenih suhoti, komaj tri plitvine mu je dala in šest malinskih koles. Kadar ni povodnji. Kadar so vode, ni plitvin, ni mlinov, ni brodov in desni breg in levi breg sta dva svetá... Mlinarjevega Matijo, pravijo, je poklicala Tončeva Mica iz Praš, naj ji prinese par meric kaše iz stop. Ni bil Leander, da bi plaval čez vodo, bil je »Tilka« in je šel čez Kranj na pot. Bil je »Tilka«, ni se zamudil pri Mici, a ko se je vrnil, je bil devet ur zdoma...

Ob črti življenja so vzrastli ljudje pri svetem Kocijanu v Podreči, na fari v Mavčičah, pri sveti Magdaleni v Prašah, pri svetem Lenartu na Jami, ob cerkvi in cesti in v gabrovju do Brega... šest vasi eno samo ime: Breg... Breg, sto selskih hiš ob občinski cesti eno samo lice: trpki, dvočelni nemški dom, sam vase zaprt in brez cvetja v zapaženih oknih in v senci...

Za dremotnimi seli so njive, paša, jasnine, preseke, nebo in luč in nad vsem tegoba ravni, napete ko koža na bobnu, samo vase pogreznjene, gluhe kot mrtev rog...

Pusta, suha diluvialna zemlja, peščenec, lator: melje drobno, a malo rodi in na Jami ga trgajo iz bregov.

Luč slepari nad poljem. Globí ga. Bregove in gmajne onstran tesni. V svoji luči in barvi živi polje. Njegova barva je kakor luč v mrtvem obličju, je kakor luč nad pozabljeno gomilo. Človek iz hribov ga je doživel kakor odpev svoji planini. Tam je zajel nebo in široki dolinski svet. Tu je imel visoki svet in nebo. Tam je užil prvo solnce in zadnje. Ko je prišel z višav, je imel v tem polju prvo jutro in zadnji večer. Oblaki so mu zagrnili poletni vrhove najprej, to polje so mu zastrle jesenske megle najgloblje. Ni ponesrečil v čereh, a zašel je v samote, da iz njih ni znal. V rdeče je pogledal, pa ni bilo gorsko cvetje, bilo je pomladno resjé. Tudi gluho je našel polje kakor gore. Nema postovka je visela nad njim. Pregloboko je bilo, da ne bi bil škrjanec utonil v njem. Prepelice je čul klicati se pod mrak, a to pesem ni. In še je našel, da polje dehti, da pritajeno živi, dvakrat na leto: v žejni

poltnosti pekoče soparice ob sveti Ani, v težki tegobi meglenega svetega Simona in Jude...

Saj je Sorško polje in ne iz Razodetja. A sličiči mu. Viharji in vetrovi se usipljejo nadenj od vseh strani obenem. Čez gluhotote ne seže zvon proti vedomcu, ki vstaja iz pozabljenega in prekletega groba. Zató so znamenja v polju, ne kakor za blagoslov, kakor za odroke: plašijo v štiri strani s slikami svetcev v sever in jug, jutro in večer. Nikjer na svetu ne tugujejo božje martre samotneje. Kakor da niso slovensko usmiljenje, kakor da so nemška žalost. Saj so! Visoko na les je pripela, strašno je hotela videti krvi, preden je ljubila in molila...

* * *

Rodijo se v Zbiljah, na Jepci, na Meji, v Podreči, v Prašah, na Jami in v Mavčičah jih krstijo. Potem rastejo, če niso umrli za davico in grižo, pasejo po ozarah za seli in gredo za steljo pod gabrovje, hodijo v šolo in cerkev, se sankajo po bregu nad Logom, hlapčujejo očetu, stricu in bratu, vlačijo vodo z voli od Save, poganjajo konja pred plugom, branajo za vpreženo kravo. Ljubijo in se jadijo, trpijo in trpinčijo, nesó oklice, nesó krstit in se togotijo nad otročnico, če je vstala čez prag, preden je šla s svečo okoli oltarja, da bo strela udarila v hišo. Troje imajo od zibeli do groba: cesto skoz vas, ki ji je šestkrat eno ime Breg... Breg, vodo pod bregom do broda pod Smlednikom in polje za hišami in kozelci do Meje in cesarske ceste in čez. Imajo še veselja: veselje birme in letnega žegnana, veselje tržne poti v Kranj in Loko, veselje rosnega jutra pomladi k šesti maši, tegobno slo poletne noči in še skrivaj dogovorjeno »božjo pot« na Sveti Jošt s sosedovo... In vsi so en človek: mali, koščati ljudje. In vsi so eno obličje: obraz svetega Krištofa na cerkvenem zidu v Drulovki. Lepo, bradato lice je z žalobno zastrtim pogledom pod mirnim, kakor v znoju umitim čelom. Zagonetne oči. Ali ne vidijo? Ali jim ni dano pogledati? Obraz svetega Krištofa v Drulovki. Lepo, moško lice z drobnimi, stisnjenimi ustnicami. Ali bi rekle: »Nimam!«? Ali bi rekle: »Nočem!«? Vsi obrazi eno lice. Ali je iz zemlje prejelo? Iz hiše, ki je sam

vase zaprt nemški dom? Iz polja, ki je samo vase poglobljeno? Oči svetega Krištofa v Drulovki. Ali ne vidijo, ali jim pogledati ni dano? Usta svetega Krištofa. Ali so rekle: »Nimam!«, ali so rekle: »Nočem!«?...

* * *

Dne 27. oktobra 1835. na dan svetega Frumencija sta prinesla iz Podreče, iz hiše zemljaka Mateja Jenka, po domače Gašpérca, botra Aleš Draksler in Mina Rajžer krstit v Mavčiče moško dete. Mati v Podreči je želela, da bi ga ji krstili za Mateja. Domačega gospoda ni bilo doma. Do mraku so čakali nanj. Ko se je vrnil, je bil truden, premražen in slabe volje. Trdo je rekel, ko mu je botra Mina povedala materino željo, da ne bo krstil po muhah vsake lajdre ne po Mateju ne po Matiji. Frumencij bo otrok, je menil, Judež Tadej ali pa Simon, le hitro naj prebero. In botra sta prebrala. Mavčiški pa je vpisal v krstne bukve:

»Simon, nezakonski zemljaške hčere Mine Košenina iz Podreče h. šte. 19. Krstil Martin Šust, krajevni kurat.«

Strupeno je pihalo od Vodice in Hraša, ko sta se krstna botra vračala po temi z otrokom v Podrečo.

»Sitnosti,« je rekla botra Mina, ko je položila dete k otročnici v posteljo. Mlada mati se je vzdramila iz medle oslabelosti, se nasmehnila in stegnila roko po detetu: »Matejček!«

»Kajpak,« je rekla botra, »če bi bil zakonski. Le Boga zahvali, da ni Judež in še grše, kakor so gospod hoteli in sem jih prositi morala, naj ga krste za Šmona.« Otročnica je tiho vzdihnila in vzela dete. Dali so ji kurje juhe, pa ni marala in se ji je gabilo, ker ni bila slana. »Šmonca,« je šepetnila tiho, bolno. Ostala je sama in poslušala za pogovorom domačih in botrskih v veži. Čula je, kako se je sapa jasneje budila ob vogalu. Dete je zajechalo. Vzela ga je na prsi. Dete je spoznalo in pilo. Mati je vzdihnila:

»Matejček nisi, Šmonca si in še prehladili so te.« Potem je ihtela. Dete pa je vsnulo in spalo, da bi rastle in živelo. Če bo živelo...

Ko ga je mati pozneje previjala, je našla v malih dlaneh ostre črte življenja, sreče in solnea. Prečudno jasno so se zlijale v

sliko črke M. Mati je tegobno občutila, kako so izbrisali njeno željo z malih dlani. Pa še premrazili so dete. Da li bo živelo? Živel v sreči in solncu... Šmonca, Šmonca...

V septembrskih nedeljah leta devetintridesetega pa sta bila na oklicih Jože Jenko, kočarjev iz Praš h. št. 24, zakonski Lovrenca in Helene, devetindvajsetleten, samski, in Mina Košenina, tridesetletna, pokojnega Urbana, zemljaka, in Marije roj. Draksler. Poročil ju je Martin Šust. Jenko Aleš in mlinar Jurij Breclj sta bila za pričo. Po poroki je vpisal mavčiški v krstne bukve iz leta petintridesetega na dan 27. oktobra k imenu Simon sledeče: »Die Aſtern dieſes Kindes ſind am 30. Sept. 1839. getraut worden u. Joſef Jenko erklarte ſich als Vater deſſelben in Beſein der Zeugen † Geor Jamnik, † Gregor Benedik alle durch mich Martin Schuſt, Ortskaplan.«

Očim Matej je izplačal nevesti doto. Potem se je preselila v Praše...

* * *

Šest vasi eno samo ime: Breg... Breg. In ded Matej in ded Lovrenc in boter Aleš in mlinar Breclj vsi en obraz. Trpke, stisnjene ustnice. Ali so rekle: »Nimam!«? Ali so rekle: »Nočem!«? Ali pa je zorelo novo lice iz stare krvi? Iz sanj morda, ki jih je hotela sanjati Mina, Simonova mati, ki jo je bil po poli brat Matejev Jurij, oče Nikolaj, naučil brati in je z doto vzela v Praše še njegov zadnji dar, knjigo fajmoštra Janeza Zieglerja »Srežha v Nefrezhi, ali Popifvanje zhudne sgodbe dvéh dvojzhikov«... Ali je zorelo novo lice? Iz materinih sanj? Ustnice, ki bi ne rekle: »Nočem!«? Ded Matej je tožil za vnukom ob slovesu: »Nimam ga!« Vnuk Šmonca je tožil: »Nočem iti!« Sama je odšla mati z možem v Praše. Kadar ni delala in kadar so jo tegobe obšle po sinu, je brala v bukvah fajmoštra Zieglerja. Njen sin, njen Šmonca, je bral iz bukev za Podrečo, iz polja v Plesnem. Pot v tisto polje — jeseni je bilo — mu je pokazala pastirica, petletna sosedova Lenčka... Zato, ker si otroci še morejo zapuati...

* * *

Potem so bile Praše in slutnja najtegobernejše slé, ki je zorela v kri iz Poeziji, iz

Ovida, iz Fausta in še iz pesmi o lepi Armidi in se obličila v trpko gorenjsko fantovstvo in hrepenenje. V poltnosti solnce svete Ane v Sorškem polju leta petinpetdesetega, v dneh abiturientstva, v samotah pred Mejo se je vtelesilo in kričalo po ženi in objemu. V pesmi pač, v skriti:

»Moſtra il bel petto le ſue nevi ignude onde il foco d'amor ſi nutre...«

V besedi pa se ni razodelo. Zato, ker se ni moglo. Zato, ker si le otroci zaupajo. Zato, ker je bil Šmonca iz polja, iz samo vase poglobljenega, in je nosil dušo, samo vase zaprto, zato, ker je bil iz krvi, ki prekipeva, a se taji...

Janezova Neža pa je bila drugačnega rodu...

* * *

V nedeljo 17. junija leta 1866. je odšlo krdelec Sokolcev iz Kranja na Sveti Jošt. Napravili so, kakor se je takrat reklo, svoj »prvi poletni izgred na mäh«. Na Gori so bili pri šesti maši. Peli so pri maši tako lepo, »da so iz mnogih ust slišali pohvalo, da tako lepega petja še ni bilo na tej romarski gori«. Z izletniki sta prišla na goro tudi Stérgarjev koncipient Jenko in Mandelčeva Marija izpod mesta. Tedaj je pokazal Simon nevesti svoje polje:

»Ti ne veš, kako je čudno. Ljubim ga in se ga bojim. Morda zató, ker je prav takó, kakor bi nekaj skrivalo.«

Marija mu je pogledala toplo v oči. Potem je vprašala:

»Šime, to mi povej, ali ti sam ne skrivaš nečesa?«

»Jaz?« je rekel kratko in nezaupljivo. Glas se mu je shripavil, krčevito je povlekel iz dolge smotke. »Kaj pa naj skrivam? Ali si ljubosumna?«

»Ne,« je odvrnila resno Marija. »Pa to je, da vidim, kako se le bolj siliš biti vesel. Vedno se le siliš.«

»Kaj neki! Svoje polje nosim v sebi,« je dejal svobodneje Simon. »Sem pač tako dedoval. Ti si svojo vsiljivo skrbljivost.« »Molči,« je odvrnila, »dobro vem, kako ti koristi čaj, pa ga ne piješ. In če bi le toliko ne kadil.«

Samo trenutno mu je šlo mračno ob očeh, pa je zopet oživel duševno. »No, če že hočeš mojo skrivnost,« je rekel, »glej jo!«

Iz vlekel je droban listič zelenega papirja in ga ji ponudil. Razgrnila je in brala:

»Osemnajst, deset, devetinšestdeset.«

»Pajk mi jih je napredel kakor jeprskemu učitelju,« se je smejal. Resneje je dodal:

»Pa zdaj vsaj veš skrivnost. Denarja ni.«

Prikimala je trpko. On je bil veder. Pil je hlastno in se razgovoril. V nekaj mesecih, je upal, bo imel že tretji rigoroz v žepu. Mimogrede je povpraševal po Marijinem bratu Valentinu. Potem se je razjadil nad šefom. »Nimroda s prepeličarjem,« ga je imenoval zasmehljivo in povedal, da misli stopiti v službo pri Prevcu v Kamniku.

»Ali misliš proč?« je zastrmela Marija.

Nobena sebičnost ni bila njena beseda, komaj rahlega očitanja nekaj: Proč hočeš, preseda ti moja »vsiljiva skrbljivost«. Sam hočeš biti s svojo skrivnostjo. Ali je to prav, Šime? Tako je trpela, on je odvrnil trpko, hripavo, kratko:

»Pojdi z menoj!«

Loterijski listič je trepetal deklici v roki.

Molče jo je stegnila in rekla:

»Na, spravi.«

Potem pa mu je pogledala polno v obraz. Ganotje jo je premoglo, solza ji je skalila oko. Vrgla se je kvišku in pogledala v stran.

Kmalu sta odhajala. Tedaj je Marija pogledala še enkrat v polje, ki ga ji je bil pokazal. Sovražila je polje. Vedela je vse. Vedela je, da ne bo nikoli Simonova žena. Pojdi z menoj, je rekel. Vedela je, da ne more čakati na njeno ljubezen. Zato ne more, si je odgovorila, ker ne veruje, da jo kdaj dočaka...

Govorila sta, a sta šla kakor tuja. In le Sokolci so peli, tako lepo, da še ni bilo tako lepega petja na tisti romarski gori...

* * *

Deževni nalivi so bili ohladili zemljo iz poznopoletne toplote v mrzlo in vlažno jesen. Iz snega v planinah se je bilo naredilo vreme, a popolnoma ubrisalo se nebo ni več. Global od božje martre pod Kranjem do broda pod Smlednikom je bila zalila povodenj, sivorjava voda kakor mladi tepkov mošt. Sam in skoro boječe skrivno je bil vstal Simon kmalu popoldne iz Kranja in krenil proti Laboram. Potem je šel topo vase zamišljen do Dru-

lovke. Tam je zavil skozi gozd nad breg. Bolno ga je dražilo imeti veliko vodo pred očmi, opajati se ob šumu in omotici nad breznom. Iz koraka v korak je koprnel nejasno za novim. Ni vedel čemu gre, ni vedel kam gre. Strašna tegoba neskončne bridkostne in težke ure, kakor so mu vstajale vedno pogosteje, ga je bičala iz sobe na Duricah. Kamorkoli, v dež, vlago in blato, le ven iz zaprtega, zatohlega, dušičnega. Telesna slabost je mučila, a je bila znosna, pot iz oslabelosti je mrazil, a vsaj čuti so živel: prsti na roki so se drvenili, nos je zajemal v bridki vonj jesenske gnilobe in megle...

Došel je na Breg in obšel vas zavivši pod breg mimo naplavljenih njiv. Potem je šel spet navzgor in se pogaňjal z razboljenimi pljuči za sapo. Krč mu je grabil v lakotnice, bolest, podobna togoti, mu je legala okrog senec in oči. Ni videl, kam gre, in je trpko spregledal, da je pred hišami na Jami. Živčno bridko je zavil v ostrem kotu ob prvi hiši od brega v polje, hitel s sklonjeno glavo boječ se ljudi in kraja, ki ga je znal na pamet. Šele tesno ob prvem gabrovju koncem njiv je postal, da bi se oddahnil. Nov znoj ga je bil polil, a v prsih je bilo odleglo in samo še v križu je ležala šibkost. To slabost je že davno poznal. Z voljo duha jo je ubijal, gnal se krčevito, ko ga je prijemala, in navadno je slabost izginila. Prešel je bil Praše, ne da je pogledal na vas in znamenje koncem vasi. Vštric znamenja šele se je ozrl. Toplo se je budilo v njem. Čudno otožje mu je zagrabilo v dušo. Mlado dekletce je videl iti od Mavčič po cesti. »Sestra, Lenica,« je zaklical sam zase. Siloma ga je vrglo proti cesti. A že po desetih korakih je obstal kakor prikovan. Ustnice so se mu stisnile:

»Nočem!«

Šel je, ne da bi se ozrl. »Če sem po slovo prišel, danes ga ne bom vzela,« je mislil z nekakim trudnim zadoščenjem in se gubil v hitro se spreletajočih spominih, ki so mu rastli iz tal, kjer je pasel, kjer je v grivi zaspal v pomladnem solncu in obolel, kjer je izgubil pipec, kjer je prvič okusil tobak in zapisal prvo boječo pesem o bučelnem piku... Mladost spominov ga je zanesla, prijetno mu je bilo. Razigrano

je iskal za viržinko pri sebi, za ogorkom. Našel je droben fidibus, razgrnil in bral: »Osemnajst, deset, devetinšestdeset.«

Bridko se je nasmehnil ob spominu na davno zasanjano denarno srečo. Mislil je na Marijo. In od nje se je brez volje v bolni sli zanesel v drugi svet spominov. Iskal je nezavedno za smrekovo goščo. Bila je blizu, a komaj jo je spoznal. Izrastla se je bila. Ko so zelene veje mrle še tesno nad mahovitimi tlemi, jo je bil doživel.

»O Neža,« je čustvoval, »norel sem, pa me nisi marala. Hotela si hrusta. A mojo pesem si vendar rada slišala. Le zakaj sem te sramotil.«

Iz spomina je občutil bridek očitek, da se je udolžil, neprijetnost. Stopil je hitreje, da bi prešlo. Topo je zajemal z nogo kar počez čez njive. Samoten zvon iz neznanega je komaj slišno brnel v sapi, ki se je budila od snegov v planinah. Bilo mu je prijetno. Vse je bilo nekam ugasnilo v njem, misli, želje, strah in očitki. In je videl, da je zašel blizu do Plesna, in je oživel v močni, trenutni veri:

»Lenka iz Podreče, to je tvoj blagoslov.« In kakor prej proti sestri ga je vrgla želja zdaj na pot k družici njega otroških paš. In kakor prej je po par korakov stisnil ustnice in se uprl:

»Nočem!«

Zavil je rezko za glasom zvona iz globin in prišel na cesarsko cesto ob znamenju pod Mejo. Ko je začutil cesto pod nogami in premislil pot do Kranja nazaj, je zaklel: »Ali me je sam hudič vrgel na pot?« ...

* * *

Trenotno pa mu je reklo in se je ozrl in strmél. Solnce je bilo zlezlo tesno nad južno stran Ljubnika. V mali špranji se je bila tam pretrgala megla. Zahajajoče solnce je vrglo za trenotek ozek pas rumene luči čez polje in ga odelo v prečudno luč.

»Polje,« je zahrepenel popotni in trpel, ko ga je videl ugasniti. A bolest mu je pregnal pomislek: »Imel bom zarjo v snegovih planin.« In je iskal. Imel je zarjo v snegovih. Nikoli take. Kakor skozi pretrgan zastor obsijani so živeli vrhovi v sivem ozadju neba in megle in ščemeli v oči. Iz davne motne slike v spanju in še

iz sle, ki se mu je obudila iz zgodeb o lepi Armidi, se je spočelo prečudno občutje v popotnika. Bilo je edino, nerojeno, nikoli živeče lice; bile so mrzle oči, a sladke do groze, bile so trpke ustnice, kakor rana v živem srcu. Tem očem bi se vendar izjokal, tem ustnicam bi mogel dahnuti svojo skrivnost... In zdaj, zdaj bo sinilo to lice v ognju snegov; videl bo, ljubil brezkončno...

Trpko so ugasnile planine. Še v polju prej ni solnce tako zbledelo. Potni se je ozrl za njim in mrmral:

»Saj sem vedel! Pravi čas se ti nisem odrekel. Zato si me izdalo. Pol ure ugašaš sicer. Zdaj, zdaj si — umrlo!...«

Do smrti truden se je vrnil potni na Durice. Tisto noč je obležal. Bilo je devetega oktobra 1869. Osemnajstega popoldne je umrl brez zavesti.

Mandelčeva Marija je spravila po njem loterijski listič s številkami: osemnajst, deset, devetinšestdeset, njegova skrivnost... .. skrivnost iz njegovega polja...

KLIČEM TE, LJUBLJENA!

ANTON VODNIK.

SESTRA SMRT.

Ko si bil dete,
na mojih srebrnih prsih
si jokal...

Ti — mesec
nad vrtovi mojimi.

Vsako jutro
moje rože so stale
ob tvojem zglavju...

Tvoje róke
se jih niso bale.

Jaz:

Tvoj glas se v meni trese
kot svetiljka, kadar zagori.

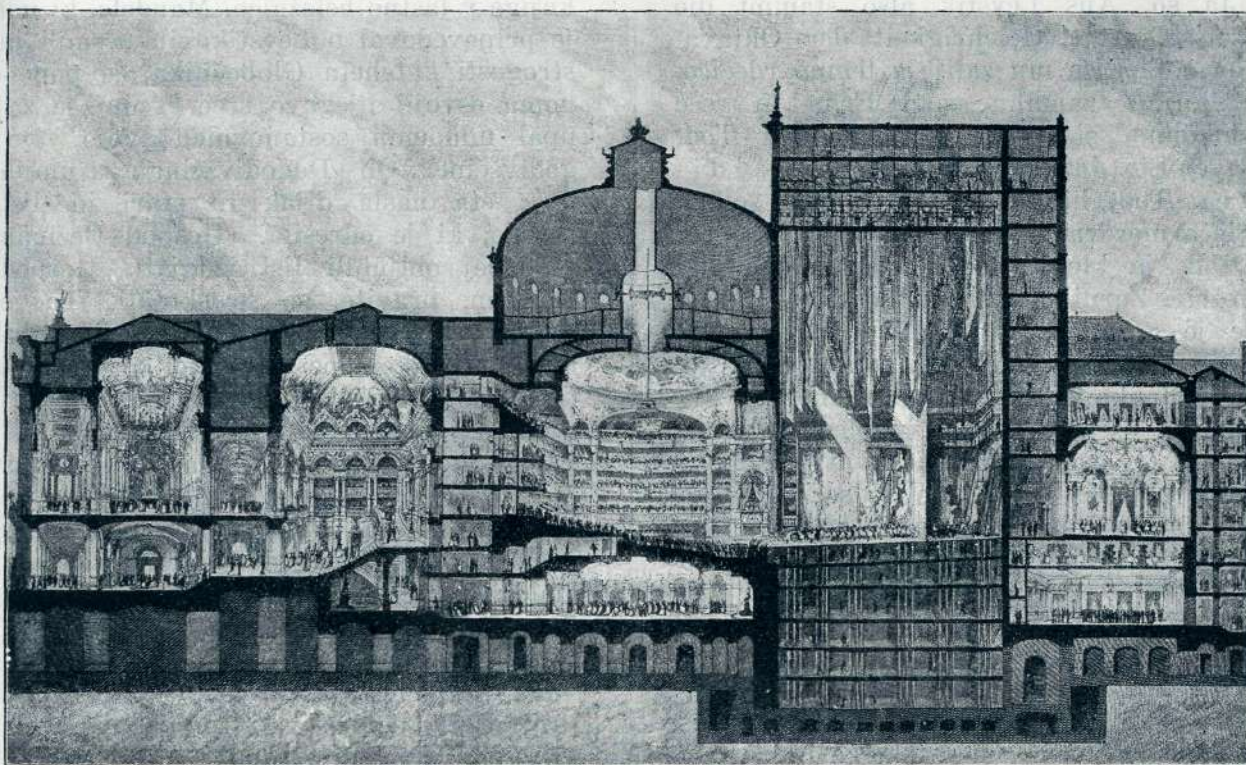
Tvoj glas svetel je,
kakor da je mnogo jokal.

Tvoj glas dehti
kot rože v vetru.

A v njih je ogenj, ki boli —
ko nebó se umirí...

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. APRILA 1924. ŠTEVILKA 2.

VELIKA OPERA V PARIZU. PREREZ.

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

II. GOSTOSEVCI.

» Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius et tacebit, quia levabit super se. Ponet os suum in pulvere, si forte sit spes...« Katehet, profesor Globočnik umolkne, se oddahne in pozove trpko: »Zarnik. Ponovite po besedi in zmislu.« Zarnik se dvigne: »Ponet os in pulvere et tacebit.« Nekaj medlega smeha. »Mandelc,« vikne učitelj. Dijak molči. Komaj še se mu je posrečilo skriti drobno rdečo knjigo, katero je bral pod klopjo. »Erjavc, Jenko, Stritar,« kliče bridko učitelj. Dijaki se dvigajo molče. Molče iz družbenosti, dasi vedó. »Tušek,« zategne katehet in prestriže rdečo knjigo, ki je zdrknila nerodnemu Selčanu izpod jopiča. Dijak jeelja, umolkne. Katehet je knjigo spo-

znal po barvi. Ob ustnicah mu je zadrhtelo zasmehljivo. Išče po novi žrtvi, jo najde. V prvi klopi sedi bled fant z dolgimi, mehкими lasmi. Odsoten je. Medel, bolno bloden nasmehljaj mu leži ob ustih. Sanja. Ne vidi, ne sliši. Kaj Levstik! Dijak sanja svojo srečo. Sobotni dvainosemdeseti list Novic za kmetijske, obrtnijske in še narodske reči mu je natisnil glosó treh decim ob Pignottijeve besede: Scrivete pur scrivete, di fame morirete, ma sarete immortali... Katehet vidi srečo sanjajočih usten in je ne zna brati. Trpi užaljeno. »Bril!« Dijak se prebudi, išče zmedeno, odgovori zmedeno: »Weiss, blau und rot bis in den Tod.« Učitelju se izbulijo oči. Gleda, ne veruje. Kratek smeh pošoli zamre trenutno. Ni šala. Brilov odgovor je kletev ob Jeremijevi modrosti, je glas prosvedovanja proti nauku suženjstva in učiteljevega samodrštva. Tišina. Katehet je stopil k oknu in ga odprl,

kakor da se duši. Čuti je, da bije nekje cerkvena ura dvanajst. Katehet se je našel, navidez premagal in umiril lice. Dvigne knjigo, katero je zaplenil, deje hripavo, zlostno, neskončno zasmehljivo: »Ja so. Aus Levstik also stammt die weissblaurote Gelehrigkeit der Oktavanner.« Lice se mu zalije s temno rdečico. S knjigo zamahne nad Brila in reče zlokobno, slovesno: »Bis in den Tod, sagen Sie. Jaz pa pravim: In den baldigen Tod, hätten Sie antworten sollen, Sie armer vaclavscher Hektiker, Sie...« Dijak je klonil pod besedo kakor pod nožem. Zarnik je zajechal od zlosti. Tušek se je mrzlično stresel. Erjavcec je uprl proseče svoje rjave oči v učitelja. Brilov sosed Jenko je šepetnil: »Gib ihm zurück!« Bril je vzrastel, zganil z bledimi ustnicami. »Hočete še prosvedovati?« se poroga učitelj. Dijak molči, sede. Šolsko sobo zalije šum ljubljanskih zvonov. Poldanska pesem 16. oktobra 1854... In samo še šest ur mora miniti, preden vzi-
dejo Gostosevci na slovensko nebo...

* * *

Slovensko nebo... Hudič, govôri, ali veš podobo, da bi več pokazala? Ali veš ime, ki bi povedalo bolj? Nebo... večni vrt zvezda in luči in sanj, nebo, neskončni dragulj, pa zajeto v skromni okvir malega prstana, v zlató slovenskih mejâ... naše nebo. Kdo je meril naše nebo? Ali ni od vekov in v svetove? Od vekov in v svetove je nebo, in je naše nebo in le zvezde večernice je bilo treba, da se je vžgala, in gostosevcev je bilo treba, da so padli kakor zlato seme iz božje dlani, in cvetejo in svetijo na našem nebu od šestih zvečer do zadnje noči, do zore... Hudič, govôri, ali veš podobo, da bi več pokazala? Ali veš ime, da bi povedalo bolj?

* * *

Osmošolec Valentin Mandelc je stanoval v Eggenbergerjevi hiši razmeroma prijetno. Veliko in svetlo sobo mu je bilo deliti samo z enim, z gospodom Martinom Polšetom, ki je bil petdesetleten, izmučen notarski pisar, sicer pa svoje vrste človek, šilersko mlad, domorodec, knjigoljub, že iz leta osemindvajset član »slovenske družbe«. Tomana se je učil na pamet,

Koseskega in Dežmana je že zdavna znal. Bleiweisa je koval v zvezde in si osvojil njega krilatico, da odličniki zvonec nosijo. Ne le, da je prebral slednji list Novic od prve črke do zadnje, izpisoval je celó iz knjige v lastno beležnico. Mandele, ki mu je pripovedoval o Levstikovih pesmih in strogosti kateheta Globočnika, je popolnoma osvojil njegovo srce. Tedaj je zapal mlademu sostanovalcu svoje »Dogodivščine«. Ob »Dogodivščinah za mojih dni« sta našla dijak in stari idealist besedo, ki je odrešila. »Gospod Dežman so torej obljubili list izdajati? Gospod Dežman, pravite, so se skujali? To je hudo,« je trpel Polše. »Ne, tu je treba misliti. Toliko lepe setve, toliko vrednih pesnikov in spisovateljev ne sme usahniti v puščavi. Gospodje! Ali je res nemogoče? Ali ne morete osnovati lista sami? Sloga jači. Ustvarite si svoj list, pišite ga, če vam ga ne natiskajo, kakor pišem jaz svoje skromne »Dogodivščine«. Pišite! Iz malega raste veliko.«

Iz malega je zrastle veliko. 28. oktobra so se sestali prvič Vajejci. Martina Polšeta so imenovali za častnega sočlena. Prej pa so še prebrali zadnje strani iz njegovih »Dogodivščin«...

* * *

Zadnje strani iz Polšetovih zapiskov pa slovejo tako:

»V sredo, 11. januarja: Slava, slava velikemu Slavjanu. Milostni gospod škof Anton Alojzij so blagosrčno obljubili pripomoči, da pride toliko zaželjeni slovenski besednjak Vodnikov na dan. Dunaj, Celje in Trst se radujejo in želijo, da bi se delo le kmali začelo in bi se kak izvrsten in priden mož vsega dela lotil, da se vdahne obilni nameri le en duh. Živel duh slavjanski!«

»V sredo, 18. januarja. Živel duh slavjanski! Živel car Nikolaj! Živeli rusovski junaki! Kalafat je padel. Umiraš, ha, umiraš, kleti Turčin, smešni mrtvi mož ob govejem brodu Bosforu. Junaki slavjanski od Belega do Petrovega grada ti pogrebno pojo: dvuh smertej nebivat, odnoj neminovat. Evropa, čuj in strmi! Takih vremen ni napovedoval jolsvajski prerok.«

»V sredo, 1. februarja. Slava Ljubljani slovenski. Slavna prvopevka, Slavjanka, gospodična Schmidtova v nemškem gledišču slovensko pojo. ‚Laibach‘ je zares ‚in einem anderen Welttheile‘. V slavjanskem.«

»V nedeljo, 11. februarja. V Šenkavžu sem slišal pridigati preč. gospoda Miroslava Barago, škofa mišiganskega. Slavnoznanemu spisovatelju Dušne paše, Zlatih jabelk in Nebeških rož kličem vneto: Bog plati!«

»Z velikim veseljem berem, kar pišejo gospod Miha Verne o božji previdnosti v naravi, in hvalim lepo pomladno vreme, trgam trobentice, kurice in cingeljčke in se grejem na solncu, Bogu hvaležni starček, čigar kri se je že ohladila, čigar čutnice so že omedlele in čigar žubelje življenja že vgasuje. Čast in slava Bogu!«

»V nedeljo, 19. februarja. O uboge spomladančice! Vzel vas je sneg. Jaz pa bolan ležim in sem žalosten, ker berem, kako je na svetu. Duh Byzantizma je oživel v stari Evropi. Politika je zvižaja postala in srčen biti se pravi dandanašnji le pravico voditi za nos. O moj Bog, in v Kalafatu so res še vedno Turki doma...«

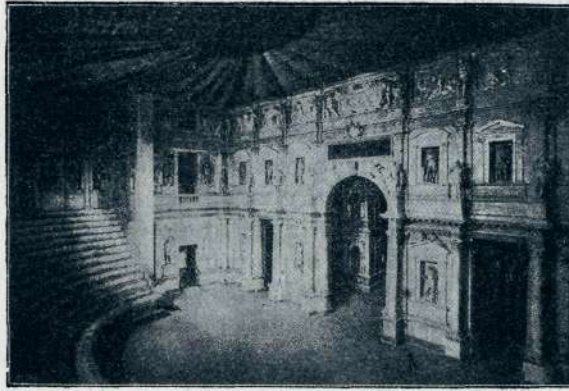
»V sredo, 8. marca. Slovenski slovník bodo vredili gospod Matej Cigale. Slava jim!«

»V sredo, 22. marca. Angleži štajerske gozdove za svoje brodovstvo kupujejo. Mislijo z ladjami udariti na Sevastopolje. Štajerci neki radi prodajajo. Kako pa je pel Slavjan Stanko Vraz? ‚O joje, joje in prejoj, oj ni, Slovenska, čas še Tvoj!‘«

»V sredo, 5. aprila. Rusovske vojske so vzele Hirsovo, Isakčo in Badagh. Slava, slava, slava!«

»V soboto, 29. aprila. Turki sami so prepričani, da jim zadnja bije. Po štiristo letih se spolnujejo prerokbe. Krščanske vojske so v Carigradu. Da bi bil Mohamed le zares boljši prerok kakor vremenski jolsvajski. Menčikov je iztrgal le par listov iz korana, lord Cambridge in princ Napoleon sta vrgla vso knjigo v Bosfor.«

»V sredo, 3. maja. Košutove banknote in Mazzinijeve obligacije so hudó prepovedali. Hvala Bogu, da jih nič

PALLADIO, THEATRO OLIMPICO.

nimam. Nisem kriv hudodelstva velije izdaje ali Hochverrath. Črnogorcem pa kličem: živeli. Za Jurjevo pojdejo (!) nad Turke.«

»V soboto, 6. maja. Zakaj se neki cepijo Srbi v rusoljubce in turkoljubce? Ojoje, joje in prejoj, oj ni, Slavjanska, čas še Tvoj!«

»V sredo, 7. junija. Josipini Turnogradski na prerani grob.

Cvetica mlada stala na livadi,
Nar lepša, kar pomlad jih je rodila.
Pa glej! ko še stoji v nar lepši nadi,
Le pade nanjo slana oj nemila.
Kakor za rožco, za Teboj, Pepina,
Žalujem jaz in moja domovina...«

»V soboto, 24. junija. Slava Koseskemu! Bog jim vrni zdravje!

Abbano! Z novega letos zročim ti ljubljenca!
Ah! dovrši mu kmali polno ozdravljenje,
Da slavil Betzajdo bo novo sam te
Orfej slovenski!«

»V sredo, 5. julija. Slava, slava, slava! Nov slovenski pesnik. Prešern oživljeni! Levstik mu je ime. ‚Hrepenenje mladega pesnika.‘ Berem in jočem.«

»V soboto, 8. julija. ‚Gospodje, Gospoje! Sem priden stergar, Ovarjem vas ognja za majhen denar...‘ Čedna pesem. Kdo je ta Francé Blažič? Zavidam mu.«

»V sredo, 23. avgusta. Urno, kaj novega! a) Lepo so popisali gospod doktor Mitteis ljubljansko obnebje. Dognali so, da imamo osem stopinj srednje gorkote po Romirjevem gorkomeru. Za vse žlahtno sadje in žito je gorkote dovolj in tudi trta bi utegnila dobro zoriti grozdje, ako

bi v Ljubljani toliko megle ne bilo. b) Rusovski vojskovodja Goršakov je zapustil mesto Bukarešt. Rekel je, da se vrne, preden bi kdo mislil. c) Omer-paša je obhajal slovesen vhod v Bukarešt. Če že ni nazaj šel, odkoder je prišel. č) Gospod profesor Metelko in gospod fajmošter Potočnik sta pregledala prvo polovico črke A v slovenskem slovníku in pohvalila delo, da je neprecenljivo, vredjeno z veliko preišljenostjo in posebno marljivostjo. Čast vredniku Cigaletu!«

»V s r e d o , 27. s e p t e m b r a. Cajnica mnogovrstnih novic. a) Tomin ima svoje ime od tmine, ker so se Tominci trdo svoje ajdovske vere držali. Misijski so jim zato rekli, da so tminci, to je ljudje z dušno tmo obdani. b) Francoski vojskovodja St. Arnaud je pisal cesarju Napoleonu, da bo Sevastopolje vzel, sicer da ga cesar ne bo več videl. Čul sem pa, da Francozi prav radi bahajo. c) Berem, da je rusovski cesar Nikolaj najlepši mož svojega cesarstva in da očituje Apolona in Zeusa v eni osebi. Uniforme ne sleče nikoli. Bože hrani! č) O kako lepo so zapisali gospod Šolar, da ne bodimo Slovenci prehitro pripravljeni vse svoje, če se z drugim ne vjema, zavreči in da raji naravo svojega jezika natanko preiskujemo. 'Za nas je naš jezik nar boljši, pa je tudi nar lepši za nas.' Kakošen da je pa, nam pa ne kaže ne horvaški ne češki ne poljski ne rusovski ne staroslovenski, ampak le n a r o d a našega — priprostih Slovencev jezik. Kakor je ti ne zavijajo po ptujih jezikih, tako je tudi mi nikar ne zavijajmo ne po horvaško ne po rusovski ne po poljsko ne po češko in tudi po nemško ne, ampak vedno čisto slovensko govorimo in pišimo. Saj vemo, da 'kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti!'«

»V s r e d o , 11. o k t o b r a. Vojskovodja St. Arnaud je umrl za kolero in Sevastopolje stoji. Vojskovodja je bil dober jolsvajski prerok. Mesta ni vzel in cesar ga tudi ne bo videl več.«

»V s o b o t o , 14. o k t o b r a. Slava 'našim pevcom!' Kdo je novi Orfej — i—? Tako lepo se je razpredel ob Pignottija: scrivete pur scrivete, di fame morirete, ma sarete immortali... O, zakaj nisem tudi jaz pesnik!«

* * *

Slovensko nebo, ljubljansko Bleiweisovo! Osem stopinj srednje gorkote ima, trta bi rodila in zvezde bi utegnile sijati. Ako bi megle ne bilo...

* * *

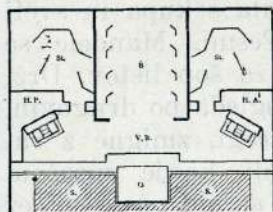
Gostosevci so vzšli. Ob šestih zvečer kakor navadno vsako jesen za praznik svetega Simona in Jude. Daljni so, komaj vidni. Nejasna, neznatna meglica na vzhodu nad našimi mejami, na našem nebu. Zorna deca, prometejski, vedno novi zarod na starem nebu. Seme iz božje dlani, da bi cvetelo in svetilo v visoko polnoč. V visoko polnoč, ki nima zvonov, da bi peli visoki poldan...

Slovenski gostosevci so, a tudi Vajejci jim pravijo. Iz hrepenenja in sanj, jure sanguinis so vstali. Nimajo nego besedo, a poje jim sama v ritem in sili v sladko vtelešenje. Še v monogramih so eno pismo. En obraz so v šestih licih: tipika ene vzgoje, ene šole, ene pesmi iz šestih mater. Jure sanguinis et loci so obdarovani s študentskim mukotrpnega domačega učiteljstva. Šli so skozi abecediko šolmoštrov, skozi nemške normalke v latinsko gramatiko in humaniora, prvi, drugi praemiferi ali vsaj med njimi, ki »his proxime accesserunt«. Po reformi so želi zgovorno nemško pohvalo: »Mit scharfer Auffassung. Theilnehmender Fleiss. Allseitig thätig. Sehr ernstlich.« Trinajstletni so doživeli leto pomlajenja narodov in iskali kakor v zagonetko, v občutje časa in nove besede: konstitucija — vladija — sovlada — stara pravda — ustava. Zavidali so narodne stražnike in ude »slovenske družbe« in si osvojili pozdrav: weiss, blau und rot bis in den Tod. Iz tega prvega cvetja živijo še vedno, ne vedó za Bacha in njegove huzarje, vedo komaj za kateheta Globočnika, ki jim je slovensko peti prepovedal za slavje cesarjeve poroke, vedo za Nemca Reichela, ki jim je naklonjen, in je še eden tujec, ki je pravičnejši kakor domačin...

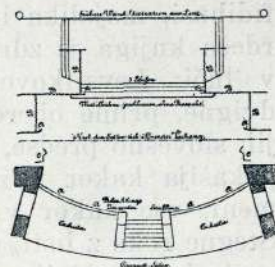
Neurejeno bero, a vedó vse. Nagonsko. Nagonsko je zavabila nekatere med njimi nova veda v šoli: naravoznanstvo. Tiste, ki so zapadli slastem lepe knjige, je rahlo obliznilo wertherjanstvo. Prav nič jih ni blaziral Byron. Iz Prešerna živijo svobodo »Zdravljice«. Hvaležno se spominjajo uč-

teljev Pečarja, Metelka, Šolarja, ki jih je pravkar zapustil. Dežmanu, ki jih je z listom potegnil, niso zamerili, Bleiweisa spoštujejo, Jerana ne razumejo. Koseskemu prizanašajo. Cegnarja cenijo po vrednosti, Valjavca vzporejajo z Uhlandom. Njihov bog pa je Levstik. Ne umejo ga sicer. Zakaj neki noče delati mature? Stritarju zavidajo, da se tiče ž njim. Zamerijo mu pa, da je visok in mož »druge baže« ... Po abecednem redu so se razvrstili: V a c l a v je prvi. Najmlajši je, še negoden in vendar bolno zrel. Z neznansko naglico meri pot v življenje. Ena bolest ga postara, treh radosti je treba, preden se mu lice znova pomladi. Strašno je lepo to lice. Tako nenadno prehaja iz solnca v noč. Bledi človek hodi z drugovi in jim je vendar, kakor da ga ni. Drag jim je in jim je vendar v bridkost. Kakor da se ga boje. Le S i m o n mu je bližji. Jenko ve, da se Bril krčevito bori ž njim. Z bridko ironijo izpoveduje svojo zavist, da mu verzi ne teko kakor Jenku. Jenko bi se rad približal nesrečnemu, protejskemu tekmeču, a se ne zna, se ne more. Preveč je sam po sebi, preveč je cvet svojega obnebja. Prestar je, da bi bil Vaclavu brat, za mentorja pa je — premlad ...

Polno moško zrelost očituje v družbi »Bog oče«, kakor pravijo E r j a v c u. Francé je Ljubljčan. Očeta so mu ubili mesarji, mater je poveljala romantika sladke pravljice, da je bila najlepše ljubljansko dekle. Sam je zrastel tršato in krepko in zdravo kakor iz kmetiške idile na Polici med huzarji. Nič prometejskega ni v njem, komaj je rahla senca nekake osodnostne vere. Ljubi berilo, a nad vse mu je drag Stifter. Iz drobnih gub kraj dobrih, rjavih oči veje prizanesljiva hudomušnost, dobrohotna zlost: šalica — žalica. Drugovi vedo o njem, da ve že zdaj več nego profesor Mitteis, da občuje z Dežmanom, ki je strašno učen, in da zahaja v Šiško k slovitemu naravoznancu »Šnakšnepsovskemu«. Erjavec je bil, ki je pritegnil v Vaje Ivana Tuška, kateremu so zdeli priimek »ovce« zaradi njegove pohlevne nravi. Tisto ljubi, kar Erjavec, katerega slepo obožuje. Saj pove prav tisto, kar Erjavec, a Francé ve, da pove včasih bolje: po selško, po domače, po šoli iz peresa Šolarjevega ...

OBERAMMERGAU,
TLORIS SCENE.

DVRNO IN NACIO-
NALNO GLEDALIŠČE
V MONAKOVEM.
(SHAKESPEAREJEV ODER.)

Neločljiva sta oba Valentina, Mandelc in Zarnik. Čudaško sta pietetna. Mandelc obožuje mater, ki je perica, Zarnik baha z očetom nič manj kakor po požaru v cukrarni, ko je ceste pometal. Deželska kri sta. Ne v obleki ne v besedi se ne bosta zatajila, a Ljubljano poznata kot lasten žep. Njiju prijateljstvo je večno zbadanje. Ne sličita si, a spolnjujeta se: o Mandelcu je rekel Tušek, da sliči ruskemu carjeviču Aleksandru, Zarnik je sam o sebi povedal, dasi je najlepši, a da svoje kozave kože v zrcalu ne gleda. Mandelčev izraz je francoski kupletski humor, Zarnik je trpko robot, nemško predmetni satirik. Mandelc ima obzorje, Zarnik neposredno iznajdljivost. Da bi Zarnika simetrično uravnovesili z Erjavcem, so ga drugovi nazvali renesančno domače: »Oča Pan« ... Oča Pan pa je postal: »oče slovenskih taborov« ...

* * *

Recimo, da se dvigne zastor. Tedaj se je glavni del prve seje Vajevecev že odigral. Prostor je seveda še isti: Mandelčeva in Polšetova soba v Eggenbergerjevi hiši. Stenska ura, ki kaže šest, miza, stoli, okno. Na mizi luč, ki je živeje zažuborela, čim se je ustalila ob oknu meglena ljubljanska noč. Zadaž na levi postelja v polumraku. Ob njej sloni Martin Polše. Ob mizi sedijo Vajeveci. Luč je vsa lica mistično razvnela, da sijejo kakor v teatraški von Wernerjeve Sedanske noči. Štirje obrazi so polno čelje: Erjavec, Tušek, Mandelc, Zarnik. Njim na desni in levi dva profila: Jenko in Bril. Rahlo vstran prazen stol, Polšetov. Zarnikova dijaška pipa in Mandelčeva kitara na stolu. Na mizi šop listov, pisalno orodje, posoda s

fidibus, majolika in kup knjig. Drobna, rdeča knjiga je zdrknila s kupa in sveti v luči: Levstikove Pesmi. Mandele se dvigne, prime oberoč za šop listov. Drži jih slovesno predse, pogleda po drugovih, pokašlja kakor v zadregi, zmigne z rameni, vse kakor v šoli, ko je vprašan. Stegne roke z listi, da se mu povesijo čez prste in je videti na ovitku Tuškova naslovna risba. Vsi obrazi so slovesni. Le Zarniku je preletelo ustnice kakor kratek ironičen nasmeh. Polše pa se je vzravnal teatralno.

Mandelc. Drugovi! Dete naše bolesi se je torej rodilo. Hvala vam. List imamo, »Vaje« so žive. Nadaljujmo v zvestobi, kar smo začeli v ljubezni.

Tušek. Bomo.

Mandelc. Zdaj pa vstanite. Zapečatili bomo, kar smo obljubili. (Vsi se dvignejo.) Govorite za menoj! (Prestane za trenotje, nato slovesno.) Naj čuje zemlja in nebo...

Vsi. Naj čuje zemlja in nebo.

Mandelc (navaja, drugi za njim). Kar dans pobratimi pojo, Naj se od ust do ust razlega, Kar vsak med nami dans prisega; Da srce zvesto kakor zdaj Ostalo bode vekomaj! (Utihnejo.) Hvala, drugovi! (Slovesen molk. Ogenj iz luči ožarja lica. Gorijo, cveto kakor niso nikoli nikdar cvetele zvezde v nobeni Plejadi. Sedajo. Le Polše stoji in je dvignil desnico za prisego.)

Zarnik (živo). Pravo, Bril, pravo!

Bril. Jaz? Prisega je vendar Jenkova.

Mandelc. Da, Simonova je.

Vsi (drug ob drugem). Hej, Šmonca! Živel! Iz srca nam vsem. Naš Beranger si.

Jenk o (v zadregi). Dajte no mir. Pri tiče se, pa je.

Mandelc (neprisiljeno). Še eno besedo, drugovi. Prijatelj Šime nas misli nocoj še drugače razveseliti. Slučajno praznuje danes svoj god. Povabil nas je na čašo vina. Vsi. Zdrav, Simon! To si jo dobro izpletel. Kol'kor kapljic, tol'ko let. (Se rokujejo z njim. Le Bril je nekam odsoten, nem.)

Jenk o. Hvala, tovariši. Domenite se, kam gremo.

Zarnik. Stoj! O tem ne pustim zborovati. To prepustite meni. Moj oče redko stopi v gostivnico, a kadar gre, stopi tja,

kjer točijo pristno. Jaz pa sem sin svojega očeta.

Mandelc. Verujemo, Tine. Zanesemo se. Kar vodi nas. (Odpravljajo se.)

Zarnik (Mandelcu). Kitare ne zabi. (Drugim.) Hej, fantje, sursum, za menoj. Levate os vestrum ex pulvere. Šmonca! Prepoceni ne bomo. Hajdi.

Jenk o (se je rokoval s Polšetom). Takoj, takoj. (Erjavec, Mandelc, Tušek in Zarnik skozi vrata.)

Bril (se ustavi na vratih, počaka Jenka). Simon, vse najboljše ti voščim.

Jenk o. Hvala lepa, Vaclav.

Bril. Oprosti, da ne morem z vami.

Jenk o. To je izdajstvo, tovariš. Moraš!

Bril (sanjajoče). Pusti mi svobodo. Presrečen sem nocoj. Tvoja pesem, naš list...

Jenk o. Moja pesem?

Bril. Saj veš, da ne pijem. Po vsaki kapljici me boli glava... Ne veruješ? No, bodi, hočem povedati vse. Z Matildo imam sestanek, ljubi me.

Jenk o. Kremžarjeva s Starega trga?

Bril (osuplo). Kaj jo poznaš? Reci, ali ni najlepša?

Jenk o. Če jo ljubiš, je.

Bril (bolno). Ne, Simon. Reci drugače! Tako, da bom videl, da mi privoščiš.

Jenk o. Ljubosumen si? No pa. Lavoslava je lepši.

Bril (otroško, vedro). Ne. Poldka ni lepši. (Čez čas.) A tvoja pesem je boljša.

Jenk o. Zares si ljubosumen. (Se obrne odločno.)

Bril. Simon, ne, ne, ne.

Mandelc (se je vrnil). Tak, pojdita že. Zarnik se pridušuje spodaj. Gospod Polše, ali Vi ne greste?

Polše. Jaz? Dovolite. Ne, ne. Ne spodobi se zame.

Mandelc (Jenku in Brilu). No, pa idimo. (Jenku.) Ti, kako krepko extempore. (Udari v strune.) Kako veselo! Jenk o (posluhne v strune, nato v čudni sli, moči in vedrosti). Kaj krepkega, deš? Pa takoj? Dobro. Mlada mlinarica se je sestala z ljubčkom na samem. Mlinar jo sumi. Poj! (Deklamira, preide v petje.)

Zaklel se je mlinar,

takole je djal:

»Stezo bom popravil,
bom vrbe požgal,

da moja se žena
skuštrala ne bo
i več si obleke
zmečkala tako.«

Mandelc. Šime, duša. Levstika si posekal. No, idimo. Zdravstvuajte, gospod Polše. (Gre, Jenko in Bril za njim. Kitara, pesem.)

Da moja se žena
skuštrala ne bo...

(Pesem ugaša.)

Martin (se dvigne iz ozadja, ko je pesem utihnila. Pristopi k mizi. Vzame šop listov v roke. Lista. Vzdihne zadivljeno.) Vaje... (Čez čas, bere.) Vaclav Bril, Fran Erjavec, Simon Jenko, Valentin Mandele, Valentin Zarnik, Ivan Tušek... (Živo.) Slava, slava! (Ginjeno.) In tudi mene so družbe vrednega spoznali... Blagoslovljeni! (Poljubi liste.) Floreant, crescant! (Zastor.)

* * *

Mandelčevo stanovanje. Nedelja, 13. maja. Ura na steni kaže pol dvanajsto. (Režiser ž njo ne bo imel torej preveč posla!) Visoka solnčna luč je napolnila sobo. V sobi so Erjavec, Tušek in Mandelc. Erjavec in Tušek se skupno učita. Seveda Horac. Mandelc bere ob oknu nemški časopis. Erjavec. Integer vitae, scelerisque purus...

Tušek. Unbescholten und sittenrein... Mandelc. Kdo stavi, da sploh ne bo padel?

Tušek. Kaj Bril?

Mandelc. Smešno. Sevastopol. Stavita?

Erjavec. Koliko, Tine?

Mandelc. Kar hočeš. Tri bokale vina, kraške črnine. Velja?

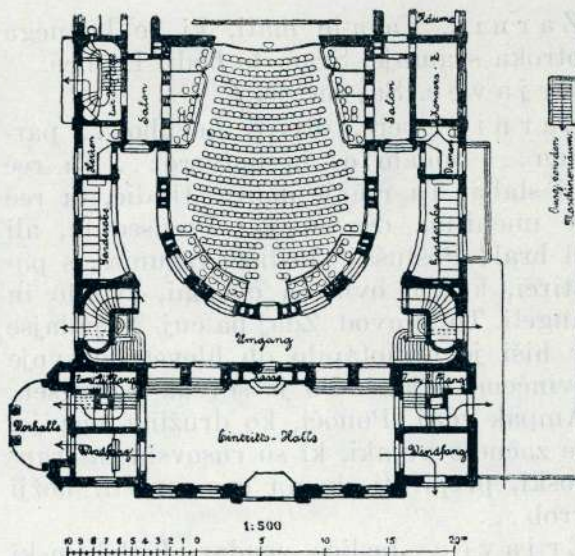
Erjavec. Naj pa velja.

Mandelc. Tušek je za pričo. Plačal boš. Canrobert se je imenitno osmešil. (Odloži list, pogleda na uro.) Pol dvanajstih, in še vedno samo mi trije.

Erjavec. Saj veš, kaj pravi Prešeren. »Mrtvih ne budi.«

Tušek. Kaj mrtvi. Matura, matura.

Mandelc (živo). Vrag naj nese maturo. Jaz pravim Vaje, Vaje! Ali kaj preveč zahtevam? Malo zvestobe in točnosti. Največ sem se žrtvoval, pa imam to za plačilo. (Zunaj je čuti, da nekdo prihaja.) No vendar. Finalmente...

NOVO GLEDALIŠČE V BERLINU, TFLORIS.

Zarnik (vstopi). Bog i narod. (Se ozre.) Dobra je ta, nisem zadnji.

Mandelc (bridko). Slaba tolažba. Kje sta pa Bril in Jenko?

Zarnik. Ne presedaj, predsednik. Jaz ju nimam v žepu.

Tušek. Že pri maši ju ni bilo.

Mandelc. Saj res. Pa čakamo!

Zarnik (se zasmije). Toda gospod častni sočlen. Kje so ta visoki žlahtnik ostali?

Tine! Omen. Zaprimo svoje Muzine dvore.

Mandelc. Preden imamo dogovorjeni šesti zvezek Vaj? Prosvedujem, branim se. Živel Sevastopol. (Uradno.) Na red!

Zarnik. Do poldne. Niti minute čez.

Mandelc. Prvi po abecedi... Francé.

Erjavec. Imam nekaj, a ni primerno. Pravljičico, bi dejal...

Zarnik. Beri. Pravljičica je vedno primerna, kadar nič boljšega ni.

Erjavec (razvije list). »Jaslice ali Mir ljudem na zemlji.«

Zarnik (veselo). Ne, Francé. Tega pa ne bomo poslušali v maju. Oddaj za domačo božično nalogo.

Erjavec (spravlja list). Saj sem rekel.

Tušek. Pa stvar je strašno smešna, dejal bi, izvorna satira.

Zarnik. Daj, pogledam.

Erjavec. Strpi se. Bral boš za božič, ko bo primerno.

Mandelc. Nobenih otročarij. Francé, beri, ali pa daj Zarniku, naj on.

Erjavec. Predsedniku se seveda pokorim. (Da list Zarniku.) Pa daj po tihem.

Z a r n i k. Taka-le mati, ki se lastnega otroka sramuje. Sram te bodi, Francé.

E r j a v e c. Saj me je.

Z a r n i k (bere, oživi). Levabo... pardon... ponam os in pulvere... Ta reč ni slaba. Ta reč je dobra. Hudič, ta reč je imenitna. (Se smeje.) Predsednik, ali si bral? Poslušaj! Jaslice, razumeš, s pastirci, kralji, ovni in ovcami, zvezdo in angeli. To je uvod. Zdaj pa čuj. Najmlajše v hiši je utihotapilo ob hlevce še svoje svinčene vojake. To je seveda Andersen. Ampak zdaj. Ponoči, ko družina zaspijo, se začnejo vojaki, ki so rusovski in francoski, prepirati, komu gre stražiti božji grob...

E r j a v e c. Jaslice vendar, betlehanski hlevček.

Z a r n i k. Se razume, Francé. (Mandelcu.) Ti pa strmi. Ena, dve, tri, ali nimaš pravega evropskega koncerta pred seboj? Vojaki, pastirji, ovce in ovni, pes in volk, koze in palme in mah, kralji in sužnji, še vol in osel, vse ti pride navzkriž. Tepó se, kolnejo, grizejo in vse v najlepšem redu pod napisom, ki ga nosijo angeli: Mir ljudem na zemlji.

M a n d e l c. Pravo, Erjavec! Stvar pride v list. Pripomnim sicer, da jaz odločno držim z Rusi.

Z a r n i k. Politična pesem... Pusti. Naprej, drugi.

M a n d e l c. Torej naprej. Drugi sem jaz, ker ni Jenka. Prevel sem sto verzov iz Fausta.

Z a r n i k. Kaj, Koseskemu ležeš v zelje? Bodi! Sprejmemo, a Erjavec bo pregledal jezik kakor po navadi.

E r j a v e c (veselo). Ali moram biti res vsega sveta Pilatuž?

Z a r n i k. Ponas os tuum in pulvere! Tušek!

T u š e k. Imam risbo svete Moskve.

Z a r n i k. Raglan bi te bil vesel. Strahovito osvajaš. Odesa, Kijev, Moskva. Sprejmem.

M a n d e l c. Kaj imaš ti?

Z a r n i k. Jaz? Le uredite lepo, kar imate. Jaz bom pa kazalo sestavil. (Sme.) No, kaj? Delo je delo. Spričo tega, da so celó častni sočlen...

M a r t i n (omahne v sobo, razpaljen, razigran, smešen).

Z a r n i k. Fabulus in lupa.

M a r t i n (ves zasopel). Ggospodje... (Zmedeno, otroško.) Pijan sem. Prvič v življenju.

Z a r n i k. Hudič, ta ni slaba.

M a r t i n. Od samega veselja sem pijan in pa srečen, tako srečen. Ggospodje, vesel, zato, zato, ker, ker, ker, ker sem... pijan.

Z a r n i k. Ta sintaksa je dobra.

M a r t i n (vikne). Ggospodje... jaz sem pesnik.

Z a r n i k. Imenitno. (Se zasmije.)

M a r t i n (izvleče zadnjo številko Novic). Izvolite, berite.

Z a r n i k. No pa. Berimo. (Bere.) »Plaćilo sveta. Na vira mokre pene — čebelo piš zažene. In vir jo če vmoriti in v penah potopiti. Jaz vzamem jo iz vode, pa v prst mi želo vbode. Kar ona je storila, se od ljudi je učila.« (Ironično.) Slava, gospod častni sočlen! (Podobno še drugi.)

M a r t i n. Hvala, prijatelji, hvala! Pa čujte, kaj se mi je še zgodilo. Grem od maše, ovijem krog vogala, zadenem v nekoga, pogledam, vidim, ostrmim. Sam gospod doktor Bleiweis so pred menoj. Prosim odpuščanja. Gospod prikimajo. Jaz, jaz se ojunačim. »Moje ime je Martin Polše.« Gospod še prikimajo. »I, M—i—r,« povem, »sotrudnik v listu, ki ga preučeni vredujejo.« Gospodje! Pa čujte. Gospod doktor čestitajo, mi sežejo v roko. Omahnem naprej, ne upam se ozreti. Pogledam v dlan. Vidim srebrn goldinar...

Z a r n i k. Grem in ga zapijem... Slava, slava.

M a r t i n. Da, gospodje. (Omahuje.) Pa ne bom motil, takoj se umaknem. A povedati sem moral. Oprostite mi, prijatelji, oprostite. (Odide v ozadje. Sede apatično.)

Z a r n i k. Pojdi in ne greši več. (Drugovom.) Stvar je bolj tragična nego smešna. Kdo med Vajejci se more ponašati, da si je s pesmijo zaslužil goldinar?

E r j a v e c. Bogve, jaz, privoščim tudi Martinu.

Z a r n i k. (Nevoljno.) Ali mu jaz ne? Ali sem mar Brilu v žlahti?

M a n d e l c (bridko). Tine. Kako si včasih zloben. Vsem se nam ubogi fant smili, le tebi se ne. Pa saj le tako govoriš.

Z a r n i k. Pa naj govorim tako. (Ironično.) Zato me pa pusti dogovoriti. (Ker je obrnjen s hrbtom proti vratom, ne

opazi, da je vstopil Jenko, bled, ubit. Vidi le začudena lica svojih drugov. Besno mu raste beseda.) Pesnik, velite, da je. Da trpi. Smešno. Ali je pevec voditelj svojega naroda, ali ni? In če je, ali naj bo vodnik bolan, slab in otročji? Hvala lepa za take vodje, za take čemerne Jobe na gnoju ...

M a n d e l e (burno). Tine. Umolkni.

J e n k o (omahne med drugove). Naj govori. Resnico govori. (Sede.)

Z a r n i k (se zmede v zadregi). Non c'è torto che scusi un tradimento.

E r j a v e c (Jenku). Ali ti je slabo, Simon?

J e n k o (trpko). Pil sem.

Z a r n i k (oživi). Duša! Lumpal vso noč?

J e n k o. On je hotel. Ni pustil, da bi šel. Plačeval je do zadnjega beliča.

M a n d e l e. Kdo pa, Simon?

J e n k o. Zarnika vprašaj, on ga pozna.

M a n d e l e. Vaclav, Bril?

J e n k o (trpko). Der vaclavsche Hektiker. (Plane divje.) Ampak jaz sem nedolžen. Jaz nisem kriv. Ali sem mu jaz prevzel Matildo? Mar mi je baba. A on vso božjo noč le o njej in moji pesmi. In plačuje za vino, se opravičuje, laska, se poslovi, stopi na cesto ... (Utihne.)

Z a r n i k (drugovom). Ali ga umete?

J e n k o. In den baldigen Tod, mu je rekel. Ali je to prav? In četudi je vedel, tega naj ne bi bil dejal. (Sklone glavo.)

Z a r n i k. Šmonca! (Trdo.) Kakšna šleva pa si! Povej žel! Kaj je z Brilom?

J e n k o (zmedeno). Kaj? Praviš, da je namenjeno? Lažeš se. Ni namenjeno. On je hotel s a m tako.

Z a r n i k. Vrag naj ga razume. (Se okrene, da bi šel.)

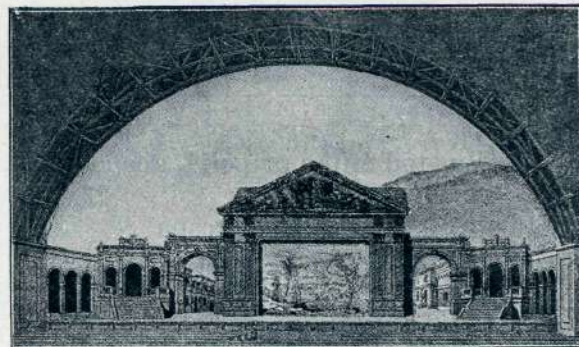
J e n k o (se najde). Prijatelji! Kri je bruhnil. Tovariš Bril je umrl. (Se zgrudi.)

M a r t i n (se je predramil, plane). Kaj pa je, kaj, kaj?

Z a r n i k (trpko). Gospod častni sočlen. Vajevecev ni več. (Poldanski zvonovi. Zastor.)

* * *

In osem stopinj srednje toplote. Trta bi utegnila zoriti grozdje. Zvezde bi sijale in zahajale šele z jutranjico v zori mladega dne. Tako pa gasnejo v meglah, v visoki polnoči, ki ne ve za zvonove visokega poldne ...

OBERAMMERGAU, SCENA.

BAĽADA O GOSPODU JOŠTU.

IVAN ROBIDA.

Odkod tako naglo in kam, gospod Jošt?

Od Vitovca jezdim domov.

In v takem deževju in v meglah noči,
gospod Jošt?

Pri Vitovcu bil sem v gosteh.

Kdor bil je v gosteh, ima časa dovolj,
a Vam se mudi, gospod Jošt?

Tri dolge noči sem pil in igral —

Pa pili, igrali noči bi še več, gospod Jošt!

Treh bilo dovolj je, da v njih zavadljaj
svoj grad sem in mlado gospo, ohjó!

O kaj ste storili, gospod Jošt?

In jašete pónjo, sedaj, gospod Jošt?

Da, pónjo! a jašem jo sebi otet,
čez gor in dolí jo ponesem devet,
hojó!

Pa Vaša mlada, lepa gospa
ves čas Vas čakala je sama doma,
gospod Jošt?

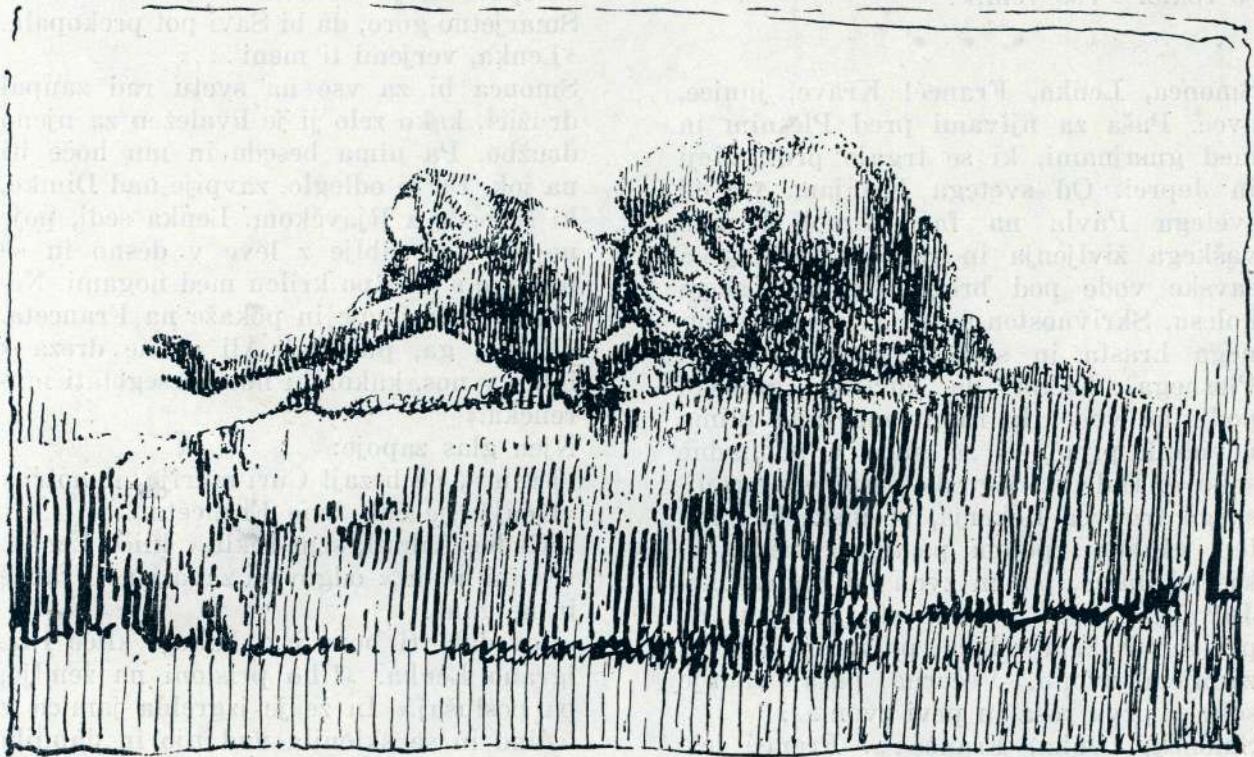
Na gradu je tudi vrtnar še mlad.

Kaj dela ta mladi vrtnar, gospod Jošt?
Al žvižga, al poje, al rože sadi,
gospod Jošt?

Rožam zaliva in čuva grad.

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. JUNIJA 1924. ŠTEVILKA 3.

»KAJ ISČETE?« — ONI PA SO MU REKLI: »UCITELJ, KJE STANUJEŠ?«

FR. BILEK, CESTA (POT).

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

III. PRAŠKI ŠIMEN.

Bilo je rojstno leto Blasheta in Neshize v celjski nedeljski šoli, sedmo leto Ferdinanda Dobrotljivega na Dunaju, dvanajsto leto Gregorja XVI. v Rimu. Doba je bila že sedemindvajsetič ime: Metternich, državna modrost: Liegen lassen ist die beste Erledigung. Ljubljana je stala v Ljubljani, a Stanko Vraz je verjel, da so ljubljanski bogoslovci — Dalmatinci. Zato, ker so govorili takrat ob Sotli po ilirsko in pod Dobračem po vse-slavjansko. Ljubljanski posvetnjaki so se zdeli Stanku kao crkva, koju je ostavio Bog. Vozeniški fajmošter Slomšek je tožil, da sedlajo Kranjci kobilu pri repu, Malavafhiz je prevajal Bleiweifa. Prvi Slovec je živel, a molčal. Sedem ur je delal

pri doktorju Crobathu, da je mogel zvečer dve uri presedeti v krčmi pri stari Meti... Bilo je »večidel« mrzlo leto, vrabcev odveč, žganje škodljivo, na Češkem običajne povodnji, na Turškem običajna goveja kuga, v Dubrovniku potres in na Španskem kameniten dež. Na Francoskem je mačka dojila podgane, na Nemškem je živel vol iz krompirja. Splošno je veljalo, ker preroka iz Jolsve še ni bilo, da »lepo in prijazno svetega Pavla spreobrnjenje je rodovitnega leta oznanjenje«. Zares so bili »četverčki« na Ogrskem in pri Sv. Lovrencu v Temenici, umrli pa so samo trije: ekscelencija baron Ehrberg v Dolu, ovsiški fajmošter Žemlja in dohtar Maurer... V prvem letu Blasheta ino Neshize, v sedmem Ferdinanda Dobrotljivega in v dvanajstem Gregorja XVI. je bil dozorel sedemletni Praški Šimen pod šolmoštrom Janezom Lavrenčičem v

Smledniku mimo plateltofa v učenost dvanajstletnih. Potem je doživel svojo prvo pomlad: svojo prvo rano... Sv. Krištof na cerkvenem zidu v Drulovki: oči. Ali so rekle: »Ne vidim!«, ali so rekle: »Vse vem!«?

* * *

Šmonca, Lenka, Francé! Krave, junice, ovce. Paša za njivami pred Plesnim in med gmajnami, ki se trgajo proti Meji in Jeprei. Od svetega Kocijana pa od svetega Pavla na fari zamolkel šum vaškega življenja in rahlo zastrta jeka savske vode pod bregom v malinskem kolesu. Skrivnosten šelest v vejah samotnega hrasta in samotnejše breze sredi Plesnega. Kakor da curljajo globoko podtalne vode. Iz ravni zadržana plima nevidnih pljuč, ki se bude v pomladne sokove. Daleč s cesarske ceste voz kranjskega trgovca Lokerja, vozniški bič. Potem gluhot, potem pastirski vrisk nekje od Jame, potem zvon od Smlednika. Jutranja paša: nestrpnost pastirjev po prvem visokem solncu, po zadnji rosi in zadnjem zvonu. Večerna paša: zadnje solnce, prva rosa in prvi zvon...

Šmonca, Lenka, Francé... Francé leži daleč pod samotno brezo na trebuhu in uživa z očmi po čredi. Dober je in zvest pastir. Lenka in Šmonca pa sta sedla skupaj pod hrast, pozabila na pašo in rijeta v ledino. Kopljeta grobove in napisata gomile. Deset otrok sta zakopala, deset žledodnih zrn iz zadnje jeseni. Deset jih je bilo treba, prav toliko, kolikor je otrok umrlo v vasi tiste mesece pred pašnjo: dva Toneta, dva Janeza, Jurče, Lukec in Markec, Minka, Jerica in Špelica...

Pokopala sta mrličke, pela na gomilah in obrisala solze. Lenka deje:

»Sami križi so z otroki, pa je le hudó, če jih ni.«

»Hudo je, hudó,« veruje Šmonca.

»To bo zdaj pustó pri nas.«

»Pa pri nas, verjemite, mati.«

Toda Lenka ne čuje več. Že ji igrajo vesele, rjave oči. Šmonca se je ves zagledal vanje v čudni sladki grozi. Kakor takrat, ko je držal prvo siničico v roci, strmel v plaho utripajoče očesce, stisnil pretesno k sebi in ... umoril.

Mlada blaznost ugasne. Lenka ni sinica in kaj modra je. Pravkar je povedala o zakladu, ki ga je Marija dala in vzela, ker so jo hoteli ljudje opehariti za polovico. Prej nekoč je pokazala, kako se je vstopila divja deklica med Šmarno in Šmarjetno goro, da bi Savi pot prekopala. »Lenka, verjemi ti meni...«

Šmonca bi za vse na svetu rad zaupal družici, kako zelo ji je hvaležen za njeno družbo. Pa nima besede in mu hoče iti na jok. Da bi odleglo, zavpije nad Dimko, ki se bode z Rjavčkom. Lenka sedi, poje nejasno, se ziblje z leve v desno in se utriplje s šibo po krilcu med nogami. Nenadno se zasmee in pokaže na Franceta. »Poglej ga, pusteža! Ali se ne dreza z bilko v nos, kakor bi hotel izšegetati murenčka.«

Njen glas zapoje:

»Francé, ne bezaj! Čuri-murija ni notri.«

»Kaaj?« je čuti leno Francéta.

»Ali boš kihnil, sem rekla,« kliče Lenka.

»Se mi ne da,« odgovori zavaljeno Francé in ne gane.

»Povedala ti bom jaz, kako,« kliče razigrano Lenka. »Uho prisloni na zemljo, pa poslušaj.« In že je izgrebla jamico v ledino in se sklonila nad njo in dahnila vanjo:

»V uho me piši, Francé!«

Šmonca se zasmee in dvigne bliže.

»Pa da bo tako slišal?« dvomi Šmonca.

»Verjemi ti meni, da je.«

Dekle pokaže na Francéta, ki se je pobral s tal in prihaja bliže. Hipno postoji, kihne.

»Vidiš,« zaraja Lenka. »Že kiha, slišal je. Kaj sem rekla, Francé?«

Francé se ozre po Šmonci, ki je stisnil ustnice. Čudna trpkost mu je zrastle v srce. Za vse na svetu ne bi povedal Francétu, kaj je rekla Lenka. Naj ugame, naj pove sam, če je slišal. Lenka je nejevoljna na Francéta:

»Pustež, kaj zijaš? Povej, če si slišal. Saj si kihnil.«

Francé prikima molče. Šmonci je všeč:

»Slišal pa nič.«

Francé ne trene z očesom. Mirno pogleda Lenko in reče:

»Slišal.«

Lenka je trenutno ob njem. Kar privila se je obenj. Oči ji zevajo od čakanja in nestrpnosti.

»Da veš, Francé?«
 »Kaj ne bi vedel!«
 Molči. Lenka išče nazaj k Šmonci:
 »Saj se le laže. Nič ne ve.«
 »Pa vem.«
 »No, pa povej!«
 »To si rekla, kar vedno. V uho naj te pišem —«
 Francé se obrne in gre malomarno, odkoder je prišel. Leže zopet na trebuh in išče za slamico, da bi se drezal v nos. Lenka pa se je našla igraje iz osuplosti in pove:
 »Ta je lepa. Skopljimo si vsak svojo luknjico pa se pogovarjajmo.«
 Ležijo vsak nad svojim »ušesom« in si dopovedujejo. Zanikajo in pritrjujejo. Lenka je nejevoljna na Šmonco:
 »Francéta slišim vse, tebe pa nič.«
 Kako bi slišala. Šmonca je nem. »Lenka, verjemi ti meni...«, je dahnil v zemljo, potem je šel bolno za Francétovo besedo. Tedaj je vzrastel nejevoljen:
 »Ti mene slišis, jaz pa tebe nič.«
 »Pustež si,« vzklikne Lenka in se preseli bliže k Francétu.
 »Čada je v detelji.«
 »Zato ima trak za vratom kakor Šmončeve ovce.«
 »Ti bo že dal, če ga boš pikal.«
 »A kaj. Saj nič ne sliši.«
 A Šmonca je slišal in vstal s tal. Pobral je debel oklešček in ga tehta v roki. Ona dva, kakor da ga ne vidita. Očitno se roga Lenka:
 »Ta pustež. V nos se dreza s slamico, da bi murenčka izbezal.«
 »Nak. Kihnil bo, pa ne zna.«
 Za trenotje se zagleda Šmonca za vpitjem nad poljem. Ptice gonijo sovo. Vse polje je polno šuma. Tudi Lenka in Francé sta se vzdramila vanj. Takrat zavihti Šmonca oklešček, da leti in zadene med pleča. Francé se zvije, zagrozi nazaj in v dir za Čado. Lenka pa stoji pred Šmonco.
 »Zakaj si ga?«
 »Kaj tebi mar.«
 »Pa mi je mar, ti, grdi rokavnjač.«
 Naglo je zgrabila dečka za lase in stresla. Ko je ovil roke okoli njenega pasu, je izpustila. On je podstavil nogo, da je padla.
 »Rokavnjač, ti!«

O ŽIVLJENJE!

FR. BÍLEK: VZKLIKI SV. TEREZIJE.

Za ramena jo je stisnil k tlom.
 »Pusti me.«
 »Nočem!«
 »Francé, pomagaj!«
 Strašna žalost se je vnela v Šmonci. Lenko tišči za vrat v zeleno grudo. Dekle je ugriznilo in praska.
 »Ti, mene?«
 »Francé!«
 V Šmonci je bolna blaznost. Stiska za grlo, strmi. Plahe, zevajoče vprašujejo Lenkine oči. Siničje. Stisnil bi strašno, do smrti...
 »Šmon... ca?«
 Izpustil je in se stresel po vsem telesu. Lenka se je mirno dvignila, zakašljala in pljunila. Potem je pogledala in rekla mirno:
 »Kri.«
 Šmonca je zajokal od strašne žalosti. Mirno se je obrnila Lenka k njemu:
 »Rokavnjač, da veš, nisi, a pasla s teboj ne bom več.«
 Gre vstran, išče za Francétom in začne zganjati živino proti vasi. Francé se je ozrl po Šmonci, a gre nato z Lenko. Samotno žene daleč za njima Šmonca. Lenka očita Francétu:
 »Ti se ga pa bojiš.«
 »Koga? Šmonce?«
 »Dobro ti je dal s krepelcem. Pa mu nisi vrnil.«
 »Za Čado sem moral.«
 »A kaj. Bojiš se ga.«
 »Pa se ga ne...«

Pred vasjo, preden se razideta, Francé spregovori.

»Jutri mu pa vrnem, da boš vedela.«

»Bomo videli.«

»Pa saj vem, da mu še nocoj poveš.«

»Mu pa.«

In Lenka pljune, pogleda in reče malomarno, hladno:

»Kri.«

Potem se ozre za Šmonco in čaka, da mu bo povedala, naj se varuje Francéta ...

Dva dni pozneje sta se Šmonca in Francé spopadla. Nad Jureževim mlinom sta se prekobalila v srditem objemu po rebri pod breg. Opraskana in potolčena sta vstala in šla molče domov. Francéta so natepli, ker je izgubil platetof. Šmonca se je zaril s svojo bolečino v listje. Roka očeta Mateja ga je vzdramila, ko mu je težka padla na rame. Otrok je zarjul od bolečine in zbledel. Našli so, da si je prebil ovratno kost ...

A dvajset let pozneje sta se Lenka in Francé vzela ...

Kakor v staroverski pripovedi ...

* * *

Bilo je leto »vinorodcem prijazne zvezde Saturna«. V zimah so zorele jagode in cvetele gartrože. Prerok iz Jolsve pa je napovedoval bridko pomladno zimo. Prišla je. V burji notranjskih goličav in v zametih polhograjskih klancev so zmrznili popotniki sredi aprila. Takrat so se oslavili Črnogorci proti Omerju-paši. Francoska cesarica je dobila splav in dunajski cesar bi bil skoro poginil. Adjutant O' Donel ga je rešil. »Pridnega Janezka« so zato imenovali »vrli« Ljubljčanje za častnega »mestnika«, »hudobnega Mihca« košutovca Libenyja pa so Dunajčanje obesili. Na Dolenjskem in v Novem mestu je takrat hodil »turški strah«. Novice pa so verjele v prerokovanje carigrajskega patriarha v letu 1453., da bo v štiristo letih konec turškemu bivanju v mestu ob »govejem brodu«. Bilo je leto »mizoplesa«, ki ga je Nemcem razodel André in Slovencem osvedočil profesor Melzer. Oče Bleiweis so imeli svojo posebno skrb: bali so se za jelove in smrekove gozdove, ko so čuli, da so na Sleškem znašli papir iz lesa ...

Nemci so imeli takrat Grünovo »Mlado Bredo«, Slovenci so brali pesmi nemškega Radionieviča. Poslej so ga laže pogrešali kakor Dragutinove »Proklete grablje«. A slaven je bil le Podgorski, čigar »Klepec« je umrl, čim se je rodil »Kerpan«. Podgorskega pesem pa je tedaj deklamoval v drugi humanistični Novega mesta Andrej Petek iz Ribnice. Andrej Petek je bil redni tekmeč Šimna iz Praš za prvo darilo ...

Šimen iz Praš je doživel v tistem čudnem letu svojo drugo pomlad ... svojo prvo slo ... Pisal je tedaj že tretje leto svoj dnevnik. Bilo je leto, ki mu je preobračalo ...»

* * *

»Sošolec Andrej, v. Ribničan deklamira uro za uro pri očetu Hrizostomu Podgorskega pesem »Klepec«. Habeat honorem! Če bi le umel, kaj govori. Pa ne razume. Vsaj tega ni vedel razložiti, kaj je: »Postasta zid i dvor jim pare,« pa sem moral jaz povedati: Da ward ihnen Mauer und Hof zur Bahre. Sodim, da Podgorski ni pesnik. Prešernovo besedo je posnel po romanci o Rozamundi, drugo je našel v srbski pesmi. Zato je pesem sraka s pavjim perjem, negodno cvetje, kakor letošnje januarsko, ki ga bo prekmalu konec, če se ni zmotil in med krive zapisal prerok iz Jolsve.«

»Prerok iz Jolsve se ni zmotil. Vse kaže, da bo zimske pomladi kmalu konec.«
»Strupena vlaga puhti iz zemlje in iz te grde, lene Krke ob mestu. Nisem zdrav. Glava me boli, udje so vsi razbiti. Mrzlica me stresa. V Ragovem logu sem ležal na golih tleh. Od tam je bolezen v meni. Celo zoprno mi je biti bolnemu. Tako pomladno je najbolj zoprno. Pa se mi prav godi. Zakaj sem legel v Ragovem logu? Zakaj sem bral Wertherjeve »mlade bolečine?«

»Šel sem na Trško goro. Bil sem v zidnici in pil sem celo tobak. Zato sem danes še bolj bolan. Prekleta Krka, pa še vino in herba nicotiana! Tega trojnega se jaz prav gotovo nikoli privadil ne bom.«

»Dva dni sem ležal in se kahal v zoprnem znojenju. Danes sem boljši. Samo šibek sem zelo. Prebiram Goetheja. Werther je krasen človek. Le čemu ga je

pesnik tako čudno oblekel v rumene hlače in modrikasto suknjo. Šarloto vidim kakor na dlani. Spomnil sem se ob njej Kuraltove Poldke. Škoda, da je Lavoslava še tako otroška in kar nič ženska.»
 »22. januarja. Prvi letošnji sneg. Pa še ta kopni. Kaj bo z zimo, prerok iz Jolsve? Le pojdi rakom žvižgat!«

»Večkrat kakor sicer mislim na dom in na kraje, kjer sem užil mladostne dni. Do grla sem že sit Novega mesta in že nestrpno čakam, da bi preteklo leto, ki je moje zadnje v teh Benetkah ob leni Krki. Večkrat se mi sanja o zgodnjih otroških letih. Hodim v Smlednik, berem borovnice pod starim gradom, nastavljam ptičem, dražim sršene in pasem. Prečudno dobro se mi sanja o Lenki. Nocoj sem jo videl kakor živo. Vprašala je, ali me še boli kost, katero mi je Francé razbil. Še, Lenka. Do smrti, se mi zdi, jo bom čutil, in prav vseč mi je tako. Mutilatus usque in senectutem, bi rekel z očetom Akvinasom. Sladek, zelo sladek je v zrelih letih spomin mladih ran.«

»Enooki oče Akvinas, čudaški mož, je moj zdanji najljubši učitelj ob očetu Zlatoustem. Ne morem mu pogledati v trpki vojaški, polifemski obraz, da se ne bi spomnil obenem strica Miklavža, svojega največjega dobrotnika. Siromak, popolnoma je oslepel. Tudi zato se mi toži ob Krki, ker očeta strica ni več tu.«

»Mostra il bel petto le sue nevi ignude, onde il fuoco d'amor si nutre e desta: Parte appar de le mamme acerbe e crude, parte altrui ne ricopre invida vesta; l'amoroso pensier già non arresta, che non ben pago di bellezza esterna, negli occulti segreti anco s'interna... Per entro il chiuso manto osa il pensiero si penetrar ne la vietata parte... Gospod stric Miklavž! Ali niste bili že davno slepi? Kako da ste mi dali Tassovo pesem v roke? Ta zgodba o 'otročetu' Rinaldu ni otroško berilo. Prav gotovo, da jo moram še kot višji humanitatis skriti pred očetom Ehrenfriedom. Der Religionslehrer kennt keinen Spass. Ipsissima ejus verba.«

»Prečuden vrt je Torkvatova knjiga. Blo-dim kakor v labirintu cvetja in petja. Srce se stiska in širi v neznanih željah po nepoznanih slasteh. Piango e prego... Zdaj sem Odoardo, zdaj Argante. Ljubim

JEČA BOLESTI JE TO ŽIVLJENJE!
 FR. BILEK: VZKLIKI SV. TEREZIJE.

Armido. Še bolj zavidam rane in Ermijnijo Tancredu. In cure d'amor lascive immerso tonem z Rinaldijem in se kesam:

La prima vita e le mie colpe prime
 mira con occhio di pietà clemente
 Padre e Signor... e in me Tua grazia piovi
 si che 'l mio vecchio Adam purghi e rinnovi!

Ave, veliki Torkvat! 'Novice' pišejo sicer, da Ti je — Dante ime!«

»Moj tekmeč Andrej iz Ribnice je zložil sonet, v katerem zahvaljuje mati Slovenija Boga, ki je rešil dunajskega cesarja. Oče Pečar je pesem pohvalil, pogledal name in dejal: Vivat sequens! Ne, oče Zlatoust! Za Ribničanom ne grem. Avstrijskega cesarja ne bom opeval. Pesem pa že imam. 'Solze Slovencev' sem ji dal ime.«

»Oče Zlatoust: Nisem nobene narobe povedal.

Jaz: Nisi, ker vedno si v bukvice gledal!«

»Gospod svetovalec Kuralt, čigar dva sinova poučujem, me je obiskal. Zadovoljen je z menoj. Za počitnice me je povabil pod Turn. Obedoval sem ž njim 'pri Solncu'. Tudi Poldka je bila zraven. Bleda je,

slaba. Bila je hudo bolna. Otroška pa ni več tako. Smilila se mi je. Zložil sem pesem: Bila si vpadena, tužnega lica... Če bi kaj več občutja v pesmi bilo. Pa ga ni. Menim, da take pesmi niso dobre.«

»Prevedel sem Šilerjevo pesem ‚Moč petja‘. Toliko je slovenska, kolikor ime Schillerjevo, ki je menda slavjanski ‚Šilar‘.«

»Et meminisse juvat. Novomeška secunda humanitatis v letu osemnajststotriinpetdesetem: enajst meželjnov in en človek. Meželjni so: Ajgner Jozip vulgo Birt, Fabijani Jozip v. Aristides, Haberle Matija, v. Cincidela campestris, Kuhelj Matija v. Büffelochs, Kuhn Janez v. Schürzenjäger, Kulovic Franc v. Bastard von Mehovo, Petek Andrej v. Ribničan, Sajovic Janez v. ‚peta brez Ahila‘, Šetina Janez v. ‚der Gestiefelte aus Vodmat‘, Zirc Tone v. ‚krivični mlinar‘. Človek med meželji je Praški Šime, ‚ohne Land‘, ‚der grosse Kleine‘ i. t. d. ut dicta dictis ultus sum.«

»15. aprila. Prerok iz Jolsve, velik si! Snega kakor ob kolednikih.«

»Kaj zoprnega najdem v suhem šolskem mlačanju. Pa je že tako. Man muss mit der Welt verkehren, das Leere lernen, Leeres lehren: thingano, thiksomaj, filtros in filajteros. Kaj bi le počel, če bi lepih knjig ne imel. Zelo manj cenim za tega del svoje učitelje. Malo, celo malo so brali. Grösnig pozna troje v enem: der Gang nach dem Eisenhammer, der Kampf mit dem Drachen in Jungfrau von Orleans. Oče Akvinas zna vsaj francosko. Ni bral, a je doživel veliko. Ehrenfried ‚der Deutsche‘ ničesar ne ljubi. Er leert, damit wir lernen. Pač celo drugačen je bil moj dobri stric. Ali se mu v Kamniku tudi tako toži po meni, kakor meni po njem? Morebiti, da me je pozabil med svojimi ptičnicami. Velikokrat menim, da ga čujem, kako si žvižga svojo pesem: Za Bogom častimo...«

»Kaj bolj hladnega me je pustilo velikonočno cerkveno opravilo nego sicer. Nisem več otrok. Žal, a resnično. Če bi se človek tudi grdega tako probjedel kakor se svetega opravila. Sodim, da nisem poklican v duhovski stan. Pa o tem razmišljati je še prezgodaj. Tudi mi ni prijetno. In na vse zadnje, če bom moral biti duhovnik — o saj vem, da domači in stric

to želijo —, vsemu se človek privadi. Vere v Boga ne bom izgubil, naj bo, kar bo.«

»Tudi molitev se včasih upre. Kaj nevredno se mi pa zdi, moliti z usti, kadar srce zato nič ne ve. Moj Bog! Saj včasih hočem biti z vso dušo pri Njem. Kakor s prijateljem bi se rad pogovoril ž Njim. Pa mi je tako tuj in nepoznan. Ignotus Deus. Tako gluhi, kakor polje za Prašami. Molči. Vedno nem, vedno nedoumen. Samo bati se Ga morem. Ljubiti Ga ne znam. Kdo more ljubiti neznano? Timor, to je vse, kar zmore uboga človeška natura.«

»Moj Bog je kakor veliko gluho polje. Iz zvezd nad to samoto Ga slutim, iz vetrov, ki se bude iz polja, menim čuti Njegovo besedo, iz cvetja, v katero se odeva polje, govori vame Njegova ljubezen. Pa vse to, kar pišem, so samo lepe besede. Srce zanje nič ne ve. Zakaj nisem več otrok in ne morem več vsega verjeti? O moja mati!«

»Prebral sem ‚Fausta‘. Torkvat, majhen si! Armida je lutka. Moja ljubezen je zdaj Margareta.«

»Spet neumne sanje o domu. Lenko sem videl. Obrnila se je vstran od mene in rekla: Mir graut vor dir.«

»Sobota, 7. maja. S sošolci v zidanici. Tri dolge smotke sem popušil. Prekleta herba nicotiana! Zares se je bom navadil.«

»Večkrat premišljam svoj značaj in moram reči, da se ne razumem. V najbolj žalostni uri sem najporednejši, a kadar bi bil rad od srca vesel, se mi vzemo temna občutja v srce in tako težke misli, da sem od njih ves bolan. Vsega sem včasih sit. Celo lahko bi mi bilo storiti kakor je storil Werther. Življenje je prazno.«

»Celo močno se uverjam, da nikoli prav srečen ne bom. Z malim se zadovoljiti ne dam, vsega nikoli imel ne bom.«

»Zdaj se že tretje leto popolnoma sam vzdržujem. Od doma nimam nobene podpore. Prijeten ni tak kruh, a je v veliko zadoščenje, da ga bratom in sestram doma ne odjedam. Vita magistra. Morda sem zato tako samsvoj in zaničujem sošolce, ki zložneje živijo. Škoda! Nimam prijateljev, ker jih nočem. Petošolec Jurij Strbenc me obožuje. To mi laska. A da mi je prijatelj? Pravega prijateljstva sploh ni.«

»Jaz niti samemu sebi nisem prijatelj. Prijatelj prijatelju ne dela hudega. Jaz samemu sebi škodujem kljub svojemu boljšemu spoznanju. Tobak mi škoduje in vendar se mu ne odrečem. Tožne misli me ubijajo, a vendar se zatapljam vanje. Pomlad vabi veselo: pridi, uživaj! Šel bi, a nočem. Nočem! Ne morem drugače.«

»Ganljiva je pomlad v goricah. Koliko ljudi pije zlahtni trtni sok. Pa, ali so le kdaj samo pomislili, kako trta cvete? Kakor mravljinca smo. Tako malo hočemo vedeti in videti. Sto pedi od doma.«

»Sedemnajst let sem star, pa že moram ves svet zaničevati.«

»Kaj je človeška moč? Temota obdaja duha, ta prečisti vir nebeški. Zastonj je ves trud otresti se strašnih spon. Solnce ga še ni obsvetilo in mati ga še ni rodila, komur bi to mogoče bilo. Bodi! Bojuj se, duh, do zadnje srage, bojuj se, a ne upaj zmagel!«

»Duh previhra na perotih do neba, kjer se neha stvarjenje. Hitro peza ga mesa spet pritira dol' na tla... Obupal bi. Zares, ena sama je modrost: Solo chi segue ciò che piace, è saggio...«

»Bral sem Boccaccijev Decamerone. Un libro claffarico. In malo je manjkalo, da mi ni knjige zaplenil katehet Ehrenfried der Deutsche.«

»Ragov log je nedolžen kraj. Pa res ne vem, če so tudi misli novomeških študentov v tem ‚parku‘ tako nedolžne kakor Schmidov mali puščavnik. Meni vsaj se je že večkrat vzela v teh tihotnih goščavah grdobija v misli. Danes sem celo pesem zapisal. Pod gradom, ji je ime, a v čast mi ne bo.«

»Saj sem rekel. Moja prva klafarija mi je v sitnost. Izgubil sem jo in vprav Schürzenjäger jo je moral najti. Zdaj mi vsiljuje svoje zaupanje. In nimam moči, da bi se zoprnega človeka otresel.«

»Ali je tako pokvarjen, ali je tako iskren? Vse mi je povedal, kaj je že doživel. Celo pediculos pozna nomine morpio. Znan je z M * * pri K * * in ljubosumen na mladega oficirja, ki je prišel pred kratkim le-sem.«

»Brez tobaka že ne prestanem več. Pa kaj tobak. Mene od druge reči glava boli. Od neumnih fantazij. Od slabe družbe.«

PSALMIST. — GLAS ŽEJE, KI JE SEGEL DO NEBES.
FR. BÍLEK, CESTA (POT).

»Kuhna sovražim. Iz jeze in žalosti sem napisal pesem Dan slovanski. Dal mu jo bom brati. Pihal bo kakor puran.«

»Nič ni pihal kakor puran. Le zaničljivo me je pogledal in dejal: ‚Poj rajši klafarsko!‘ Danes pa je privlekel v šolo neko žalošalno razpravo, da je Graetia — Gorecija, Germania — Grmanija, Skaldi — Skalci. Pripomnil sem, da je to pisal osel. ‚Kann schon sein,‘ je odgovoril zasmehljivo. ‚Natürlich ein deutscher,‘ sem rekel. Udaril je nazaj: ‚Esel und Ungeziefer kennen nur Slawen.‘ Vsi sošolci so planili nadenj. Tedaj nas je zalotil razrednik.«

»Schürzenjäger je poštenjak. Ni se maščeval. Razložil je razredniku spor kot najnedolžnejši prepir zaradi žalošalne knjige, katero zdaj očetje učitelji beró in so na nas popolnoma pozabili.«

»Schürzenjäger ni poštenjak. Izterjuje obresti za svojo plemenitost. Baha z ‚nemškim hrastom‘ in slavo nemškega orožja. Naj baha. Tudi za hrast so sekire, ne samo za lipo. Še to mi ni hudo, da Slavjani niso bojaželjni. Tolaži me beseda očeta Akvinca, ki je bil sam vojak in ve, kaj pravi. Oče Akvinec je rekel: ‚Vojaški

in prasci so si v žlahti. Le to je hudo, da prasca umiješ, soldata pa ne.«

»Pa, kako je z menoj? Ali sem slavjanske krvi? Ali bo res umrlo vse lepo in dobro v meni? Umazan sem. Nečedne so misli, nečedni počutki. Kdo mi bo, novemu Rinaldu, pokazal demanten ščit za zrealo, da se iz njega izprevidim in streznim! Clemente Padre e Signor! In me Tua grazia piovil!« * * *

Zadnja pomlad leta, posvečenega zvezdi Saturnu, je ugasnila, ko je na dan svetega Mohora strašna toča pobila bogato moravško faro. Za ponesrečence je daroval dva goldinarja tudi petošolec novomeške gimnazije Jurij Strbenc. Šimen je bral v Novicah in udaril prijatelja:

»Srebrnike so ti tiskali.«

»Nimam pesmi,« je odvrnil Jurij, »zato sem dal srebro.«

»Mecen! Kakšna škoda, da sem tvoj prijatelj,« je menil pikro Šimen.

»Zakaj?« je vprašal Jurij.

»Prijatelj vendar prijatelja ne izkorišča.«

»Ne prijatelj prijatelja,« je odvrnil Jurij, »hotel si reči, da ti mene ne boš. Bom zato pa jaz malo bolj vsiljiv.«

Simon se je zresnil. Potem je rekel trpko: »O denarju med nama ne bo govora. Voli! Ali mi hočeš biti prijatelj ali mi nočeš?«

»Hočem,« je odvrnil Jurij. »Zato pa ti zdaj resnico povem v obraz, kaj mislim.«

»Da sem ponosen kot vsak berač, kajne?«

»Da si zavisten,« je odvrnil hladno Jurij. Tisti trenotek si nista bila prijatelja. Pozneje šele, ko je Simon Juriju vrnil, da je dobrotnik iz ničemurnosti...

Ustnice svetega Krištofa na cerkvenem zidu v Drulovki. Kaj so rekle? »Nimam!« Ali pa so rekle: »Nočem!«? ...

Zadnje, kar je zapisal Šimen iz Praš tisto leto v svoj dnevnik, pa je slovo Novemu mestu. Tiha, hladna akvarelna slika, a brez vonja. Ni ljubil... Potem je beležil o sebi in svojem:

»Vale dico! Čast sem rešil. Stric Miklavž ne bo žalosten. Petek je praemifer, a jaz sem tudi. Lahko mi sicer ni bilo in skoraj obupal sem že bil. Neumne fantazije človeka od knjige odvrtaajo. V trpkem delu pa mi je zrastel dvojen blagoslov. Našel sem se. Sam iz svoje moči brez demant-

nega Ubaldovega ščita. Ozdravel sem. Bog mene varuj v življenju še kdaj podobnega. Premlad sem pregloboko pogledal. A vseč mi je, da sem trpel. Otroški in vesel pa ne bom mogel biti več. Razumem pa. Če Bog da, bom pod Turnom kmalu izgubil še zadnje očitke in se otresel neljubih spominov. Lavoslava mi bo v pomoč. Čudno se je razcvela. Sladko mi je misliti nanjo. Zares se čudim, kdo more imeti umazane počutke ob cvetju in zvezdah. Lepa in dobra ženska pa je kakor najlepše cvetje, nad katerim se je ozvezdil nebes. Salve, Leopolda!«

* * *

»Novice« različnih in še »narodskih« reči so bile stare dvajset let, spomin svetih bratov Cirila in Metoda pa tisoč let. Še ena mila zima je bila in v marcu jo je opevala pesnica Klara. Potem so bile običajne povodnji, običajne goveje kuge, običajni potresi in na Španskem krvav dež. Vrabcev je bilo odveč, žganje škodljivo. Zgodovina Slovencev je bila Vodnikova »beseda« danes in včeraj. Po »besedi« je bil ples. O februarškem v Ljubljani so pisale »Novice«, »da so si v svesti, kako je Vodnik vso noč do šestih zjutraj gledal radosti poln iz rajske višine na narod svoj, na sine svoje in hčerke svoje, za ktere ni zastonj delal in zastonj pel.« Okus je bila krinolina z rožo v pasu in Donizzettijeva »Marija Rohanska«. Igrali so »Pravega Slovenca«, Holbeinovo »Zvesta do smrti« in Bilčevo »Ilirijo oživljeno«. Že so peli Ipavčev »Kdo je mar?«, še vedno so deklamovali Dragutinove »Proklete grablje«... Doba slovenskega herojstva. Slovenskemu herojstvu je ime »beseda«. Nekateri menijo, da tudi — laž...

Simon iz Praš je bil takrat sedemindvajsetleten in je zapel svojo besedo: trojno gorje. Prvo njegovo gorje je bila Poldka. Z manjšo ničemurnostjo kot pred desetimi leti je pisal o njej:

»Poldka se je omožila. Čuditi se moram, da me je ta novica tako prijela. Bog jej daj srečnih dni, meni pa, da bi jo lahko pozabil. Pozabiti! Čudna beseda! Moje najboljše pesmi mi je navdihnila in če hočem zaljubljeno pesem napisati, je vedno ona, na katero mislim. Enkrat

samkrat bi jo še rad videl in vedel, kaj bi mi srce občutilo; morebiti, da je vse vkup le fantazija, ki bi se izgubila, ko bi jo videl, morebiti pa tudi ne. Prva, dasi otroška ljubezen je več vredna nego vse pozneje . . .«

Drugo gorje si je bil Simon sam. Bridko se je obtožil:

»Pametnemu in pridnemu biti kakor so sploh ljudje, mi ni bilo prirojeno; zato tudi nikoli nič iz mene ne bo. Žalostno pa resnično. Največja nesreča je, ako človek izgubi pogum, kar se je pri meni že močno zgodilo. Morebiti, da pridejo boljši časi, ali vpraša se, kdaj? Morebiti nikoli! Bog me varuj, da bi mi ne prišle zopet misli na samomor, kakor se mi je že večkrat zgodilo pri takih razmerah.«

Bila je Šimnova zadnja pomlad. Takrat je doživel iz tretjega gorja svojo prvo — moč . . .

* * *

»Sie wollen also wirklich fort von uns, Herr Simon? Was zieht Sie denn so stark nach Tomanien? Seien Sie aufrichtig!«

Jedrovita in živahna gospa Lotte se je udobno zleknila po naslonjaču. Mladi domači učitelj v stolu poleg nje se je v zadregi dvignil in zopet sedel.

»Dolžnost, gospa,« je dejal, »sama gola dolžnost. Izpitov nimam. Treba bo resnega dela. Skrajni čas je že . . .«

»Ali se pri nas ne morete učiti? Nadejam se, da Vas posel z mojimi otroki ne ubija tako zeló. Ali pa se motim? Kar odkrito povejte.«

»Ne,« je odvrnil učitelj, »lagal bi se. Poučevanje mi ne jemlje časa.«

»Torej vidite? Čemu silite proč? Dovolite! Menda vendar nisem prevsiljiva; a razumeti Vas ne morem. Ali smo se Vam sicer kako zamerili? Sagen Sie es ganz offen, Herr Simon.«

»Nikdar nikoli, gospa. Seveda . . .«

»Ein aber immerhin. Schön. Nur offen heraus, Herr Simon.«

Gospa Lotte je nagnila koketno svoj polni dekliško sveži život učitelju naproti. Njemu je zagorelo trpko lice. Povesil je oči. Potem je rekel z drhtečimi ustnami:

»Gospa Lotte! Tolikega življenjskega ugodja kot v Vaši hiši še nisem skusil. Nisem ga vaju.«

»O, temu se boste privadili,« se zasmije gospa, pomežika nagajivo. »Morda pa hočete očitati? Verujte mi, trdo bom prijela Katico. Ne streže Vam dovolj vestno.«

»Ne, ne,« se brani učitelj. »Tako me umejte, kakor sem rekel. V tem ugodju se jaz utapljam . . .«

»Armer Schiffbrüchiger!«

Njene oči gledajo sočutno in dobro mlademu človeku v blede, visoko čelo. On vidi, čuti, ve:

»Lepa si, dobra si. Lenka si in Lavoslava. In še Janezova Neža s svojimi ustnami in smehi.«

Iz slasti pa se budi vase in prosi nemo:

»Tonem. Ali ne vidiš, da tonem? Pusti me že, naj grem.«

»Armer Schiffbrüchiger,« ponovi gospa Lotte. Učitelj se zdrzne, vstane in se vzravna. Prečudna slika se je obudila vanj. Življenje iz neskončne pesmi.

»Vsi so se že vrnili domov in le eden toguje na samotnem otoku in se ozira za dimom, ki bi se dvignil z ognjišča v domačem hramu. Sam sedi na obrežju rajske zemlje Ogygije. Domov, prosi, a lepa boginja ne da . . .«

Ali je žena videla bolest, ali je brala iz oči, ki so oči svetega Krištofa na cerkvenem zidu v Drulovki?

»Herr Simon. Vsaj do jeseni bodite še naš. Lepo, lepo prosim.«

Lenka, Poldka in še Janezova Neža.

»Do jeseni, pet mesecev. Tomanija Vam ne uide. Jaz pa Vas bom zgubila za vedno.«

»Treba je, gospa.«

»Gospod Simon. Nocoj me spremite k Sperlu. Tam najdeva Kranjce. Pojdeva sama. Povedali boste, da ste se premislili, da ostanete do jeseni.«

Ujela je s svojimi njegovo roko, stisnila jo materinsko na svoje nedrije in ga pritislila zopet na stol.

Lenka, Poldka in Janezova Neža.

»Bin i c h Ihnen zuwider?«

»Gospa, kaj govorite!«

S trudnim smehom mu je nesla svojo mehko roko v poljub. Ni videl, ni poljubil. Truden in plah je omahnil v svojo sobo, vrgel glavo v dlani in strmел topo v pandekte pred seboj na mizi. Potem je zastrmel predse in zamrmral mrtvo:

»Kalypso!«

* * *

Kalypso je pisala prijateljici:

»Draga! Zdaj pa izvedi še moj roman. Ne ustraši se. Vse je tiho, dehtiva zgodba o Mahometu iz rodu Asra. Saj poznaš Rubinsteinovo romanco. Aus dem Stamme jener Asra, welche sterben, wenn sie lieben. Moj Mahomet je iz Tomanije, kakor zdaj tu nazivajo, ne vem čemu, Kranjsko. Simon mu je pravo ime. Hübsch, nicht war? Pa je tudi tak človek kakor ime. Dolgo, resno in trpko obličje — plemiško. Samo rasti ni visoke. Škoda! Sicer pa izšolan pravdnik in — pesnik celó in — kolika žalošalnost — moj hišni učitelj. Spoznala sem, da me ljubi. A strašno se kroti. Ne vem, ali ker je tako plašen, ali ker je tako obziren. Razumeš, da spričo vsega tega nisem povsem ravnodušna. Zaljubljena? Ne. Kam neki v teh svojih letih. A prijetno je vedeti, da je tuj človek, ki te obožuje, da jê ta človek tvoj kruh in spi v tvoji postelji — le kaj slabega si ne misli, govorim v podobah, da ta človek prebira tvoje knjige, uživa iz tvojih »Buch der Lieder«, sanja o tebi ob tvoji luči in ti piše pesmi v svoji čudni in barbarski besedi... Zdaj mi sili Mahomet proč, a nadajam se, da ga do jeseni pridržim. Pridi in me obišči. Videla ga boš. Apropos! Zadnjič pri Šperlu mi je rekel, da sem njegova Kalypso. Veš li, kaj je hotel reči? Pridi, draga! Tvoja Lotte!«

* * *

Simon je blaznil sam zase:

»Govoriš mi in ti odgovarjam. To mi povej, ljubljena, zakaj si me zastrepila s svojo knjigo pesmi in še s svojo dehtivo lepoto opojila, da sem ves izgubljen. Pozabil sem prijatelje in svoje, pozabil domovino, gomile in svoje polje in svoje spomine. Izgubil sem se. Izpusti, Kalypso, izpusti!«

»Govoriš: Vse je o svojem času. Ko je njegov čas, poje škrjanec, cvete jablana in zori solnce v poldan. Tako je prišel tudi moj in tvoj čas. Brani, če smeš, škrjancu peti, cveteti jablani in zoreti solncu v poldan. Uživaj in ne vprašuj!«

»Odgovarjam: Dehtiva in opojna si kakor knjiga pesmi, ki si mi jo dala. Pa me glava boli iz tvoje knjige. Daj, da grem in pozabim! Izpusti, Kalypso, izpusti.

Mene kliče polje. V polju je zdravje. Pri tebi, Kalypso, sem bolan.«

»Govoriš: Tujec v cesarskem mestu ob sinji Donavi! Ne prija ti ljubezen, s katero ljubimo tu? Nikoli ne ljubimo tu tegobno. Ali ljubijo tako tvoji ljudje? Tvoji ljudje so nesrečni. Ostani pri srečnih. Veselje ni neiskrenost.«

»Odgovarjam: Veselje je v dolžnosti. Mene kliče dolžnost! Gospa Lotte, tudi Vas kliče dolžnost. Kalypso, izpusti!«

* * *

Kalypso je izpustila. Petnajstega marca je beležil Simon vsakdanje:

»Nespamet je kaj nemogočega želeti. Ne-pošteno pa gostoljubje zlorabiti. Kjer se čast ne spoštuje, čast ne more vztrpeti.« — — —

Tridesetega septembra je prejel Simon pismo od prijatelja doktorja Strbenca, kateremu je pisal v bogoslovnico po knjige in skripta. Strbenc je pisal:

»Vso pravdoznansko ropotijo moje učnosti dobiš, kadarkoli hočeš. Če boš potreboval, še kaj drugega. Le reci! Vsiljivega, vem, me ne maraš. Vale et veni!« V ponedeljek 5. oktobra je Simon krenil na pot z Dunaja. Od gospe Reinleinove je vzal samo droben zvezek Heinejevih pesmi za spomin. Šele po letih je odkril med listi drobno posvetilo:

»Lieber, guter Odysseus, fahre wohl!« ... Lenka, Poldka, Lotte ... tri pomladi. In le jeseni in sadu ni bilo nič. V nobeni staroverski povesti ni tako ...

OČI.

(Balada.)

IVAN ROBIDA.

V izbi dremlje zaspana luč.

Ob peči mlada žena ždi,
in sinka doji.

Kar zunaj tečaji zahrešcé,
in v durih se zaobrne ključ,
in v vratih stoji nebogljen soldat,
razkuštran, bradat, —
in oči mu žare — —

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. AVGUSTA 1924. ŠTEVILKA 4.

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

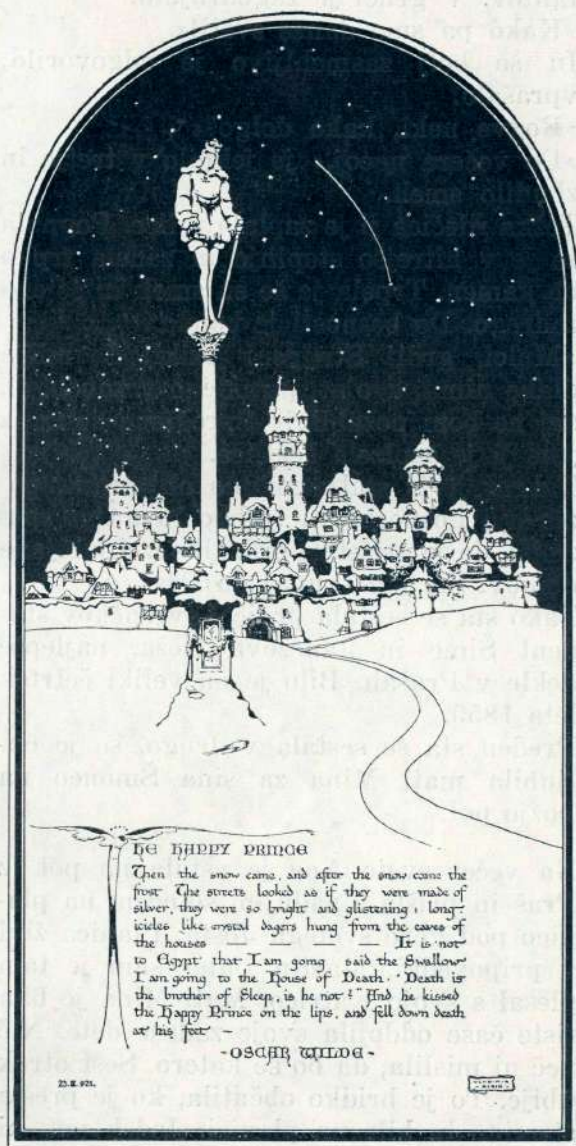
IV. MEGLENICA.

Slovstveni: »Pomembno, zelo pomembno, celo nad vse pomembno je vedeti, da je zložil Simon Jenko kar štiri pesmi pod imenom ‚Meglenice‘, preden je dozorel njegov ‚Korak v življenje‘.«

Časnikar: »Pomembno, zelo pomembno, celo nad vse pomembno je vedeti, da se naš Slovstveni (!) še ni odvadil tujinstvu, pa uganja celo na častitega pevca jugoslovanske marseljeze račun smešno nemško filologijo. Ne rečemo drugega, nego: caveant consules!«

Kaj je sanja in bridkost matere Mine sedem žalosti v Prašah? Sanja in bridkost naše matere sedem žalosti je zgodba dveh dvojčkov, kakor jo je napisal »v poduk starim in mladim, revnim in bogatim« Janez Ziegler, fajmošter pri svetem Tilnu v Višnji gori. Sanja naše matere sedem žalosti: Pavle pastir, Pavle šolar, Pavle desetošolec, Pavle učenik in poglavarski svetovavec, Pavle škof... Mati Mina sedem žalosti v Prašah je rekla: »Šmonca pastir, Šmonca šolar, Šmonca desetošolec, Šmonca mašnik, Šmonca škof...« Ko je njeno hrepenenje dozorelo v cvet, se je rodil Simon Jozipovič.

Sanja in bridkost Simona Jozipoviča, prvega, drugega in petega, je žalost iz meglenice: solnce velikega Šmarna, tegoba mlade krvi, ko je Sorško polje, kakor da je vso noč voglarilo. Nikoli niso cvetja polnejši potoki nagljev, ki lijo z dekliških oken, nikoli ni tegobnejša samotna steza skozi senco od Brega proti Kranju: Simonu iz Praš, Janezovi Neži, ko gresta k zgodnji maši. Sanja in bridkost Simona Jozipoviča je žalost iz abiturija: iz prve sladke svobode, iz sladke bridkosti ob neprestani sanji o neki daljni, ki je Kuraltova Lavoslava pod Turnom in ni, o neki lepi, ki je Neža v vasi in ni, o neki ne-

VLADIMIR KIRIN: ILUSTRACIJA K WILDEJEVEMU SREČNEMU KRALJEVIČU.

poznani, ki je v vsem: pesem, sreča, slava, sestra, mati, idol...

Sanje materine in sanje sinove. Dva sveta. Nikoli se našla ne bosta. Morda vendar. V gomili. V gomili, ki bo preživela zgodbo o Pavlu Svetlinu in pesem Simona Jozipoviča. Živela, gomila, naše življenje!...

* * *

Stopila je od maše v Mavčičah. Bila je rahlo kratkovidna in ni spoznala mladega gosposkega človeka, ki je bil prišel nekod od Podreče in se ustopil k domačinom ob cerkvi. Šla je s sklonjeno glavo mimo fantov. V gruči je zagodrnjalo:

»Kakó pa smo danes sveti!«

In še bolj zasmehljivo je odgovorilo, vprašalo:

»Bogve neki, kako dolgo?«

»Do večera nocoj,« je jeknilo v tretje in zbudilo smeh.

Težka rdečica ji je zaplala v lice. Pognala se je v hitrejšo stopinjo in zadela trpko ob kamen. Trpela je še en smeh in še eno zadrego. Do besnosti je bolelo.

»Muleci, grdi! Strupeni jeziki! Še mišje dlake nima, svojat, pa mleko v zobeh. O, saj ne bom pozabila!« Sproščena solza iz jeze ji je spolzela čez lice.

Takrat ji je stal nenadno ob strani, pozdravil gosposko in ljubko in ga je spoznala, da je prišel za praznike iz Ljubljane domov. Šla sta skupaj do Praš...

Tako sta se sestala prvič Lovrenčkov študent Šime in Janezova Neža, najlepše dekle v Prašah. Bilo je na veliki četrtek leta 1855.

Preden sta se sestala v drugo, se je obljubila mati Mina za sina Šmonco na božjo pot.

* * *

Na večer svete Ane je vstala na pot iz Praš in prišla z zadnjim solncem na planico pod goro svetega Jošta. Planica živi v pripovedki. Martin Luter sam je tam plesal s svojo Katrico. Mati Mina je bila tiste čase odlojila svoje zadnje dete. Nič več ni mislila, da bo še katero. Šest otrok ubije. To je bridko občutila, ko je prešla strmino in bila na planici. Jedek pot, ki jo je mrazil, ji je ležal na čelu. Zmeglilo se ji je pred očmi, da je morala sestiti. Tedaj jo je obšla dremcu podobna slabost. Še je sedela z glavo med dlanmi in ji je bilo, da vidi. Strahotno je vstal na planico bradat možki v ohlapni črni suknji, ki je vihrala. Z desnico je držal za pas mlado žensko in se gnal mimo. Mati Mina je planila. Privid je ugasnil. A ona je verjela, da je res videla:

»Martin je bil in s Katrico je plesal.«

Trpela je v grozi in studu po bregu navzgor. Potem je sovražila:

»In če je res plesala ž njim, saj sem jo dobro videla, takšna je bila kakor Janezova Neža.«

V prvi temi je prispela na Goro. Poslušala je za pesmijo kranjskih in loških deklet. Opravila je spoved in spet stopila v mesečno noč. Iskala je prenočišča, pa ga ni več našla. Hotela je zopet v cerkev. Iz sence ob cerkvi je čula smeh in poredno besedo in je spoznala glas. Verjela je trdneje:

»Zares bi plesala z Martinom. Na božjo pot hodi voglarit.«

Polnočna ura jo je našla še bedeti v molitvi. Bil je dan svetega Jakoba leta 1855., in Jože Levičnik iz Železnikov ga je za beležil v večern spomin...

* * *

To pa je svet iz sanj, kakor je videl Simon Jozipovič v noči med 24. in 25. januarjem l. 1864. v Ljubljani. Še dremaje je vedel pol bolno, pol zaničljivo:

»Šimen Jozipovič! Čuden sejmar boš jutri med voli in umazanimi kravami svetega Pavla. Ali boš našel kupca, ali pa boš tovoril svoje žalostno pesniško blago nazaj v Praše? Kaj pa potem?«

Vrglo ga je v domnevno budnost in je čustvoval:

»Kaj potem? Pištolo bom kupil, to se pravi, kupil si je ne bom, ker denarja nimam, — pištolo bom na posodo vzel, pa smodnika bom kupil in eno kroglo, pa — ustrelil se bom.«

Od bridke misli je našel znova v lepše gledanje. Po spominu je iskal v zbirki svojih pesmi, ki jih je bil zbral za prodaj. Vanj so peli kratki, trpki stihi. Dihale so slike iz besed, vstajale davne in bližnje sanje, sla in strah in obup, tegoba in šala, ves njegov svet, kakor ga je doživel in izlil v besedo, ki jo je sveto ljubil. Bilo je njegovo polje, bila je zemlja, kateri je iskal v skrivnost, bila je duša človeška, nedoumna kakor gorje, ki se jemlje iz neznanega. Bila je žalost novomeških dni, bil je rodoljubni zanos Mandelčeve sobe in Vaj. Bila je bridka tegoba v sli prvega abiturija, bil je strašni dvom in obup zadnjega dunajskega leta. Bil je čas in svet vse od šestinpetdesetega lista v trinajstem tečaju Novic za narodske reči, ki so mu tiskale »Meglenico«, mimo mlade žetve, v

Poezijah, ki so mu zorele v Prašah pod imenom »Simona Jozipoviča«, ne da so dozorele, mimo še zrelejše besede in bolešnejše solze v Obrazih in Obujenkah vse do zadnjega gorja, trojnega in še enega, ki je še staro in vedno eno: denar, in ga je to gorje vrglo na semenj svetega Pavla, da bi založnika našel in za pot v Gradec imel . . .

»Meglenica!« se mu je vzelo trpko in sladko, vežoče in osvobojajoče v občutje. Slutnja nečesa neskončno jasnega, dobrega, vse izpolnujočega je vstajala vanj. Čarobno se je budilo iz besede, ki je pela stvariteljno in zibala z nevidno močjo temé in mejé, da so se razgrinjale in rušile in rodevale razodetje: slast, pokoj, moč . . . »Meglenica . . .!« je ljubil motno in ugasnil.

* * *

Pa se je čudil, kako da je spremenil pohlevni Tušek svoj glas in da govori učee kakor katehet Globočnik. Pohlevni Tušek je rekel:

»Šime, ne razmišljaj človeka. Človek človeku ne boš segel do dna. Saj tudi polž polžu ne seže. Jaz pa Erjavce mu brskava v drob in veva, čemu neki je na svetu potreben, čemu počasen, slinast in zoprn. Tako je pač tudi s človekom. Neki višji, neki visoki Erjavce mora nekje biti, ki nam preiskuje drob in obisti.«

»Sveta preprostost,« je moral ugovarjati Simon. »Tvoje na zemlji je torej, da veš, čemu je polž, potreben, počasen, slinast in zoprn. Ka-li niso včasih tudi ljudje, pa še prijatelji drug drugemu, potrebni, deš, slinasti in zoprni, dem.«

»To je,« meni Tušek užaljeno, »redkokdaj nisi bil strupen.«

»Strupen? Komu?«

»Morda si takó bolan; iz Brilove jetike, če zameril ne boš.«

»Zavisten, si hotel reči,« raste v Simonu odpor, »a reči bi moral, da sem moder. Palec na moji nogi ve več nego vse vaše glave skupaj s tvojo in Erjavčevo vred.«

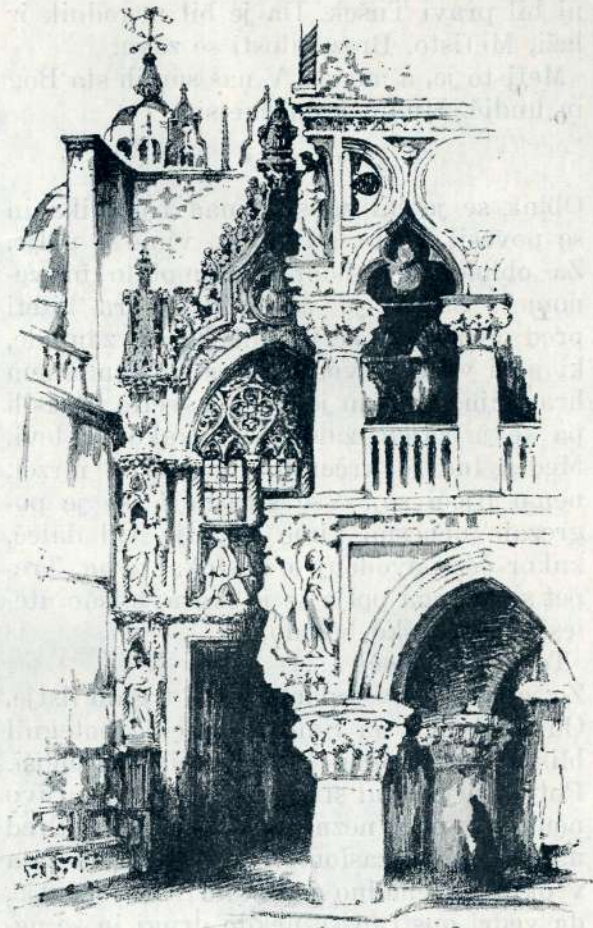
»Ni prav, da žališ Francéta.«

»Ali naj ga hvalim? Polž je njegova ljubezen.«

»Šime! Veliko je takega pod solncem, ki je manj ljubezni vredno.«

»A gnusnejšega nič.«

»Hm, ali jih pri vas v Prašah ne jejo?«

VLADIMIR KIRIN: PALAČA DOŽEV
V BENETKAH.

Pohlevni Tušek se modro smeje. Šimnu je še trpkejši. A oni znova modruje:

»Človek ni mera človeku nikoli, veruj. Neki višji mora biti. Tisti ve zadnje.«

»Zadnje? Katero?«

»Tvoje in moje, nas vseh. Naše zadnje, Zadnji!«

»Prvi!« plane Simon; govori, ne da povsem sam resnično občuti, govori, kakor je nekje bral:

»Prvi, ki je vse in nič in smo mi sredi med njim in zemljo, katero zrealimo vanj, ki je sam zrcalo in smo mi sami, ki se v njem slikamo, kakor zvezde na jezeru. Prvi, ki noče biti in je le kolikor ga mislimo mi. Tebi in Francetu polž, Tinetu politična klafarija in meni, da, meni edinemu med vami, vse, pesem in duša!«

»Ognjoplantič?«

Simon išče besno za protivnikom. Utonil je v nepojmljivem. Simon bi verjel, da

ni bil pravi Tušek. Da je bil negodnik iz laži, Mefisto. Brez žalosti se zave:
»Mefisto je, a moder. V nas samih sta Bog in hudič. Hudič je močnejši.«

* * *

Oblak se je bil zgostil znad Ljubnika in se povetil kakor strahotno vime v polje. Za oblakom je bobnelo zamolklo in venomer. Simon je vedel, da mora hiteti pred dežjem, in se je jadir zaradi zamude, ki ji ni vedel povoda. Šel je ob samotnem hrastičju. V listju je šumelo svetlo. Včasih pa se je zajelo zategnjeno kakor v levi. Medla luč je krčevito ugašala v mrzel, nemo lijoči soj. Vse strašnejše se je pogrezalo nebesno vime v polje. Od daleč, kakor čez povodenj je zastokal zvon. Trepet setvenega polja se je skoraj slišno utelil v človeško besedo:

»Toča, toča, toča...«

Že je rožljalo v trpke veje in trgalo listje. Od Ljubnika na Smednik se je potegnil blisk brez groma. Zato je bil strašnejši. Potni, ki je iskal strehe, je bil nepojmljivo nenadno pod neznanim kozelcem. Pred nalivom se je zaslonil v otavo, ki je ležala v oknih. Nenadno je vstalo vanj občutje, da vedri onstran še nekdo drugi in se nezavedno naslanja s pleči v njegov hrbet. Strahota viharja je ugasnila. Rahel dež se je nesel čez polje. Simonu pod kozelcem je vstalo živo občutje, da se mu hrbta dotika žensko telo. In kakor na željo je žena spregovorila. Kratko, zasoplo:

»O ti moj Bog, kako sem tekla. Pa kje je le mati ostala?«

»Ne sluti me,« je verjel z ugodjem Simon in iskal za besedo, ki bi jo presenetila in je vendar ne bi prestrašila.

»Bog daj,« je rekel, »pa se le nič ne boj, Nežica. S te strani vedrim pa jaz.«

»Ta je pa smešna,« je rekla veselo; »kako opirava kozelce od dveh strani.«

»Pa še prav prijetno je, kajne?« je vprašal in je vedel, da občuti isto. In je rekel prepričano: »Glej, takle dež naju je moral prignati na samo.«

Smejala se je tiho, da jo je umel po svoji sli in želji:

»Saj sem vedel, da jo je le pred ljudmi sram. Na samem je poltna in prijetna.«

Še je govoril objestno in čuteč, da žena razume smer njegovih želj. Čutil je skozi

otavo zmike in gibljaje njenega telesa. Pokroviteljsko je pripovedoval:

»Enej pa Dido, saj veš. Na lovu ju je zalotila takale nevihta in sta vedrila v duplini na mehkiem mahu. Ali hočeš, da bom Enej, ti pa Dido?«

»Malo, malo,« se je hihotala in se je čudil, da se ji glas megli in ugaša v njem sla. Že je tonil samo še v nekaki topli žalosti in se je karal:

»Pazi, kaj govoriš. Saj ni Neža. Poldka je.«

Vnel se je v novo besedo. Tožil je v vzneseni besedi, iskal najlepšega poklona. Pa je čutil, da se žena onstran sunkoma stresa, kakor v zadržanem hitu. Trpel je:

»Saj ni sama. Nekdo je ž njo in sta se potuhnili in se smejeta.«

Užaljeno samoljubje v njem se je oblačilo v besede, katere je menil slišati.

»Ti Dido, jaz Enej.«

»Pst! Nisva sama. Onile zadaj poslušaj.«

»Teslo, umazano,« je trpel Simon. »Ni samo nečedna, tudi neumna je.« Odtrgal se je od kozelca v polje. Za njim se je budil smeh in naraščal v krohot. Ni vedel kako, a prisegel bi, da je z deklino Kuhn. »Prekleti Schürzenjäger!«

* * *

Občutil je z razumom neskladnost svojega videnja. Pa le ni ugasnila žalost v njem. Zgostila se je v mrko boleost, ki mu je stesnila grlo. Občutil je kes. In ni mogel verjeti, da je nekaj minilo in se ne vrne nikoli več.

»Poldka, moja nedolžna. Lahko noč!«

* * *

Vzdušje v kleti je strašno. Dim kuha nad mizo. Neka »pomahana glava« leži scela na mizi ob prevrnjenem vrču. Iz dima raste en sam obraz, pansko razpaljen, in proži glupe šale med drugove. Pripoveduje o Lojzu in Marti. Marta se je možila v Trst, Lojze se je sprl z vso rodovino in šel namesto v lemenat na Dunaj in se zapil.

»In zdaj morala, gospoda!«

Simon čuti, da ima Tine poseben »fiduc« nanj in njegovo sosedo, zaradi katere se stidi ob razpaljenem šaljivcu.

»Moralá, gospoda,« kliče Zarnik. »Der Bier, die Wein und das verfluchte Liebe haben schon manchen auf den Hund gebracht.«

»Kako ostudno mežika,« se jadi Simon. Lepa gospa Reinlein ob njem pa je vsa razigrana.

»Allerliebste Dervedasmoral.«

»Nicht weit her,« pregovarja Simon, »aus Benedix vielleicht wie auch sein langer Jericho.«

»Ach, das möchte ich kennen. Humorstisches lieb' ich gar so sehr.«

»Sie liebet gar so sehr,« se vznbuja Tine v novo šalo. »Ne bo nič, precenjena. Tomanijci smo grozni. Nobeni prepeličarji. Slovenec samo Slovenko snubi. Ali je tako ali ni?«

»Pravo!« rjove nekdo. Dunajčanka se nagne k Simonu.

»Was hat er denn gesagt?«

»Er wird grob,« sodi Simon. Zarniku zalije bledota lice. Debele ustnice mu trepetajo. Simonu je všeč, da ga je užalil.

»Gospoda,« krikne Zarnik, »prosvedujem! V naši družbi —«

»Halt's Maul!«

»V naši družbi se ne ženimo z Nemkami.«

»Lauskerl.«

»V naši družbi, gospoda, se tudi nemško ne govori.«

»Pač pa kvantá in žali.«

»Meželj!«

»Terzit!«

»Nikodem déla Blatna.«

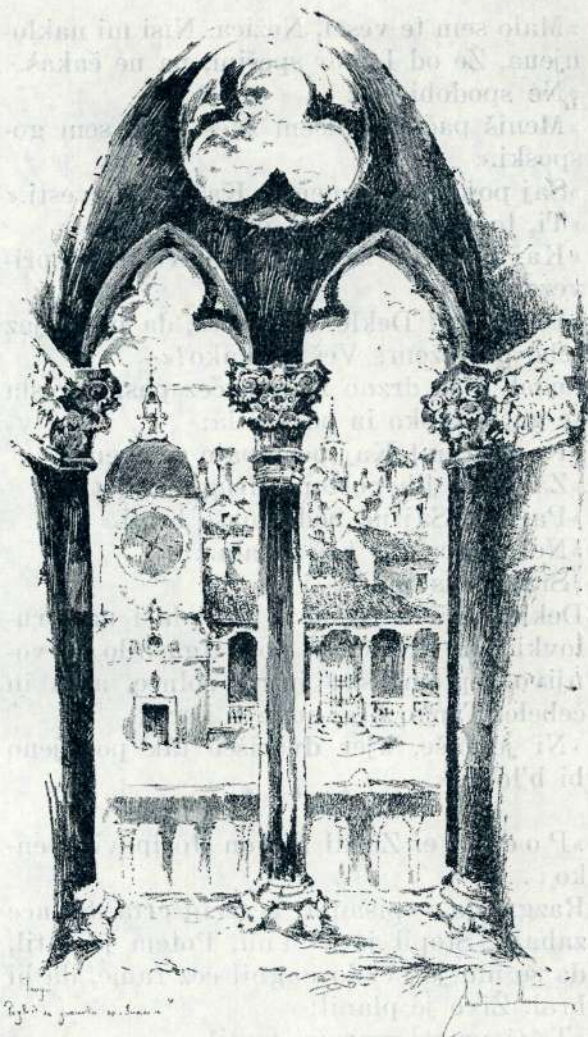
* * *

»Zarnik je sirov,« trpi Simon v sanjah in meni, da sodi bedeč, »a je zdrav. Resnico trdi. Sami prepeličarji smo. Rodoljubje nosimo na trg. Besede kramarske imamo. O domovini govorimo in sanjamo o zlatem teletu. Ves svet bomo z leti obljudili s svojimi don Kišoti iz Blatne vasi. Žalostna nam majka! Ljudstvo brez hrbtnice; pevci, pivci in samó tihi nikdar. Babe. Dedei v kikljah, fej!...«

Simon se čudi in je nekdo drugi, ki govori in mu glas prehaja v zasmehljivo pesem.

»Herr Orendur, Herr Orendur! Erklär' Er mal diesen Zwiespalt der Natur.«

»Babe!« trpi Simon in se prebujá...
* * *

VL. KIRIN: TROGIR Z ZVONIKA SV. IVANA.

Budi se v vonjivo septembrsko jutro maledga Šmarna. Solnce v meglicah, ajda, čebele. Od Kranja in Šmartna zvoni k deseti maši. Samecat gre čez Labore in srečuje ljudi z Brega in Drulovke. Sto prijetnih srečanj. Pa ugasne radost. En pepelnato rumen obraz, ene zaskrbljene oči. Kolera? Neumnost! Kdor se je ne boji, je ne dobi. Pa tudi tobak prija. Prijetna je viržinija v rosnem dnevu. Samo še malo prijetne družbe. Vsaj do Brega. Da bi voz priropotal z mlado deklinó in bi prisedel.

»Anica?«

»Metka.«

»Pa še sama?«

»Kako pa.«

»Šmentano. Pa fletna tako...«

»Cesta so sanje,« misli Simon. »Neumne, a pot prikrajšajo...«
* * *

»Malo sem te vesel, Nežica. Nisi mi naklonjena. Že od Labor spešim, pa ne čakaš.«

»Ne spodobi se.«

»Meniš pač, da nisem zvest, ker sem gosposki.«

»Saj pojedete v lemenat. Kaj boste zvesti.«

»Ti, to je še daleč, ta moj lemenat.«

»Kaj niso oče že lisca za novo mašo privezali?«

»Da so ga? Dekle, ali hočeš, da pa še jaz tebe privežem? Veš li, kako?«

Segel ji je drzno z roko čez pas. Otrlesla se ga je trpko in odskočila:

»Ne maram! Kaj postopate za menoj!«

»Za teboj jih postopa drugih deset.«

»Pa naj! Saj ne bodo maše brali.«

»Ne! Ampak ti boš zibala.«

»Sram Vas bodi!«

Dekle beži in izgine v prvi hiši na Drulovki. On gre svojo pot. Ugasnilo je vonjivo septembrsko jutro, solnce, ajda in čebele. Trpko bije noga v korak.

»Ni je hiše, kjer dvorišče tak pohojeno bi b'lo ...«

* * *

»P o e z i j e. Zložil Simon Jozipovič Jenko ...«

Razgrinja v pisanja, bere in črta. Solnce zahaja. Stopil je k oknu. Potem je čutil, da se mu je nekdo nagnil čez rame, da bi bral. Živo je planil:

»Tegá pa ne maram, mati!«

Vidi ji v lice. Solzno je. A ni ne lepo ne dobro. Ne more ga ljubiti. Že drugi mesec ne več.

»Ne vem, kaj hočete od mene. Vedno ste mi za petami.«

»Šime,« prosi mati, »če bi še kaj srca imel, pa si kakor pobesnel; nočeš ...«

»Kaj hočete? Povejte!«

»Gospod na fari so spet povprašali po tebi.«

»Ali sem jim kaj dolžan?«

»Voglariš, so dejali.«

»Preklicani far! Bi rad sam zraven svetil. Saj še nisem v kuti.«

»Vsaj tako grdo ne govori, lepo te prosim.«

»Mir hočem,« vzklikne sin. Nato se umiri. Ne gleda materi v oči, a sveto čuti, da mora biti odkrit. Konec mora biti. Tako ali tako.

»Oče spet pijejo.«

»Saj veš. Iz jeze.«

»Prekleti jeziki!«

»Kaj pa zлагаš klafarije, da se fantje zaradi njih tepejo.«

Molk. Debela muha je sedla materi tik nad mokre oči. Niti čuti je ne. Silno se zgane v sinu.

»Mati, saj veste, da Vas rad imam in da bom storil, kar bom mogel.«

Mati ihti. Nova nevolja zalije mlademu srce:

»Recite očetu, naj pa priveže lisca. Pije naj pa ne.«

»Ježeš, Šmonca! Saj sem vedela, da imaš srce.«

»Zdaj veste. Če bi le še drugi kaj imeli zame. Naj privežejo lisca. Kaj pa hočem drugega? Kje bom denar vzel za Dunaj.« Mati strmi, bleda, slabotna. Potem pa reče vsakdanje:

»Sem dejala, da si pozabil. Ali nisi rekel, da pojdeš še prej k stricu v Kamnik?«

»Pojdem jutri.«

Mati se je umirila. Vpraša proseče:

»Morda bi Lenko rad vzel s seboj?«

»Nočem! Nobenega nočem!«

* * *

Lenki je dvanajst let. Ni ne dekle ne otrok. Njene oči se ne smejejo. Njene trpke in resne ustnice bolé kakor rana. Simon gre z doma, v Kranj, Kamnik, Ljubljano in se mu srce stisne v toplem domotožju, čim si le malo osvedoči sestrine trpke ustnice. To mu je takó prišlo v njenem petem letu, ko so ji že svečo držali. Tako mu je prišlo in ne ugasne ...

* * *

Ena bolest iz dveh krivic se oglašá v sanje. Bolest zadnjega slovesa, zadnje trpke užaljenosti in kljubovalnosti proti očetu in materi:

»V ljubljanski lemenat nikoli.«

»Pa zakaj v Celovec?«

»Še vprašate. Ali mi morda ne zaupate? Da pojedem mimo na Dunaj? Z desetimi groši?«

Mati trpi, oče je mirnejši:

»Pusti mu voljo. Prav ima. Celovec je dalj. Zaradi Neže in jezikov« — — —«

Ena bolest iz dveh krivic. Bolest zadnjega slovesa od sestre Lenke. Po sili je hotela ž njim in jo je vzel do Kranja, ji kupil lecta in jo odslovil. Sredi trga je zajokala.

»Ne joči in vrni se,« je velel kratko in se

je nemo vrnila. Šel je počasi za njo. Z mostu, ki je nosil božjo martro na sredi, je gledal za njo, kako je težko kolovratila proti Gašteju. Opoteka se, šepa. Čovelj jo je ožulil. Ne joče. Le ustnice je stisnila. Trpke ustnice, ki bole kot rana ...

* * *

Skrivnostno bolno šelestanje samotnega hrasta v jesenski noči. Nekaj strašno ne-

Skrivnostno bolno šelestanje v listju samotnega hrasta sredi jesenske noči. Šumenje neznane reke, pesem nemih ust.

»Kar pa je vmes, vmes... med rojstvom in smrtjo... Kar je vmes, vmes, vmes...«
In odgovora ni...

* * *

Pa mora Simon v sanjah vendar verjeti, da sanja in ne sanja, da čuje in ne čuje,

VLADIMIR KIRIN: PRI SIROMAKU.

znanega, nekaj samo davno v sanjah spočetega vstaja v zavest. Čuden strah. Nekoč se je obudil dojenču, ko se je vzdramil in ni bilo matere ob njem. Potem še enkrat. Sredi bolezni v Ljubljani, v devetnajstem letu. Brezkončna omotična groza pred nepoznanim breznom brez dna, pred smrtjo. Občutje v Meglenici šestinpetdesetega lista v trinajstem tečaju Novic. Strah zibelji, strah smrtne postelje. A kaj je vmes?

da je res in ni res, in da so se ustnice zgibale svetemu Krištofu na cerkvenem zidu v Drulovki. Oči so oživele in čakajo za šumenjem iz nevidne reke, ki šelesti skozi jesensko hrastičje sredi polnoči.

»Med zibeljo in gomilo, kar pa je vmes, vmes, vmes...«

Prelivajoče se šelestanje vetrov v jesenskih hrastih je utihnilo. Čudo živi. Sveti Krištof v Drulovki je spregovoril, vprašal:

»I življenje naše...«
»...ki tak hitro teče...«
»...al so same sanje...«
In spet samo še šelest vetrov v polnočnih
jesenskih hrastih, jecljajoča duša zemlje,
polja in krvi:
»Ssssanje...« * * *

»Pesnik ste. Kdo bi tajil. A duhovskega
poklica nimate. Warum verlassen Sie uns
nicht? Vsaj e n k r a t govorite!«

»Denar.«

»Ja sooo! Dann stimmt's.«

Simonu se spovrača živo kakor na dlani.
Neslišno je odprl celovški špiritual v pre-
dal. S trpkim izrazom v licu išče za novci.
Simon pomilovalno vidi, da mož trpi.
Skopost. Zdaj se je premagal. Stisnil je
bridko v pest. Ves je blede. Skopost?

»Hudiča! Mož ni skop. Trpi drugače. Da
bom njegov podarjeni novec za babe za-
vrgel.«

»Vzemite.«

»Bog je videl, gospod spiritual.«

»Und nicht wahr? Sie wollen es ver-
sprechen? Obszönes schreiben Sie nim-
mer!« * * *

Sanje in bridkost matere Mine sedem ža-
losti. Iz knjige, ki je modra, da je dobro
človeku, ki tudi v nesreči Bogu zvest
ostane in da je greh na zemlji, ki mu od-
puščjenja ne bo ne na tem ne na onem
svetu. Sanja in bridkost naših mater
sedem žalosti: Pavle Svetlin pastir, Pavle
šolar, Pavle desetošolec, Pavle mašnik,
Pavle škof...

Sanja in bridkost Simona Jozipoviča,
prvega in zadnjega: tegoba iz meglenice,
iz zemlje v solncu velikega Šmarna, iz
abiturija, iz prve svobode in sladke brid-
kosti ob sanji o neki daljni, ki je Lavo-
slava in ni, o neki lepi, ki je Neža in ni,
o neki nepoznani, ki je vse v vsem: pesem,
sreča, slava, sestra, mati, idol...

Sanje mater in sanje sinov. Dva sveta.
Nikoli se ne bosta našla. V gomili. V
gomili, ki bo preživela zgodbo o Pavlu
Svetlinu in pesem Simona Jozipoviča...
Živele, gomile, življenje naše!

* * *

Simon Jozipovič Jenko se je prebudil v
trpki mrz petindvajsetega januarja in

se zavedel svojega opravka na sejmu.
Vstal je, se umil in oblekel. Potem je štel
svoj denar.

»Za prenočišče in zajtrk. Za kroglo in
smodnik.«

Trpke ustnice... Kot rana bole...

Vse drugo je zabeležil Francé Levec za
večen spomin...

OCEAN.

IVAN ROBIDA.

Med menoj in teboj je morjé —!
široko morjé, globoko morjé!

In vendar dovòlj ni široko,
in vendar dovòlj ni globoko,
da ne bi ga mogla prebresti,
da ne bi me mogla prenesti,
da zmagati moja ljubezen
ne mogla bi zvesta nad njim,
ljubček moj!

In sveženj
v rokàh droban,
in v srcu sladak nepokòj,
ko šla je čez ocean
za njim.

Ljubček moj!

Iskala ga je in našla.

Dolga so leta tri... je dejal.
In čas hiti... se je smejal
od srca vesel... kot da je prišel
star upnik izterjat pozabljen dolg.

In potem... potem? kaj... naj ti po-
vem...?

In prestanega vina ji je nalil...
in s hladno in plehko besedo napil...
in nastal je molk.

Pogledala mu je v oči hladné.
Svetlikale so se kot šipe slepé,
in zazeblo jo je do dna srca.

Z roko si je segla preko oči.
Tèmna solza je zdrknila v dlan.

Ah! vedela je tisti hip, da leži
med njim in njo — ocean...!
Širši, globočji od prejšnjega!
bolj brezdanj in bolj teman
kot najbolj črna noč!

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. OKTOBRA 1924. ŠTEVILKA 5.

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

Če bi daleč bilo to »staroslavno mesto na sinji skali« in ga ne bi imel, kakor ga imam, saj bi se mi morda z ljubeznijo spovračalo, kakor raste iz stene slikovito nad Savo in kokriški Dol. Pa ga imam v brezbarvni in nevonjivi vsakdanjosti, kar in kakor je bilo in je: šotorišče v križajočih se cestah, sejmišče brez duše in vekovite krvi, mesto protejskim mestjanom, ki so in niso. Lastovičje gnezdo, enemu ali dvema rodovoma, trem v treh stoletjih komaj enkrat. Gnezdo! Nepesemska. Brez zgotob. Vsa prošlost je cestni petak, »cena prašičev« in »žitni kup«, vagon pšenice, ječmena, prosa... Da je mesto staroslavno? Ker je v Valvasorju, ki je vedel, da je v mestu več vina nego vode? Ali pa po praznih očeh in puhlih besedah samopridnega Edinega iz Kranja, Janeza Trsteniškega? Ali od dne, ko se je v njem rodila »dostojna hči veličastne matere Slave« in »sestra sestricam« čitalnicam v Ljubljani, Celju in Tolminu?...

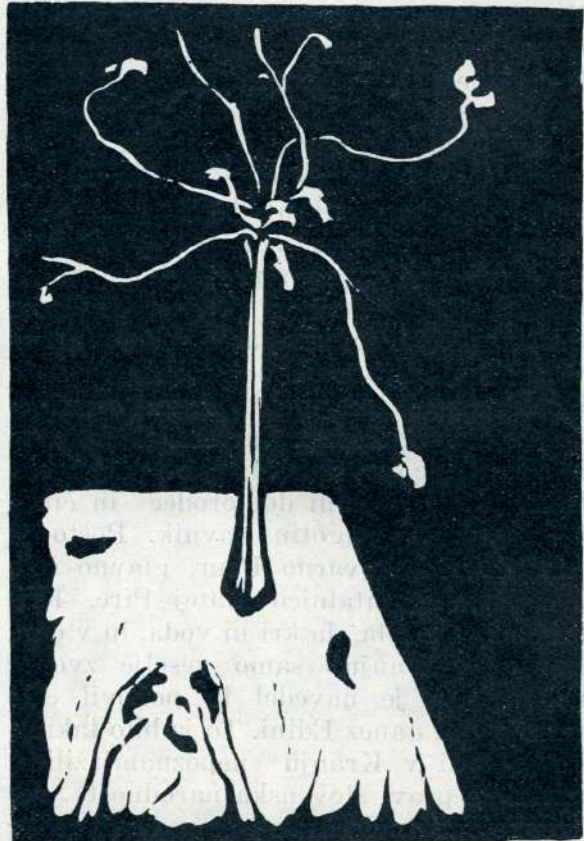
Šotorišče; sejmišče iz ponedeljka v ponedeljek z geslom, da tisto veljaš, kar plačaš. Dvakrat uživa duševno na leto: o pustu ob »Bobu iz Kranja« z Valentovim kupletom »Mici, mici, mic« in ob vseh Svetih pri Raupachovem »Mlinarju in njega hčeri«.

Pa da je staro in slavno? Saj je. Iz leta devet-inštiridesetega. Iz svoje prve — gomile. In še do druge čez dvajset let. In poslej? Samó še v ljubezni redkih romarjev, ki skozenj gredó in plačati nimajo, romarjev, katerih bolno hrepenenje je pesem, ki je to mesto zapeti — ne zna. O, romarji!

(Glosa na Jenkovem grobu iz zdanjih dni.)

V. V NJEGOVIEM KRANJU.

Bila je beseda iz češke besede za našo besedo v »besedi« in po »besedi«. Beseda, ki sta jo krasnoslovlila Koseski in Toman, beseda, ki sta jo propovedovala Bleiweis in Costa, beseda na »slavoloku in transparentu, beseda v napitnici in vinski budnici, trezna in pijana beseda, beseda na pevskem praporu in traku iz dragocenega moara, beseda v Vodnikovi »besedi« in »slavi«, beseda v Benedixovi igri, v besedi Linhartovi, beseda v Bilčevi prigodnici in »spomenici«, beseda v Valentovem kupletu, beseda v davoriji o Zornanovem soldatu, ki mu je bilo ime — Meta, beseda v kotiljonu in plesu, ki ga Janez

KO SEZ SLOD MEHE / OBILE VE VROGE
KI MI ROKE, IN V DROBNIH SE DOPKIH IZ VAZ
SO ROZE KIPELE. NA MIZI O SUTI.
ZDAJ LISTI LEZIMO. AH ZDAJ SELE GUTI
SRCE, DA TENI, ZA STONJ TE ZDAJ ČAKAM
MRAZ MI JE V DUZI IN Z MRZLIMI PRSTI
TRZEM TE LISTE UKRLATNE IN PLAKAM
IN KO STISKAM VANJE SVOJ BLEDI OBRAZ.
JE ZDINI, DA TRZEM NA TVOJI ŽIH KRSTI

JAKAC B.: LESOREZ K A. GRADNIKOVIM
PISMOM.

Edini ni plesal, beseda v čitalniškem pozdravu Mateja Pirca, beseda v »kranjski šprahi« za smeh, beseda nabuhla v samohvalnem dopisu Novicam za narodske stvari, da bi v besedo in »besedo« obujala vsevprek in vsevdilj... To je

čas slovenskega herojstva za Turki in Francozi in prvo gomilo. Beseda o besedi iz »besede« za »besedo« in besedo proti besedi, ki je smešila besedo v »besedi« zaradi besede, ki ne bi bila smela biti beseda in je hotela mimo »besede« biti Beseda, živa in tvorna, da bi meso postala in v Slovencih prebivala od Celja mimo Ljubljane in mudljivega Kranja do Tolmina in čez... »beseda«, beseda, Beseda... V sejmišču nad Savo in Dolom so bili krčmarji, poti in potovke, kantonski komisarji in cesarski uradniki, baterija s častniki, upokojeni župniki, odsluživše kuharice in mestjani s protejstvom, da so in niso. Za Dagarinom je dekanil Janez Reš. Kaplanila sta Mežnarec in doktor pravice Jurij Strbenc. Županil je Lokar s Holcerjem, Krisperjem in Pleiweisom, vedež je bil pot Tomaž Pavšlar. Za bolezen in zdravje je skrbel dr. Dragotin Bleiweis, lekar je bil »vredni domorodec« in čitalniški tajnik Dragotin Šavnik. Pošto je imel Skarja, kavarno Pour, glavno šolo Miha Lazar, čitalnico Matej Pirc. Kriatica mu je bila, da kri ni voda, in v dan, ko je v Kranju »samo veselje zvonec nosilo«, ga je navedel in ponovil celó samopridni Janez Edini. To je bilo takrat, ko je tudi v Kranju »nepoznana žilica, kateri se pravi slovenska narodnost«, vse krepkeje utripala in so bile vse bolj redke krinoline, ki niso hotele znati slovensko, dočim so gnale veselo mile domorodkinje: Malica Gregoračeva, gospodične Peceva, Florjanova, Konceva. Kazina z Derbičem je umirala. Po lepi cesti mimo Labor je prihajal duh v mesto na skali. Bogastvo se je pretakalo iz »žitne republike« v velesovskem in cerkljanskem polju po kame-ralni cesti čez Klanec. Pa je bila cesta »bolj podobna, da drži v Črno goro kakor pa v črni Kranj«. To zadnje je izrekel umirovljeni župnik Nakelčan Miha Mladič, ki je bil v Zagorju nogo zlomil, a ohranil v sedemdeseta leta svoje vedro srce. Eno vedro srce je živelo tedaj v Kranju tudi v Dagarinovi oporoki naslednikom, naj letno bero slovesno črno mašo za Francetom Prešernom. V petnajstem letu »mesta na skali z gomilo« jo je oznanil dekan Reš za četrtek, dne 3. sušca ob devetih. Prav tisto uro, ko je stopil v mesto tridesetletnik s temno

brado in zamolklorjavimi, gladko počesanimi lasmi nad visokim, odprtim čelom. Življenje je bilo že na debelo posrebrilo brado in lase. Popotni je bil Simon iz Praš... Romar!

* * *

Simon je videl prvokrat Kranj v zadnjih oktobrskih dneh leta štiriinštiridesetega. Takrat je prišel z materjo Mino iz Praš do Drulovke. Peljala ga je v nemško kranjsko šolo. V zvonjenju sedme ure sta izsledila bližnjico pod bregom in bredla v meglo in mrzlo roso, ki se je osipala z velim listjem in mokrim igličjem. Nevidno jima je šumela na desni voda. Bridko je potegnila robida čez roko, vlažna pajčevina je legla čez lice. Noga je trpela v tesnem čevlju. Tesno je bilo v nepoznanem meglenem nepoznanemu naproti.

»Tak ne hitite tako, mati,« je prosil otrok. Mati ga je vzela za roko:

»Le stopi, saj bova kmalu v Kranju.«

Nekje visoko v megli je zapel zvon. »Ali tam?« je iskal otrok začudeno, komaj slišno. Pa se mu je zgodilo nenadoma kakor v razodetju. Slepilno se je razlilo po megli, nenadoma je zaščemelo v oči, ki so pogledale v jasnine. Iz sivin je segel temen skalnat kljun. Megla je sopla podenj. Na skali pa je rastlo v solne in jasnini mesto v jedrem obrisu treh stopnjema rastočih cerkvenih stolpov, utrjenega Pungerta, sivega obzidja in mestnih streh. Zlata jabolka vrh cerkvenih stolpov so gorela v solne, vrh jabolka križ, Marija v zvezdah in solnee. Zapadna stran zidovja je tonila v mrki senci in megli, od vzhoda pa je lizala vanjo luč čez strehe. Simon je pridržal diveč se mater:

»Glejte no, glejte!«

»Kranj,« je rekla mati mirno iz zasopljenih pljuč.

Otrok pa je gledal, se čudil, bal in hrepenel. Takrat je megla povsem splahnela. Otrok je videl Savo. Spoznal je znanko in bil vesel. Videl je most, videl bridko božjo martro na sredi. Potem ga je vsega omotil šum zvonov, ki so se vneli v težek sozvok v vrtohlavi višini. Potem je bil v mestu. V svojem prvem in svojem zadnjem...

JAKAC BOŽIDAR: DVA ČLOVEKA.

Iz te prve ljubezni je imel Simon mesto na skali. Kadar je hodil daleč. Iz domotožja dijaških let je pisal v svoj novomeški dnevnik:

»Kako je to, da nekatere ljudi ljubimo na prvi pogled in se drugih na prvi pogled, ne vede čemu, bojimo? Pa ali ni še bolj čudno, kako da zrastejo nekateri natorni kraji preživo v naš spomin in našo ljubezen. Povsod jih iščemo videti. Vem sicer, zakaj ljubim svoj prvi dom. Sila spomina iz mojih prvih in najlepših dni oblači podreški svet v rajsko luč. Praše pa so mi tuje. Čemu? In da mi Novo mesto ni všeč? O saj bi sodil, da zato ni, ker Krka ni Sava. In mojega ljubelega polja ni blizu. Celó lepši in dražji mi je gorenjski Kranj. Kaj malo veselih spominov me veže nanj, pa vendar ljubim. Ali hočem verjeti Ovidiju? Natale solum dulcedine captos nos ducit et immemores

non sinit esse sui! Ne! Verjeti moram v neko skrito in zagonetno silo, ki veže duše in zemljo. Zato ne vemo, ali ljubimo ali se bojimo. V preteklosti Kranj nima zame imena. Ali ga ima v bodočnosti? Ali se bojim ali ljubim? Kaj mi je namenjeno? Ali bo moj Sion ali moja Golgota? Sion ali Golgota, Sion... Golgota...«

»Otročji sem. Na prste sem preštel, da bi izvedel. Pa mi ni odgovorilo, da Sion...«

* * *

Pred zakristijo je segel Simon prijatelju Juriju Strbencu v roko. Kaplan je veselo vzkliknil:

»Salve noster! Torej si sprejel pri Stérgarju?«

»Pravkar sem prišel,« je odvrnil Simon, »še nisem bil pri njem.«

»Čutim,« je dejal Jurij. »Prijetno po jutru in mrazu dišiš in ne po pisarni.«

»Ti si poln cerkve in kadila,« je menil Simon.

»Pa še Prešernovega, pomisli.«

Simon se je medlo nasmehnil in dejal trpko:

»V Kranju pa ne bom umrl. Nočem cerkvene miloščine.«

Strbenc je rekel hladno kakor da ga ni slišal:

»S Stérgarjem sem govoril. Ponuja ti dvanajst goldinarjev.«

»Ali za miloščino?« je zakipelo bridko v Simonu.

»Stopi za trenotek z menoj,« je dejal nestrpno Strbenc in se okrenil proti župnišču. Simon je šel molče za njim. Strbenc ga je vedel v svojo sobo in mu postregel z žganjem. Roka mu je drhtela, ko je nalijal. Silil se je biti miren in je pripomnil, da je žganje iz njegovih lastnih tropin.

»Na zdravje,« je napil prisiljeno vedro, hripavo.

»Nočem,« je vzkliknil Simon. »Saj si užaljen, pa skrivaš. O, kakó so te že predrugačili Zamejei!«

»Ti si še vedno stari,« je poudaril pikro, a svobodneje Strbenc. »Katehetov ne moreš. Pa grešiš. Ne pomisliš, da nismo vsi Globočniki.«

»Bog povrni, če je res,« je dejal Simon in izpil. Strbenc mu je nalil znova. »Vljuden biti se nisem nikoli učil,« je govoril gost, zameri ali pa ne zameri. Pozabil pa ne bom, kaj si mi storil dobrega. Torej dvanajst goldinarjev si mi zmešetaril!«

»Za prvi čas do drugega rigoroza,« je povedal Strbenc. »Ker nimaš še nič prakse. Ali sprejmeš?«

Simon ni odgovoril.

»Če sprejmeš,« je nadaljeval Strbenc mirno, »mi sporoči. Govoril sem s tukajšnjim umirovljenim gospodom Mladičem. Mož je star samotar, a dober človek. Hrano in stan dobiš pri njem za majhen denar, dejal bi, pol zastonj.«

»Si mu pač povedal, koliko mi misli plačevati Stérgar?« je vprašal bridko Simon.

»Seveda sem mu,« je odvrnil Strbenc mirno, ne da bi umel pikrost v Simonovem vprašanju. Temu se je lice spačilo. Trpko je dejal:

»Tako bom torej vendar živel od miloščine!«

Beseda je očitvidno zadela v živo bridkeje kot prej. Obraz se mu je slovesno podaljšal in je rekel:

»Veš kaj, Simon. To bi lahko preudaril, kdo je kriv, da ne moreš služiti več.«

»Tako si mi bolj všeč,« se je zasmel Simon. »Resnica božja! Oba sva odšla isti čas na Dunaj, pa imaš ti bogoslovje in vse rigoroze, jaz pa se peham šele za drugi.«

Vrgel je pijačo vase. Strbenc mu je hotel znova naliti. Nekaj trpkih trenotkov molka je prešlo. Potem je začel govoriti Strbenc mirno in dobrohotno:

»Zdaj vidiš. S pikrostjo v Kranju ne pojde. Vračamo milo za drago. Sicer pa ne misli, da te kdo obsoja. Povsod si v časteh. Stari Mladič te celó obožuje. Zares užalil bi ga, če ne bi sprejel ponujenega gostoljubja. Boš videl, da je pravi človek. Gluh in hrom in glasan, zato pa vedre duše in mladega srca. Na zdravje, pa brez zamere.«

Simon je molče izpil, kar mu je bil nalil prijatelj. Potem je sunil kvišku in dejal kratko:

»Hvala!«

»Torej velja?«

»Sporočim, ko se pogodim s Stérgarjem.«

»Dobro.«

Strbenc ga je spremil do hišnih vrat.

»Opijanil si me,« je dejal Simon stopivši v jutranji zrak.

»Z dekanom se še ne poznata,« je vabil Strbenc. »Nič ne de. Zglasi se za kosilo. Predstavim te mu, vesel bo.«

Simon ni odgovoril. Zavil je okoli cerkve. Oči so se mu vlažile od pijače. Ko je stal v glavni ulici mesta, ga je trenutno obšel neznano ponižujoč sram. Užaljen do dna duše je povesil glavo in se pognal in šel hitro po mestu. Ni iskal notarja. V Jalenovem klancu je zavil pod mesto. Pred mostom je obstal in se ozrl.

»Miloščine ne prosim,« je zamrmral trpko in stopil odločno. V eni uri je bil v Prašah. Tri dni ni spregovoril z nikomer. Četrty dan je prejel pismi iz Ljubljane. Giontini mu je pisal, da bo Milic tiskal kljub vsemu Pesmi pri Leykamovih dedičih v Gradcu. V pripisu je opomnil:

»Ich wundere mich, warum Herr Levstik auf einmal nicht mehr gut auf Sie zu sprechen ist.«

Simon je odprl drugo pismo. Vsebovalo je pesem, sonet z naslovom:

»Tebi!« Podpisan je bil Levstik. Simon je pesem površno prebral. Ob zadnjih vrsticah pa se je zamislil. Bral jih je še enkrat:

»Podal najboljšo moč za blede lice
ležljivih čarodejk si brez poroke,
ki ti rodile bolne so otroke.«

Prečudno je vzrastlo v Simonu veselje samozavesti. Tegoba zadnjih dni je ugasnila. Nestrpno je vstal izza mize in hodil po sobi. Potem je pograbil klobuk in odšel proti Kranju. V treh četrtih ure je bil tam in šel k notarju. Pogodil se je.

»Abgemacht,« je dejal Stérgar. »Sie kommen um achte und bleiben bis Mittag und kommen um zwei und bleiben bis sechse und bekommen zwölf Gulden Lohn. Wollen Sie gleich Vorschuss?«

»Če ste tako dobri, gospod notar.«

»Abgemacht! Romar!«

* * *

Če bi daleč bilo, mesto na skali, in te ne bi imel, kakor te imam v brezbarvni in nevonjivi vsakdanjosti, saj bi se mi morda v ljubezni spovračalo kakor rasteš slikovito iz stene nad Savo in Dol v jasnine in solnce, da se svetijo jabolka vrh stolpov in nad jabolki znamenja: križ, Marija v zvezdah in solnce. Gnezdo brez duše. Nepesemsko vsevdilj! »Žitni kup« poznaš in »ceno prašičev« vsak ponedeljek, le gomil in njihove tajne kar nič. Ne prve iz leta devetinštiridesetega, ne druge čez dvajset let. Sejmišče krčmarjev, potov in potovk! In le svoj blodni in glupi prezir ima včeraj in danes vsevdilj:

»Romar!«

* * *

Idila iz Kranja. Ali je mogoče? Ali ni le pobožna legenda trudnega romarja, ki ne ve poti?

Tridesetletni Stérgarjev koncipient iz Praš in sedemdesetletni upokojeni župnik Miha Mladič s Pivke pri Naklem sedita pri večerji. Gospod Mladič je nekam nemiren in vzklikne:

»Im Hanemann müssen Sie nachlesen.«

»Hvala,« odvrne Simon, »popolnoma sem zdrav.«

»Ne vem,« godrnja starec, »premalo jeste!« Polagoma se stari gospod umiri in nalije vina. Vipavsko je. Simon čuti, kako mu polje prijetno po žilah in meni, da je tako vino več kakor vsaka panacea in homeopatska modrost. Mladič se je popolnoma udobrovoljil in se razvija neprisiljeno v starčka, ki hvali prošle čase. Spomni se župnika Potočnika, ki mu je rojak iz Stružvega, razvname se ob spominih na Vodnika, ilirce in Metelka, čigar zvesti pristaš in zagovornik je ostal. Mimogrede navaja iz Horaca in Gellerta in modruje zavestno iz Sirahovih bukev v šestem poglavju na petintrideseti vrsti. Spomni se še čudakškega Zupana in njegove avdijence pri škofu Wolfu, nato se raznoži ob spominu na brata Petra, ki mu je umrl tisti dan, ko bi bil imel peti novo mašo. Starec obriše solzo, se nenadno zresni in vpraša vsakdanje:

»Sagen Sie mir aufrichtig, Herr Simon, wie steht es mit Pekovec? Studiert er oder weiß er nichts?«

Pekovec je dijak iz Preddvora. Staremu gospodu streže pri maši. Zato dobiva kosilo in večerjo in kos kruha za zajtrk. Simon ve od znanega mu profesorja, da je fant slab v latinščini, a da se trudi. Iz misli in skrbi za svojega varovanca se stari gospod razjadi splošno in godrnja:

»Die Jugend von heute will nicht mehr recht studieren. Wird eitel und unbescheiden. Und da kommt noch der verfluchte französische Freisinn dazu. Schöne Sachen das!«

Nejevoljno maje z glavo in srši obrvi. Potem vpraša tiše:

»Ali ste kaj čuli? Strbenc mi je zaupal; man tuschelt, daß sogar Doktor Bleiweis in Laibach nicht mehr ordentlich zur Messe geht. Kakšen Slovenec pa je to neki?«

»Pogledati bo treba v Novice,« se nasmehe Simon. Stari gospod ga ni umel, a nejevoljno je zmajal z glavo:

»Ne, ne, ne! Vse prav in lepo. Pa kam to pelje? Ta novi duh in ta novi čas. Rodoljubje. Na, na! Slovenci in stari Kranjci! To vse skupaj nič ni. Die Leute werden grob überschnappt. Da lobe ich mir eher meinen Napoleon. War kein Frömmler, aber zur Messe hat er die Franzosen doch angehalten.«

KRALJ TONE: ŽANJICE.

Simonu je zaigralo komaj vidno ob ustnicah. Stari gospod je zopet srečno domdroval do velikega Korzičana, katerega trdovratno obožuje mimo vse zgodovinske resničnosti in verjetnosti. Starec pripoveduje, Simon posluša pokojno. Dobro je poslušati. Starčeva beseda živi. Simon občuti poln hvaležne nežnosti:

»V času besede živimo, pa ne razodeva. Temu starčku razodeva, greje in poje. Pa zakaj? Zato, ker je imel in ljubi. Mi pa

nimamo in ne ljubimo. Prav je sodil, da je prazna ničemurnost duh našega časa! Puhli smo!«

Simon se hvaležno spomni Mladičeve modrosti po Sirahu:

»Drži se družbe starih in tvoja noga naj brusi prag njihovih vrat!«

Tedaj je Mladič utihnil, se pokrižal, potegnul hromo nogo k sebi, poiskal z roko palico, vstal, stopil k vratom v kuhinjo, jih odprl in zaklical:

»Jutri mašujem ob šestih.«

Potem je nasršil obrvi in vzdiknil:

»Ist er noch da? Studieren, Pekovec, studieren!« — — —

»Drži se družbe modrih starcev,« šumi Simonu po ušesih. Sedel je v svoji sobi za mizo nad učenje. Dobro mu je. Spočít je kakor zarana. Kdaj je ugasnilo tegobno v njem? Celó občutek ponižujoče ga »miloščine.« Odkdaj se ne jadi več zavistno, ko čuje, da Mladič obilno hvali Strbenca? Odkdaj hoče biti celó vljuden in pokloniti temu istemu Strbencu z lastno roko pisan zvezek svojih pesmi? Ali iz sebe, ki čuti in vidi, da se vedno s starimi lepše zлага nego z vrstniki, ali iz modre besede gospoda Mihe Mladiča vsak dan, zjutraj, opoldne, zvečer:

»Studieren, Pekovec, nur fleißig studieren!«

* * *

Marija Mandelčeva, perica izpod mesta, leži sedemdesetletna v zapadnem kotu kranjskega pokopališča ob svojem možu Gregorju Keržiču. Takrat pa je bila štiriindvajsetletna, vitka in črnolasa in je imela sanjo in sladko upanje, da bo legla s Simonom ...

* * *

Simon jo je opazil že prve tedne, odkar je bival v Kranju. Opozoril ga je izraz nje-nega lica, ki ga ni umel. Videl je v njem tiho spoštovanje, obenem pa mu je hotelo očitati in se pomilovalno čuditi iz lepih, čudno znanoneznanih potez. V nedeljo, 29. maja po osmi maši se je seznanil ž njo. Zagledal je pred farno cerkvijo svojega sošolca Tineta Mandelca. Pristopil je in ga udaril po ramenu:

»Tine, ali si ali nisi?«

»Kakor vidiš. Dušom i telom v Kranju.«

»Ali že dolgo, duša draga?«

»Od včeraj.«

»Pa Varaždin? Ali si profesuro na kljuko obesil?«

»Profesura je mene,« je pripovedoval neprisiljeno vedro Mandelc. Nikaka trpkost ni bila v njegovi besedi. Le v licu mu je nestrpno podrhtevalo. »Boleham tu notri,« se je udaril na prsi, »imam dopust pa pohajkujem. Jeseni pojdem v Karlovec.«

Simon je le površno poslušal. Ob prijatelju je bil opazil svojo neznanko. Videl

je, da ne stoji slučajno. Njene oči so v ljubezni in skrbi visele na prijateljevih ustnicah. Mandelc je vzdiknil:

»Comment? Kaj se res ne poznata? Lepa družba to tu v Kranju. Moja sestra Marija — pesnik Simon Jenko.«

Simon je segel deklici v roko. Čutil je izprano, hrapavo dlan. »Perica kakor mati,« je občutil trpko in sladko. Njena roka ga je spomnila samo še bolj hrapave in prijetno suhe materine v Prašah. Po nekaterih nepomembnih besedah je dejal toplo: »Zares, gospodična! Kdaj že sva trgala z Vašim bratom hlače na eni klopi. Tako staro znanje, pa se srečava in sva si tuja, kakor da se vidiva prvokrat.«

»Jaz sem Vas takoj spoznala,« je odvrnila z rahlim nasmehom.

»Saj je tudi meni nekaj pravilo, naj Vas pozdravljam,« je dejal Simon, »pa Vas nisem. Gotovo ste si mislili, da sem košat in Vas poznati nočem.«

»Oprostite mi!« je dejala tiho in vdano. Stegnila je roko. On jo je vjel in stisnil prsrčno. »Odslej, gospodična Marija,« je dejal toplo, »ne smeva več tako hudo pozabiti drug na drugega.«

»Seveda ne,« je odvrnila. On je vprašal:

»Ali stanujete še pod mestom?«

»Še vedno,« je odgovorila skromno sklonivši glavo.

»Pojdimo,« je zaklical brat.

* * *

Takrat je začela prvokrat presedati Simonu družba gospoda Mihe Mladiča in odhajal je prej od njegove mize v svojo sobo. Ko pa je slonel nad učenjem, ni bil zbranejši. Hotelo se mu je pisati pesmi. Dehtivejše od vseh, ki so mu ležale v tiskarnici Leykamovih dedičev. Toda novo hrepenenje se ni smelo obličiti v soglasje. Rezko ga je trgal glasni Mladič zjutraj, opoldne in zvečer: »Studieren, Pekovec, nur fleißig studieren!« Simon se je pri-glasil za drugi rigoroz. 13. junija ga je prebil. Njegovo prvo veselje po izpitu je bila mirna zadovoljnost:

»Marija me bo vesela!«

* * *

Preden je odšel iz Nemškega Gradca, je stopil v tiskarnico Leykamovih dedičev.

Našel je svoje Pesmi že skoraj dotiskane in bil mladeniško vesel nove oblike v knjižnem tisku. Vesel se je prepustil uživanju lepega mesta, pil obilo piva in se oslajal v romantičnem sanjarenju ob jedri lepoti mestnih žensk. Pred odhodom je popil dobršno število meric ljutomerskega vina. Silno mu je prijala smotka. Potem je sanjaril v ugodju hrupeče vožnje. Kmalu pod Gradcem je slišal slovensko besedo. Pela je tuje, a prijetno po štajersko. »Vrazova«, je pomislil in utonil v spomine davnih slasti in bolečin, v občutja in misli iz onih dni, ko je iz Djulabij ljubil Lavoslavo v dunajski samoti in domovino v domotožju po gomili kralja Sama... Kolesje je šumelo in tolklo pod njim. Zdelo se mu je, da poje iz njegovih pesmi.

»In življenje naše, ki tak hitro teče, al so same sanje?«...«

In spet drugod, neurejeno, nemiselno:

»Vstala je narava, ter se giblje živa... Zdajle se radujva, zdajle se ljubiva...« Tonil je v dremavico in hrepenel sočutno in nežno:

»Marija, pobožaj me s svojo dobro, izprano roko! Marija, ubožica! Za koga živiš? Za brata, ki usiha za jetiko? Za mater, ki jo muči udnica? Kaj je tvoje veselje? Delo in hoja za zaslužkom in v cerkev svetega Kocijana, roženvenške Matere in za svetega Roka na Pungert. Kaj bo s teboj, ko ne bo ne matere ne brata? Komu bo tvoja skrb potem? Marija! Ali si ti tisto, kar je namenjeno in kar ljubim v Kranju od prvega dne? Ali boš resnica? Ali pa je vse le neumna fantazija? Sanje? Sanje... Kakor nekje v globokem dnu je usihal šum pojočega kolesja, odpevajoč njegovi sanji in pesmi...

Ko se je prebudil, se je danilo. Vlak je šel skozi megleno močvirno ravan. Kolesje ni pelo več, le še suvalo je bridko v odrevenele ude. Okus v ustih je bil zoprni. Glava je bila težka. Neprijetno je mrazilo. Skozi živčevje se je hotela preliti bolna poltnost. Umazana slika se je izobličila iz nje. Odela se je v izraz in telo perice Marije v Kranju, Marije z dobro, izprano roko...

Popotnik je planil nestrpno kvišku in si prižgal smotko, da bi se raztresel. Smotka ga je dražila v kašelj in mu legla dušee na pljuča. Motno je vstajala neznana skrb v njem.

»Ali imam mačka? Ali pa nisem več zdrav?« — — —

Blodna malodušnost se ga je polastila. Zaprl je oči, da bi ušel misli in mrzli vsakdanjosti, ki je vstajala z meglenim jutrom. Trudil se je zasanjariti. Nemogoče, brezupno, brezzmiselno. Da je neskončno bogat, češčen, zdrav, žejen vse slasti, ljubljene, sam svoj... Iz sanje je moral biti razsoden in je v duhu štel svoj denar: pet srebrnih šestice in tri papirnate desetice. Potem je zopet hrepenel. »Trinajstega šestega v letu štiriinšestdesetem,« je premišljal dan svojega drugega rigorosa... Nova sla ga ni več izpustila. Bogat, češčen, zdrav, žejen vse slasti, ljubljene, sam svoj...

Ko je izstopil v Ljubljani, je stavil v loterijo. Bilo je prvokrat... Čez teden dni so mu v Kranju izplačali trideset goldinarjev. Dvojno mesečno plačo pri notarju, ki mu je bil povišal...

»Romar!«

* * *

Iz podzavedne radosti je prijel sunkoma Marijo za roko. Prav kakor takrat, ko je segel zadivljeno po materini in pokazal na Kranj, ki se je bil razkril v meglah. Z levico je šel kazaje od Škrilovca do Pungerta in vzkliknil:

»Marija, glejte, moj Sion!«

Bila je deveta zjutraj na praznik svetega Petra in Pavla. Stal je samcat z Mandelčevo na bregu med Laborami in Gaštejem. Pod njima je ležala loka s savskim prodom, onstran je zijal skalnat kljun nad Dolom in Savo. Na steni je bilo mesto, vse v kopeli junijskega solnea in jasnin. Stopnjema so rastli cerkveni stolpi, zlata jabolka so gorela na konicah, nad jabolki znamenja: križ, Marija v zvezdah, solnce. Dva goloba sta se nesla s Pungerta na savski most...

»Moj Sion!«

»Ali mislite Kranj?« je vprašala Marija, da ga je zbolelo od vsakdanjosti.

»Kranj,« je odgovoril trpko. Potem pa je bil zopet nežen. Vdano mu je bila prepustila svojo izprano roko. Pripovedoval je, odkdaj da že ljubi mesto in da sluti, kakor da mu je namenjeno. Videl je, da jo je ganil in je bil vesel. Plaho je prašala: »Pa kaj mislite, da Vam je namenjeno?«

»Povedal bom pozneje,« je odvrnil nežno.

»Zdaj bi me še ne razumeli.«

Ni ugovarjala. Tedaj je vzkliknil nena-
doma živahno in družabno:

»To sva prava! Tu občudujeva Kranj, pa
bi bila kmalu zamudila že prvo današnje
slavje. Glejte, čitalničarji so že na La-
borah. Hitiva bliže!«

Krenila sta čez trato proti Laboram, kjer
so mestni odborniki in čitalničarji po-
zdravljali ljubljanske Sokolce, katere so
bili pred letom povabili v gosti. Pevski
čitalniški in sokolski prapor sta se bratila.
Čitalniški predsednik Matej Pirc je z mest-
nimi odborniki pozdravljaj Sokolce in
sprejemal njihovega načelnika ljubljans-
skega župana dr. Costo in njega odlič-
nega spremljevalca dr. Janeza Bleiweisa.
Gospoda so sedli v voz. Vedra sokolska
koračnica se je oglasila. Prapora sta se
dvignila, osemdeset sivih klobukov s
sokoljim perjem se je razvilo v korak.
Krinoline kraj ceste so zavalovale. S
hujanske gmajne so jeknili topiči. Visoko
je čakal Kranj milih gostov. Stopnjema
so rastle stolpi. Jabolka so gorela vrh
konic, nad jabolki znamenja: križ, Marija
v zvezdah, solnce...

Marija je šla ob Simonu. Zvoki sokolske
godbe so ji vzibali nogo. On je bil ne-
roden. Njej pa je rdelo lice. Šli so na
leseni most z bridko martro. Godba je
udarila Simonov »Naprej«.

»Vaša pesem!« je dehnila Marija zasoplo
in potisnila Simonu svojo desnico pod
roko. Samo za trenotje. Koj se je zavedela
in sramovala. On je veselo iznenajen pri-
kimal in dejal hrepeneče:

»Takole grem v svoj Sion!«

* * *

Ob enajstih je bil s Sokolci in Marijo pri
»gosposki« maši. Po kosilu je šel z njo
k Stari pošti, kjer so ljubljanski gostje
obedovali. Slišal je Bleiweisovo napitnico.
»Zdi se mi Sokol ljubljanski kakor mož
in Čitalnica kakor žena njegova. Krepek
mož in brihtna žena, to je srečna poroka;
zato je želeti, da se sklene kmali več takih
možitev...«

Simon se je udobrovoljil v šalico:

»Tako! Zdaj veste, Marija, kako se skle-
pajo srečne poroke.«

Ni umela in je zmedeno molčala.

»No da,« je dejal, »saj ste slišali. Draga
Čitavnica! Vam bom rekel, Vi pa boste
odgovorili: Ljubi moj ljubljanski Sokol!
Ali hočeš biti moja brihtna žena? bom
vprašal in boste rekli: Za vse na svetu
rada, moj krepki mož! Dajva, reciva!«
Narekoval ji je kaj naj pove in odgovarjal
primerno.

»Moj krepki mož!«

»Moja brihtna žena!«

»Na zdravje!«

»Na zdravje!«

»Ljubim te, moj ljubljanski južni Sokol!«

»Jaz pa tebe, mila kranjska Čitavnica!«

— —

Nista vedela, da sta se v igri našla za roke
in si jih stisnila. Marija se je zastidila.

»Čemu?« je dejal Simon; »danes se rodo-
ljubi bratijo, ali si bova samo midva
tuja?«

»Ali sva si še?« je vprašala vdano in mu
pogledala zaupno v obraz. Molčal je nekaj
trenotij. Potem pa je prijel Marijo za obe
roki in ji pogledal prav od blizu v oči.
Slovesno je dejal:

»Ti si Marija!«

»Simon,« je odvrnila tiho in vdano.

* * *

Potem sta bila en sam s Sokolci na
Prešernovem grobu. Čula sta Bilčevo
spomenico v distihih, ki jih je govoril
kavarnar Pour. Pevci so peli »Molitev«.
Marija se je ozrla po Simonu. Prikimal
je in z robcem na ustih krotil kašelj.

»Kdaj si se prehladil?« je vprašala pozneje
in ji ni povedal.

Potem sta gledala telovadbo na loki pod
Gaštejem. Zvečer sta šla k »besedi«, po-
slušala domači in ljubljanski pevski zbor
in videla pred novimi Egartnerjevimi
»prepahami« Benedixa v slovenskem »Za-
vijaču.« Po igri je bil ples. Marija ni
plesala. Sedla sta med pivce. Simon se
je razvnel v duhovito živahnost. Nena-
doma pa je postal nemiren in nestrpen.
Sokolci so odhajali. Bila je dve po polnoči.
Marija je prosila, naj gresta. Vstal je
nemo in zaklical točajki. Bil je bled. To-
čajka je računila in povedala. Zmedel se
je in začudil hripavo:

»To ste se pa zmotili. Odreti se ne dam!«
Res se je zmotila. Plačal je in se smehljaj
mirno. Rosne kaplje so mu blestele na

čelu. Spremil je Marijo domov. Nikoli ni pozabila nežnosti v njegovi besedi na tisti prvi poti z njim. Legla je srečna in zaspala v solzah . . .

On je spal slabo. Polijal ga je zoprni pot. Vso noč se je tlapil v sanjah, da plačuje v gostilni in ne more naštetih dovolj. Ko se je prebudil, mu je kar telesno odleglo. Iz navade je hotel prešteti svoj denar. Pa je našel, da ima samo eno šestico.

»Marija,« se je nasmehnil, »bogatega ženina imaš.«

Spomnil se je dogodka z natakario, ki se je bila uštelala in bi je ne bil mogel plačati. Trpko ga je zaskelilo. Pogledal se je v zrcalo. Dolg, izmučen obraz je pogledal vanj iz stekla. Bridkeje kot prvič se je zavedel:

»Zdrav nisem več! Ali bom le moral sprejeti cerkveno miloščino v Kranju?«

Stopil je na trg za cerkvijo. Zvonilo je sedem. Strbenc je šel od maše.

»Si slabo spal?« je vprašal, kakor da vidi in ne dvomi.

»Če si ti, jaz ne,« je odgovoril Simon. »Rodoljubnim mačkom sem odrasel. Moj mošnjiček seveda še ni.«

»Če ni nič hujšega —,« je dejal Strbenc postrežljivo, segel v žep in vprašal:

»Koliko pa hočeš?«

»Pa posodi goldinar.«

»Posojam le na pare,« je odvrnil z nekako skrito šalo Strbenc in izvlekel denar.

»Hudó si mi ustregel,« je menil Simon. Strbenc je zamahnil z roko. Potem je vprašal:

»Ali res misliš vzeti Mandelčevo?«

»Na tvoj denar, kaj ne?« se je skušal zasmejati Simon iz vljudnosti.

»Saj sem vedel; kranjski jeziki,« je rekel Strbenc trenutno resno.

Simon je šel. Občutje bridkega ponižanja ga je obšlo in se mu prelilo v živce. V glavi se je oglasila motna bolečina in začela tolči glasno, glasneje. Bičala ga je, ko je šel s povešenimi očmi po mestu.

»Romar, romar, romar . . .«

* * *

Dve leti pozneje v avgustu se je preselil Simon v Kamnik. Meseca februarja nato je napravil svoj tretji izpit. V juliju čez dve leti se je vrnil s Prevčevo pisarno v Kranj. Potem se mu je zgodilo kakor se

godi »romarjem« pri natakaričah v povesti in življenju. S pokvarjenim pivom si je zapravljal zadnje zdravje. Ko je od Šenčurja potoval proti mestu, je štel ob kolovozih na levo:

»Sion . . . Golgota, Sion . . . Golgota . . .«
Odgovorilo mu je: Golgota . . . Ko je prišel v Kranj, je stavil v loterijo. V Marijo je namreč verjel in upal do konca . . . Romar! . . .

* * *

Marija leži sedemdesetletna v zapadnem kotu kranjskega pokopališča ob svojem možu Gregorju Keržiču. Takrat pa je bila štiriindvajsetletna, vitka in črnolasa in je imela vero in sladko sanjo, da bo legla s Simonom . . . Sanje . . .

* * *

Sejmišče med Savo in Dolom, krčmarjem, potom in potovkam. Pa da si staroslavno? Saj si! Iz dveh gomil. Iz prve v letu devetindstiridesetem, iz druge čez dvajset let. Ne bodi blagoslovljeno ne iz njiju ljubezni, ki je spoznalo nisi, ne iz pesmi, ki ji odpeva ne veš in imaš le svoj glupi prezir zanjo včeraj in danes vsevilj:

»Romar!«

ČEZ MOST . . .

TINE DEBELJAK.

Most

nad slapovi visi,
čezenj cesta pelje.

Kamenje melje

hreščeč voz,

kolne voznik

in ne vidi

v globokost . . .

Čez most

gre romar v tiho noč —

slapovi šume pod bruni,

skrivnostno se točijo v luni.

Strmi romar v svetel krog —

o, kot da razlil je v vesoljstvo Bog
svojo svetost . . .

Most

nad slapovi visi —

nad vrtozglavo globino življenje . . .

O slapovi, ki jih Bog srebril!

O vrtozglavost!

DOMIN SVET

LETNIK 37. V LJUBLJANI 1. DECEMBRA 1924. ŠTEVILKA 6.

ŠMONCA.

IVAN PREGELJ.

VI. NJEGOVA SKRIVNOST.

V sredo naših zemelj je leglo polje: široko in nemo jezero, ki se je speščilo brez dna in svetlega zrealnega površja. Kakor duša, ki je zakrknila v trpljenju. Valovi vetrov se lovijo čez polje. Ne obude ga v šum. Ne govori, ne zreali. Še božjih marter ne, visokih iz nemške žalosti, zasajenih v slovensko usmiljenje. Polje, nemo kakor mrtev rog. In le še ene ustnice so tegobnejše v mrtvem golku in le ene oči še bolj slepe v nemi zagledanosti. Ustnice in oči svetega Krištofa na cerkvenem zidu v Drulovki. Njegove oči, njegove ustnice. Ali je trpel: »Ne vidim!« ali je zavrgel: »Vse vem!«? ..

* * *

»To boš pa še enkrat prebral,« je ukazal Simon, in lekar Šavnik je prikimal in bral: »Med pesmimi premišljevalnega zapopadka nahajamo nekatere, ki dišejo tisto malodušnost, tisto obupanost, kakor je bila zadnja leta nekim bolehnim in nevernim nemškim pesnikom v navadi, kateri brez zaupanja do neskončne modrosti božje po svetu ne vidijo drugega, neg bolečine, trohljivost, smrt; ter jih v svojih pesmih ni družega, neg tožba, satira ali pa kvanta.«

»Tožba pa kvanta! Gut gebrüllt,« se je zbudil Simon. »Verjemi, amice! Levstik tudi ni sodil modreje.«

»Kako je rekel?« je vprašal lekar.

»Levstik? Sonet je zložil, v obraz pa mi je vrgel ‚nemške pankrte‘. Anti že ve, kakšni so, saj se je sam tudi vlačil po Tevtoniji.«

Bridkeje je dodal:

»Vidiš, to imaš! Oblajajo te, da kramariš s tujim blagom. Kakor da je žalost samo nemška in da se Kranjec ne more obesiti po slovensko.«

Nato se je svobodneje rogal:

FR. S. STIPLOVŠEK: MESARSKA ULICA V MARIBORU.

»Pa čemu se ti razodevam! Saj si tudi med mestjani iz Kranja. Mestjan! Enega ste imeli. Pri Jalenu za kuhinjskimi vrati se je zgodilo. Pa ste po svoje razumeli, da se mu je samo iz pijače pomešalo. Tako, glej, ste obzirni in glupi.«

Pograbil je kozarec z vinom in vrgel pijače vase.

»Sursum, sursum!« je vzkliknil lekar in dvignil pijačo za nazdrav.

»Ne mežnarči,« je vzkliknil hladno Simon.

»Beri naprej!«

Lekar je čital.

»Na vprašanje: čemu smo na svetu in kaj bo z nami onstran groba, odgovarja vera, pamet ne more...«

»Zakaj jo neki imamo?« je mrmral Simon trudno.

»Ali to vemó po svojem razumu, da nismo, da nismo sami od sebe...«

»Nismo ne,« je pritrdil Simon. Tegobno je iskal v iskrečo se pijačo.

»... da nas je ustvaril On, čigar moč in veličino nam oznanjujejo milijoni in milijoni svetov —«

»Taceas!« je presekala Simon. »Kramari, ne čuješ li? Iz Zieglerja za pobožne ljudi in mojo mater. Že vem, da je še ono o grehu pogrel, ki mu odpuščanja ne bo ne na tem ne na onem svetu.«

Lekar je odložil Noviški list in dejal pomirljivo:

»Brez pridige ne gre. Pa si ne ženi k sreči. Sursum, ti dem!«

Simonu je zaigralo v očeh:

»Tak miruj že s svojim ‚sursum‘. Pusti publico Mežnarca in mežnarjem. Ali pa hočeš, da bom mislil še o tebi kakor o tistih, ki so rekli, da se je obesil pri Janelenu samo iz pijanosti.«

»O kom pa govoriš, ali o sebi?« je vprašal lekar. Simon je molčal. Potem je vzkliknil trpko:

»Zapiši!«

»Kaj pa?«

»Nismo sami od sebe.«

»Blagovoli, kako pa se šališ? Kaj naj zapišem?«

Simon se je zasmejal:

»Saj si tajnik in rodoljub. Takole zapiši, kakor bom povedal in čez dvajset let ti pride še prav. Zapiši, da smo bili šestega v prvem petinšestdesetega. Zapiši, da si mi ta dan bral levite iz Podgorskega, ki slovensko zna: postasta zid i dvor mu pare. Zapiši v tretje, da si dal nato za vino, ker sem bil jaz, slavni in dični, že šestega prvega suh.«

»Če ni nič hujšega,« je odgovoril lekar svobodno in segel po posodi, da bi nalijal. Simon se je molče dvignil, segel po po-

krivalu, pogledal motno po lekarju in se rezko obrnil proti vratom.

»Od ene kaplje vina je pijan,« je trpel lekar. Poklical je natararico in plačal.

* * *

»Nismo sami iz sebe!«

Na mizi je gorela sveča. Plamenček je nemiril v strupenem mrazu, ki se je gostil ob luč iz praznote vlažnih in golih sten. Kadar se v Sorškem polju vneme večča, strdi ob sebi moten kolobar megle, ki potoglavi v širokem. Tako je medlela luč med praznimi stenami. (Nikjer na svetu ni tako mrzlih sten kakor so v Kranju!) Stisnjen v gube je hlatal Simon v kup papirja pred seboj.

»Satira!«

»Tožba!«

»Verfluchte Kvanta!«

»Nemški pankrti!«

Mraz iz praznote gluhih sten se je gostil. Bôdel je v oči in živce, da so besneli ob večši, zaviti v moten kolobar meglé sred polja.

»Tožbe... klafarije! Kar iščem, pa je sam hudič prikri!« Stene so jeknile. Ali so? Ali je udarilo od zunaj v kolobar? Kakor kaplja, ki pade v globok vodnjak. Dvanajst kratov je padla... Polnoč. Prebudila je.

Plamenček žubori, sveti in greje.

»Vendar! Ne tožba, ne kvanta.«

Stene so zaječale toplo, ponovile besedo samotnega:

»M o j a žalost... moja s k r i v n o s t.«

* * *

Ustnice svetega Krištofa. Ali so oživele, spregovorile?

»Zzzzibel... grob... a kar je vmesss, vmesss, vmesss«

Kdo jim bo odgovoril? Polnočni veter v hrastovem listju za poljem? Sapa, ki sope skozi prazne line mrtvih razvalin:

»Ssssanje... ssssa...«

* * *

Simonu je padla glava na pisanja. Iz mraza in živčevja je omedlel v kratek sen. Duša spi, le kri živi in sanja; telesu je, kakor da je razvezano v vse meje in vendar utesnjeno v drobno kapljo krvi. Iz vsega in neznatnega poje venomer

kakor šumenje polnočnika v hrastovem jesenskem listju:

»Ssssanje . . .«

Sen iz krvi, sladek kakor sla nezrelosti, ki še ne ve in nima in ne loči ne med materinim nedrijem ne ugodjem ženskega objema. Barva, skrita v solnčno luč, glas, povit v sproščeno struno, duh, ki se še ni vsejal, da bi korenine gnal in veje razpel: hrepenenje, hrepenenje, hrepenenje . . . Sinilo bi edino, nerojeno lice. Bile bi oči, sladke do groze, bile bi ustnice kakor rana v živem srcu. Tem očem bi se vendar izjokal, tem ustnicam bi mogel dehniti svojo skrivnost. Sinilo bi . . .

»Ssssanje . . .«

* * *

Simon se je trpko predramil. Luč v mrazu štirih sten je bila zopet večša, povita v moten kolobar megle. Sije, ne greje. Simon se je zdrznil. Rezko je stegnil nad luč. List je gorel visoko. Ko je dogorel, je tudi plamen iz sveče omedlel. Simon je legel brez luči. Mižal je, da ne bi videl. Pa je po sili vstajalo predenj. N j e g o v a žalost, njegova s k r i v n o s t. Simonova skrivnost pa je pesem. Pesmi se je reklo: Samotar.

* * *

Slovstveni: Verjetno je, da je bil Jenkov Samotar povest, ki je po svoji zgradbi sličila njegovim Spominom. Iz beležk, ki jih je stenografiral, bi povzeli nekako sledeče: Pesnik se je seznanil kot osmošolec na počitnicah z odljudnim starim čudakom, ki samotari v polrazpali koči kraj gozda. Okoličani se samotarja ogibljejo. Boje se ga. Pesnikova mati pokara ljubeznivo sina, naj se ne druží s človekom, ki ne moli in je samemu hudiču zapisan. Pesnik tega ne veruje, a gane ga materina skrb, ker vidi, kako se boji mati, da ji ne bi kdo odvrnil sina od — mašniškega stanu. Ne da bi hotel biti materi nepokoren, zaide dijak vendar v samotarjevo kočó. Ko se nekega večera vrača s počitniškega potovanja, ga namreč zajame blizu kočé silna nevihta, da mora iskati strehe pri samotarju. Ta ga pogosti s kozjim mlekom. Vihar se noče ugnati, hočeš nočeš mora dijak prenočiti pri samotarju. Sedita ob ognju za ognjiščem. Mladega prevzemata gnus in groza, ko

FR. S. ŠTIPLOVSEK: MAGDALENSKA CERKEV V MARIBORU.

spozna natančneje samotarjevo domovanje. Starec ima pri sebi poldivjega črnega mačka, katerega nagovarja od časa do časa: et tu, mi Brute! Gnusno krastačo, ki se privleče iz mokrotnega kota v svit pred ognjišče, imenuje čudak »botro«, sovo, katero je pljuščil veter ob zakajeno okno, pa nazove s »teto«. Mrzlo polije dijaka, ko opazi, da ogenj ne meče sence. Šele po natančnejšem opazovanju spozna, da je to kaj prirodno. Stene so namreč debelo zalite s sajami. A kaj je vse to spričó novega strašila! Dijak opazi v temotnem kotu začrnelo razpelo. Z razpela pa niha — kača. »Podobna ji je, podobna, prav tisti iz raja,« pove samotar, »pa kača ni. Vrv, navadna vrv z zanko.« »Pa na križu!« se začudi mladi. Samotar se zasmee pol žalostno pol posmehljivo: »Zakaj? Saj je vzel vse grehe sveta nase. Zakaj ne bi še te vrvi, ki ji je v zanki že visel človek.« Vihar igra svojo neukrot-

ljivo pesem. Tedaj pripoveduje samotar zgodbo o vrvi z zanko. Kako je dozorela Jenku ta točka, ni lahko povedati spriče neepičnih odlomkov. Ne bomo se pa motili, če trdimo, da je hotel pripovednik v tem delu nekako slepomišiti, odnosno pokazati nekakšno svojo pripovedniško nadržast, s tem, da je spretno zabrisal meje med prvotnim in drugotnim, t. j. da je ostal v pripovedovanju nejasen, namenoma zakrit. Bralec naj sam dožene, je li povest o vrvi samotarjeva lastna izpoved ali pa le doživljaj nekoga tretjega. To pa že smemo reči, da lahka ta umetniška naloga ni bila. Ali je Jenko v zgodbo skril celó kaj lastnega, del svoje duše in življenjske modrosti, vedo — bogovi. Kaka škoda, da nič več ne šumijo v listju Dodonskega doba! Govore naj zato o d l o m k i, ki so ganljiva prilika za pesnika samega, čigar grobni kamen naj bi bil — prelomljen korintski steber...

* * *

J e n k o v o d l o m k i h: »Kaj pa poje tvoja mati?« se je prekinil samotar. »Saj ne poje,« sem odgovoril. »Bukve pa prav rada bere, zlasti tiste o Pavletu Svetinu.« »Saj sem rekel,« se je zasmel samotar, »da so vse enake. Samó tisto klafarijo ljubijo, da jih bo sin-mašnik iz vic jemal.«

»Če Svetina bere,« je nastavil, »potem ti je gotovo tudi tisto o grehu povedala, ki odpuščen ne bo ne na tem ne na onem svetu?«

Žal mi je bilo dobre matere, a vendar nisem mogel utajiti, da mi ni povedala takisto.«

»Vprašujejo modri, kaj je važnejše, ali rojstvo ali smrt. Jaz čutim, da je eno in drugo prav isto. Rojstvo je prebujenje, pa je prebujenje tudi smrt. Zame je samo eno vprašanje: kaj je življenje med rojstvom in smrtjo? Zame je vprašanje, ali ni naše prvo spoznanje tudi naša zadnja zavest. Če je tako, tedaj bo moje zadnje — groza. Moja prva zavest je bila namreč slast strahu.«

»Slast strahu ali nekaka sladka groza, sem rekel. Izšla pa je iz — pesmi, iz prečudnega napeva, ki živi v meni nepreglušljivo. Iz tega napeva, ki sem se takrat vanj zavedel, kakor da sem ga že nekoč

spoznal, sem pozneje razbral celó bajko, ki je bila v pesmi. Nihče mi ni povedal; zakaj tista žena, ki mi je pela v zibeli, je bila stara devetdeset let in je umrla, še preden sem bil jaz takrat prebolel svojo prvo hudo bolezen. Iz napeva samega sem razbral, da je pesem bajila o nesrečni deklici Lenki, ki je svoje dete zadušila in v Polju pokopala. Ljubim ženo, ki mi je pela. Da bi mater tako! Mater, ki mi ni pela nikoli!«

»O, kajkrat sem pozvedoval pri ljudeh za pesmijo njihove mladosti. Gledali so me debelo, niso me umeli. Ne vem, ali sem se zato navadil že celó mlad zapirati se sam vase. Zakaj samsvoj sem, puhlo ošaben ne. Imam pač svojo pesem, svojo sladko grozo iz najnežnejše mladosti, svojo tajnost, ki je sploh zaupati ne morem, ker me nihče nikoli ne ume.«

»Nekdo vendar. Moje polje! V tisto polje sem se podobno prebudil, kakor da sem ga po dolgem spet spoznal. Pa še drugače sem doumel. V tistem polju, sem moral verjeti, se je zgodilo, kar je pela pesem. Deset let sem iskal v njem za neznano gomilo. Še iščem. A zdaj le še v spanju — v sanjah.«

»Kolika sreča so sanje! Nihče nikoli ne pomisli tega. Pa je tako jasno. Iz motnega se je obudila duša v gledanje in bo dozorela do smrti v novo motno. Motno dejem, ker golčim po človeško, dasi vem, da bi moral reči: svetlo. Življenje duš je namreč luč. Temno je duši le, ko tone do dna v telesnosti. V sanjah je nad truplom. Takó živi od zibeli do groba, spi, ko bedi telo, bedi v spečem telesu, v sanjah, teče kakor skrita talna voda. Komaj rahlo je čuti globoki šumot. Kakor dehtenje polnočnih hrastov v jesenskih samotah, kakor žalostno sapo v linah mrtvih razvalin. Življenje telesa pa je meglenica: zdaj samoljubje otroka na materinem nedriju, zdaj moška sla v ženskih rokáh...«

»Očeta sem spoznal, ko mi je bilo pet let. Takrat se je vrnil od vojakov in vzel mojo mater, s katero me je imel pred poroko. Dejali so mi tedaj, da se je vrnil iz vojske, kar mi je močno prijalo. Pa je vendar zlo, da lažejo otroku, ki lepo rajši veruje nego grdo. Pa je tudi zlo, da ženskam bajajo o Pavletu Svetinu, ki ni živel nikdar nikjer!«

»Že od mlada sem togotljiv, ničemuren, samoljubno ljubosumen. Na poročni dan svojih staršev sem pobegnil pod večer iz hrupne hiše. V temi sem blodil vso noč. V dremotni luči prvega dne sem se znašel pred cerkvijo v gozdu. Zastrmel sem v sliko na cerkvenem zidu. Bil je velik mož in je nosil na ramah drobno dete. Potem sem spal in sanjal, da me je vzel veliki človek na rame in me nese, nese... Še se mi spovrača v sanjah, da me nosi, nosi. Ko pa sem se tedaj zavedel, sem bil na očetovih rokah. Zeblo me je in sem zajokal. Oče je dejal trpko: ‚Prav ti je. Uhajač!‘«

»Ko sem poslej obesil duhovsko suktnjo na klin, mi je podobno dejal: ‚Uhajač!‘ Poslej ni nič več govoril z menoj. A to se mi ne spovrača.«

»Takrat mi je rekla mati, da je ljudski glas božji glas. Pa kaj je božji glas, sem vprašal in je potožila, da ne bom nikoli sreče imel, ker sem pobegnil od oltarja. ‚Mati,‘ sem rekel, ‚bo že takisto, če je božji glas tudi tisto ljudsko govorjenje, da nezakonski mašniškega posvečenja vredni niso.‘ O moj Bog, kako je moja mati takrat prebledela!«

»Takrat se je vzel vame blazni pohlep po denarju. Neskončno sem presanjaril, da sem bogat. Imel sem kakor v resnici, štel, razsipal, bahal, kupoval zdravje in slast, zemljo in gradove, čast in ljubezen ženā. In šele, ko sem vse imel, sem se domišljjal domačih, matere in sestre.«

»Še drugače sem sanjaril. Iz Ovidija in pesmi o Armidi. Da bi mi v tegobni samoti zdajci vstala iz drevesa driada, iz opojne tišine beloprsa Armida, da bi ljubila, milila, opajala, da bi do zadnjega ne izpustila Kalypso.«

»Tonil sem v abotnih mislih, nisem imel večera, ki se je bil predivno stkal nad zgodnje jesenski log, nisem imel delopusta, ki je vonjal iz sto glasov, ki so vstajali iz bližnjih in daljnih zvonov. Zdajci sem slišal v logu glas jokajočega deteta. Nisem vedel, da veka le zajče, ki mu je sedla ujeta v telo. Srce se mi je stisnilo v bridkem usmiljenju. Ali je dete, ki se noči boji in joče za močnim človekom, da bi ga prenesel čez vodo? Ali je pa zajčalo iz groba ono nesrečno, ki ga je

FR. S. STIPLOVŠEK: KRIZANI.

mati zadušila? Saj pojejo v pesmi, da joče v samotah.«

»Sanje samotarjev. Kolika sreča, da nimajo ni lica ni lika. Meduze, furije, vedomeci in spake bi obsule vsako ped naše zemlje. Kje bi bil človek, da bi nosil in varno brodil čez jezero peklenške gomazni, bogonosec in Karon naših plahih duš, naših solncu rojenih življenj?«

»‚Ubogo dete‘, sem čuvstvoval tedaj, komaj si se rodilo, pa si že moralo umreti. Ni te podojila, še poljubila te ni mati. Zavedelo si se teme in nočnega mraza in že te je vzel veliki brodnik na rame. Pa ječiš iz gomile, da bi se smililo, prosiš iz pesmi, da bi ljubili, zakaj strašno je, kako otroke zebe!«

»Mrliček mučeniški! Saj nisi vedomec, da bi bila moja misel iz tebe. Moja misel, da si umrlo, ker nisi bilo samo iz sebe. Ker nisi smelo živeti, ker se ne bi bilo smelo roditi, spočeto brez ljubezni in materine volje, zajeto samo iz telesa, iz duše prav nič. Mrliček mučeniški, moj mlajši brat.

Saj so pozakonjeni otroci vendarle tudi — nezakonski.«

»Odkril sem vase in svojo žalost in sem vedel: zato je tako z menoj, kakor je, da me bolijo ljudje in jih bolim. Iz matere sem sprejel, ki me je spočela nasilno, iz matere, ki me je nosila v sramoti, v neveselem materinstvu! Zato sem polten, lenoben in togotljiv, samopriden in neusmiljen. Ne morem ljubiti! Kako naj ljubezni vreden bom?«

»Tista mati v pesmi je prav storila. Zadržala je dete, ki ni smelo živeti. Moja je mene pozakonila. Vikar je zapečatil, aber tausend Teufel riefen: Amen!«

»Nimam pravice do življenja, posiljenec. Mati in oče sta mi jo vzela. Jaz nisem kriv. Nismo sami iz sebe v spočetju. Pa jaz vendar hočem biti sam od sebe. V smrti morem biti. Tako sem dejal und tausend Teufel riefen: Amen!«

»Smrt iz sebe, kadar hočeš sam, kadar sam veš. Meglenica dvajsetletnih ljudi, ki se s strašno mislijo igrajo iz prav tiste sle, s katero ljubi dete ogenj. Odkod v meni ta strahotna igra? Iz krvi in bolečine materinske blaznosti, ko se je vila v krčih in klicala, naj ji dajo nož, da se sune?«

»Nimam iz blaznosti otročnic. Koliko je cvetočih duš na zemlji, ki se nikoli ne igrajo z ognjem. In so jim vendar blaznile matere, ko so rodile. Jaz imam svojo grozotno igro iz obupa noseče ženske, ki je devet mesecev trpela ali naj skoči v vodo ali naj se obesi v samotni.«

»Otrok odraste sli igravega ognja. Svoji sli jaz ne bom odrastel. Preveč sem utonil v sladkem domotožju domov. Kalypso — življenje! Izpusti! Če bi matere ne bilo več! Kako bo to prenesla?«

»Kar mislimo bedeci, to sanjamo v spanju. Preklete je spanje. Zavodnik iz blagovestja. Seje seme v žitno njivo, da kali iz njega setev, strupen sad. Prvo sem v sanjah napravil, kar sem. Ni bilo velikega človeka, da bi bil nosil dete čez vode in gomazečo svojat strahov... Vstal sem, vzal vrh, izbral samotno drevo in obvisel. Videl sem in čutil, kakor da še živim. Mesečina je svetila. V vsem širokem polju je ležala ena sama senca. Padala je z božje martre, ki je stala blizu in rastla visoko. ‚Le straši, ne ostrašiš,‘ sem verjel in tonil gol z zanko za vratom v nepojmljivo brid-

kem ugodju. V kopeli iz sebe in vame, spočenjajoča sla, rodeča bolečina. Kopel je pljuskala vse više in globlje, bila je nezaslišana godba in je trudno uspavala. Nobena mati ne uspava tako. Bil je poveličan vonj one prve pesmi, ki me je zbudila v zibeli in ležala v meni, kakor barva v luči, kakor zvok v sproščeni struni. Zdaj se je pesem utelešala, imela lice, ustnice, oči. Tem očem bi se izplakal, tem ustnicam bi dahnil svojo skrivnost...«

* * *

»Človek, ki se je obesil, se je zavedel v rezkem jutranjem hladu. Ležal je gol pod drevesom. Zastidil se je svoje blodne nagote in poiskal odela. Vse telo mu je bilo zbito. Zastokal je iz bolečine, sramu in gnusa. Snel je vrv in videl, da je bila zanka popustila. Takrat je vzšlo solnce. Pogledal je nanj. Videl je božjo martro in je metala senco do njegovih nog. Tedaj je dejal: ‚Videlo si, kar si. Ne pravi nikomur.‘ Šel je in se ozrl: ‚Sveto ali preklet! Ne pravi nikomur!‘«

* * *

Oči in ustnice svetega Krištofa na cerkvenem zidu v Drulovki. Ustnice. Ali so razodele: »Nimam!« ali so zakrknile: »Nočem!«? Oči. Ali so povedale: »Ne vidim!« ali so zastrle: »Vse vem!«?

* * *

I n t e r m e z z o v v i c a h. Govorita Simon Jenko in Francé Levstik. Preden se oglasita v temah, šumi nepoznana srenja v bolni molitvi. Potem govori en glas in bere iz lista za praznik posvečenja vseh cerkva: In Bog bo obrisal vse solze od njih oči, in smrti ne bo več; tudi ne bo več ne žalovanja, ne vpitja, ne bolečine, ker poprejšnje je minilo... Tedaj izpregovori po človeško.

F r a n c e. Tvoj Samotar, Šime, je tudi nemška žalost!

S i m o n. Ne bodi bridek! Saj si se spokoril in javno nosil križ po Ljubljani.

F r a n c e. Zato pa. Ne morem biti prijetnejši. Nemška žalost. »Aus alten Märchen winkt es...« To je tvoje blede, nikoli ne živeče obličje.

S i m o n (manj odločno). V jedro zajmi ne v besedo.

France. V jedro? Pa ne da si slepomišil?

Simon. Morda sem. Išči!

France. Iščem. Človek se obesi, da bi ušel prekletstvu iz davnin. V zanki pasu mu sine poveličano, utelešeno hrepenenje, oči, ki bi se jim izplakal, ustnice, ki bi se jim razodel. Dopolnjenje. Pa si mislil, si mislil?

Simon. Sem mislil svoj rod. Umre naj radevoljno, da se vzbudi v popolnosti.

France. To se pravi, da naj hudič vzame Kranjce, le da bo živela Slava.

Simon. Glej, umeš! In to, potrdi, to vsaj je — moje in ne tuje.

France (se zasmee). Otrok brbljavi. To pa tvoje? Nemško, nemško!

Simon. Dokaži!

France. Herbarta beri!

Simon (plaho). Herbarta, deš, Nemca?

Levstik (toplo). Ne da bi te žalil. Ni sem zavisten, a samsvoj sem. In tudi zato, ker sem križ vzal nase in ga nosil v Ljubljani.

* * *

Simon Jozipovič Jenko leži sam v zapadnem delu grobišča v Kranju. Sprejel je cerkveno miloščino, ki se mu je upirala. Ali pa je doživel, preden je legel, kar je v sanjah videl, iskal in imel? Da-li mu je sinilo tisto edino, nerojeno, nikoli živeče lice? Oči, mrzle in mrtve, a sladke do groze, ustnice, trpke kot rana v živem srečju. Oči, da bi se jim izjokal, ustnice, da bi jim dahnil svojo skrivnost. Ali je sinilo? Ko je klical po Človeku, ki prenaša, po bogonoscu in Karonu žalostnih duš in uvelih življenj, ko je sovražil zadnjič: Kalypso, izpusti!

Morda... V trenutju šele, ko mu je ugasala zadnja zavest o zadnji zemeljski tegobi. Zaradi novcev v nogavici, zaradi denarja, ki ni bil njegov...

Romar, romar, romar...

* * *

Dve gomili v naši zemlji pod našim nebom: Francetova, Simonova. V slovenskem Weimarju, v mestu na skali s kipečimi obrisi cerkvenih stolpov. V solnečnem svetlobo jabolka vrhov, na jabolkih križih, Marija v zvezdah in solnce...

Dve gomili pod našim nebom. Sodobnik moj! Ne bodi mi bridek, ne bodi hudič!

Ne šteje, ne rajtaj! Ljubi! Sezi v gomile, rasti v zvezde! Od tam do tam je naš svet, neskončna dalja. Samó bolest je brezbrežju vredno merilo. In ni je nad našo bolest. Naši bolesti ime pa je — P e s e m. Danes in včera v sevdilj... Konec.

PTICA LJUBEZNI.

TINE DEBELJAK.

Jezus moj
je v mladih dneh
v lončeno ilovico
ptico-rajčico
vdihnil in smeh:
ljubim te, poj!

Ptica poje,
ptica-rajčica,
v nebo naših src ujeta.
»Ljubim, ljubim —«
ptica poje,
ptica-rajčica.

Venomer poje,
poje nam v duši,
vdihnjena v prsteno telo;
pa če ne poje:
trohni nam telo
kot ilovnat lik v suši...

IZ DNA.

TINE DEBELJAK.

Iz dna duše, moj Bog, kličem Te!
Telo mi je padlo med plamene,
kričim iz žareče žrjavice,
moj Bog!

V dnu mojem so vode usahnile —
kje topim naj strasti razpaljene,
moj Bog?

Ko si umiral ob tresku Golgote,
si mislil kaj na moje sle,
moj Bog?

K Tebi vijem roke sklenjene,
v trpljenju duše mučene:
težke krvi odreši me,
moj Bog!